

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО  
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

**МАТЕРІАЛИ  
НАУКОВОГО СЕМІНАРУ З МІЖНАРОДНОЮ  
УЧАСТЮ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО  
УНІВЕРСИТЕТУ ПОВІТРЯНИХ СИЛ  
імені ІВАНА КОЖЕДУБА**

12 грудня 2024 року

Харків 2024



Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни»: статті та тези доповідей, 12 грудня 2024 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2024. – 126 с.

Наведені статті та тези доповідей за теоретичними та практичними результатами наукових досліджень і розробок, виконаних науково-педагогічними працівниками, науковими співробітниками, докторантами, аспірантами (ад'юнктами) та іншими фахівцями органів військового управління, закладів освіти, установ і підприємств України.

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несе автор.

Затверджено до друку вченою радою Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, протокол № 14 від 27 грудня 2024 року .

Харківський національний університет Повітряних Сил  
ім. І. Кожедуба, 2024

---

---

## ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ НАУКОВОГО СЕМІНАРУ

**Голова організаційного комітету** – заступник начальника Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба з психологічної підтримки персоналу – начальник відділу полковник ЛУК'ЯНЕНКО В.В.

**Заступник голови організаційного комітету** – начальник кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, кандидат філософських наук, доцент полковник КРОТЮК В.А.

**Члени організаційного комітету:**

професор кафедри філософії Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, доктор філософських наук, професор КАЛИНОВСЬКИЙ Ю.Ю.;

доцент кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, кандидат філологічних наук, доцент ЧЕРНИШОВА Т.О.

**Відповідальний секретар організаційного комітету** – доцент кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, кандидат психологічних наук АРТЮХОВА В.В.

## ЗМІСТ

Організаційний комітет .....	2
Вступне слово начальника Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО.....	6
Вітальне слово начальника управління психологічної підтримки персоналу Командування Повітряних Сил Збройних Сил України полковника Андрія МОГІЛАТЕНКА.....	8
<b>Могілатенко А.С., Лук'яненко В.В.</b> ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ВІЙСЬКОВСЛУЖБОВЦІВ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	10
<b>Дзьобань О.П.</b> ВІЙСЬКОВА ОСВІТА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	12
<b>Кротюк В.А., Калиновський Ю.Ю., Чалапко В.В.</b> ТРАНСФОРМАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ.....	15
<b>Поліщук І.О.</b> УКРАЇНА — ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ВЗАЄМОДІЯ ЗА УМОВ ВІЙНИ.....	18
<b>Баловсяк Н.В.</b> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	21
<b>Kerdyvar V.</b> STRATEGIES FOR DEVELOPING PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND CRITICAL THINKING IN EMPLOYEES OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE AND CITIZENS FACING INFORMATION PRESSURE.....	30
<b>Лисичкіна І.О., Лисичкіна О.О.</b> ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ.....	32
<b>Кислий В.Д., Приходько Д.П.</b> ВТОМА СУСПІЛЬСТВА.....	34
<b>Савчук О.А., Пасічник В.І.</b> ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	36
<b>Гончарова О.С.</b> ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ ГЕНДЕРНИХ НАРАТИВІВ ДЛЯ МАНІПУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ В РОКИ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2024 pp.).....	39
<b>Сідченко С.О., Ревін О.В., Залкін С.В., Хударковський К.І.</b> ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОПАГАНДИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ КАМПАНІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	48
<b>Скрябін О.Л., Євсєєв І.Г.</b> ПРОТИДІЯ ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ РФ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ (2014–2021).....	49
<b>Zorkin R.Y., Knysch O.E.</b> RECRUITMENT AS A DRIVING FORCE FOR THE FORMATION OF A PROFESSIONAL ARMY.....	52
<b>Будур І.М., Бойко С.А., Михайловський Р.А.</b> ПРИХОВАНІ ЗАГРОЗИ: ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ....	56

<i>Кулікова Г., Рубльова Р.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	59
<i>Яндола К.О.</i> РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ ВІЙНІ.....	61
<i>Храбан Т.Є.</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЖІНОЧОГО ГЕРОЇЗМУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	63
<i>Тюріна Д.М.</i> ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	65
<i>Соболева С.М.</i> ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ ДЕВІАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	68
<i>Платонов В.М.</i> ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОМУНІКАЦІЇ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	70
<i>Павицька А.О., Худавердова А.О.</i> ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	73
<i>Кравченко І.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ВОРОГА.....	75
<i>Яковчук В.О., Артюхова В.В.</i> СТРАХ ЯК ЗБРОЯ: МАНІПУЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ КОНТЕНТОМ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ.....	76
<i>Кравченко А.І.</i> КОНТРПРОПАГАНДА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	78
<i>Щепаняк В.В., Кротюк В.А.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ.....	80
<i>Бабич А.А., Бистрова С.І.</i> ВИКОРИСТАННЯ РОСІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ЗМІ ДЛЯ ДИСКРЕДИТАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	81
<i>Зінченко А.Ю., Нікіфоров І.А.</i> РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ СИМВОЛІВ ТА ТРАДИЦІЙ: ЯК КОМУНІСТИЧНИЙ РЕЖИМ ДИСКРЕДИТУВАВ ТА ЗАМІНЮВАВ ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ ЦІННОСТІ РАДЯНСЬКИМИ.....	84
<i>Левченко П.О., Кротюк В.А.</i> СЛЕНГ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ ТА ЕМОЦІЙНОГО НАЛАШТУВАННЯ.....	86
<i>Філонова А.О., Леська Н.В.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙНАХ.....	88
<i>Рубльова Р.І., Демченко Я.В.</i> АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА УКРАЇНИ ТА РОСІЇ.....	90
<i>Опришко Б.О., Артюхова В.В.</i> ПРОТИДІЯ ФЕЙКАМ: ЯК ВІДРІЗНИТИ ПРАВДУ ВІД МАНІПУЛЯЦІЇ.....	93

---

---

<i>Городнюк Л.</i> СТРАТЕГІЇ БЕЗПЕКИ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ: КРАЇНИ РОЗВИНУТОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КРОЦІ ВІД ЗАБОРОНИ СОЦМЕРЕЖ ДІТЯМ ДО 16 РОКІВ.....	95
<i>Голота А.А., Кожушко М.І.</i> ДО ПРОПОЗИЦІЇ ВВЕДЕННЯ ПОСАДИ ЗАСТУПНИКА КОМАНДИРА З МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	97
<i>Римар К.В., Донченко С.П.</i> ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ..	100
<i>Засікан Є.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	103
<i>Lebid A.</i> APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMBATING INFORMATION AND PROPAGANDA INFLUENCE....	105
<i>Піскун О.І.</i> АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ.....	107
<i>Моторя А.</i> АКУСТИЧНІ АТАКИ: МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ПСИХІКУ ТА ЕМОЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	110
<i>Головач В.І.</i> МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	115
<i>Охотін П.К.</i> ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОПЕРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ.....	118
<i>Вівчарчин Ю.О., Ковальчук В.М.</i> МАНІПУЛЯЦІЇ ЧЕРЕЗ МЕДІАКОНТЕНТ.....	122

**ВСТУПНЕ СЛОВО**  
**начальника Харківського національного університету**  
**Повітряних Сил імені Івана Кожедуба**  
**кандидата технічних наук, доцента**  
**бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО**

Шановні учасники наукового семінару!

Триває боротьба українського народу проти вторгнення росії, яка намагається відновити політичне та військове домінування в світі. Для досягнення цієї мети кремлівський режим прагне знищення України як держави, проводить відкритий терор і геноцид українського народу, застосовує заборонені методи і засоби насилля.

Важливою, а можливо і головною, складовою російсько-української війни є протиборство в інформаційній сфері. Ще з моменту набуття Україною незалежності у 1991 році російською федерацією була розпочата інформаційна кампанія проти нашої держави. З того часу інтенсивність інформаційно-пропагандистського впливу противника постійно нарощувалась. Ворог створив широку мережу агентів інформаційного впливу по всьому світу та агресивно використовує її можливості для дезінформацій та інформаційного терору, спрямованого як на свідомість громадян України, зокрема, військово-політичного керівництва та військовослужбовців, так і проти громадян інших країн. Фейками і мовою ворожнечі кремль намагається дестабілізувати соціально-політичну обстановку в Україні та світі, прагнучи в такий спосіб забезпечити реалізацію своїх імперських амбіцій за рахунок підриву глобальної стабільності.

Ми бачимо, що ворог не гребує жодними забороненими засобами, нахабно бреше та вдається до ганебних маніпуляцій.

За час російсько-української війни з'явилося чимало вітчизняних та зарубіжних наукових доробок, присвячених осмисленню сутності інформаційної складової війни, її найважливішим наративам, дієвим механізмам протидії ворожій пропаганді, захисту ментального здоров'я від негативних інформаційних впливів, особливостям організації та функціонування системи стратегічних комунікацій у Збройних Силах України. Напрацьований досвід став основою успіхів України в інформаційному протиборстві, яке загострилося з початком

повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року.

Звертаючись до учасників наукового семінару, хочу наголосити на безумовній важливості такого заходу в умовах російсько-української війни, висловити побажання щодо необхідності пошуку нових дієвих прийомів і технологій не лише протидії інформаційній агресії російської федерації, але й нанесення прицільних та результативних ударів по її інформаційній сфері.

Бажаю всім вам плідних дискусій, творчого натхнення, нових наукових відкриттів і рішень. Нехай усе це стане в нагоді Україні та її Збройним Силам для прискорення перемоги над віроломним агресором!

## ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

начальника управління психологічної підтримки персоналу  
командування Повітряних Сил Збройних Сил України  
кандидата технічних наук  
полковника Андрія МОГІЛАТЕНКА

Шановні учасники наукового семінару!

Наш семінар відбувається у виключно складний і відповідальний момент в сучасних міжнародних відносинах. Світова спільнота увійшла у якісно новий етап свого історичного розвитку, якому притаманні прагнення до миру, бажання покінчити з міжнародними війнами, формування загального правового та інформаційного простору, вироблення єдиних підходів до забезпечення прав та свобод людини. Останніми роками світове співтовариство опинилося перед принциповим вибором: які шляхи і форми вирішення міжнародних конфліктів і забезпечення світового правопорядку є найефективнішими для побудови системи міжнародної безпеки в нових умовах; що необхідно використовувати, щоб у соціумах держав панував мир і спокій; яку практичну роботу потрібно проводити для протидії інформаційній агресії в умовах, що складаються.

Усі ці проблеми повною мірою притаманні й нашій країні. Російською агресією було порушено Будапештський меморандум про гарантування безпеки України в обмін на без'ядерний статус нашої держави та зруйновано світову систему безпеки, побудовану після Другої світової війни. Ми з Вами бачимо, що з початку війни проти нашої держави інтенсивність російського інформаційно-пропагандистського впливу тільки нарощується. Брехня про прагнення росії до миру, що постійно декларується її лідером та кремлівськими засобами масової інформації, руйнуються беззаперечними фактами. Достатньо згадати ультимативні вимоги мирного врегулювання, які оголосив міністр закордонних справ росії. Країна-агресор, яка розпочала проти України кровопролитну війну, позиціонує себе гарантом миру в нашій державі, при цьому вимагаючи визнати анексію українських територій законною. Хоча яскравим прикладом їхньої «миротворчості» та «гарантій» є події, що відбулися в Сирії. На цей час росія продовжує інформаційно-агітаційну брехню про свою військову міць та залякує весь світ розробкою нових ракетно-ядерних типів озброєння.

Цей рік був визначним і для становлення структур психологічної підтримки персоналу в Збройних Силах України та в Повітряних Силах зокрема. Так, відповідно до Дорожньої карти протягом 2024 року у Збройних Силах України здійснено значні кроки становлення нової системи: в органах військового управління, військових частинах триває процес введення та укомплектування посад структурних підрозділів психологічної підтримки персоналу; набуття спроможностей структурними підрозділами психологічної підтримки персоналу пунктів управління угруповання військ (сил) щодо здійснення заходів морально-психологічного забезпечення операцій військ (сил); вносяться відповідні зміни до професійних стандартів та освітньо-професійних програм підготовки фахівців у ВВНЗ, упроваджується курсова підготовка та підвищення кваліфікації фахівців психологічної підтримки. Важливий внесок у вирішення питань удосконалення системи підготовки військових фахівців психологічної підтримки персоналу з урахуванням бойового досвіду робить Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Сьогодні досвід і професіоналізм наукових та науково-педагогічних працівників вкрай необхідні державі та її Збройним Силам у боротьбі проти неприхованої брехні кремля. За час війни з'явилося чимало вітчизняних та зарубіжних наукових доробок, присвячених осмисленню сутності інформаційної складової війни, її найважливіших наративів, дієвих механізмів протидії ворожій пропаганді, захисту ментального здоров'я суспільства від негативних інформаційних впливів, особливостей організації та функціонування системи психологічної підтримки персоналу у ЗС України. Зважаючи на актуальність питань, що передбачені для обговорення під час семінару, переконаний, що фахові доповіді, повідомлення, діалоги та дискусії сприятимуть розвиткові вітчизняної науки. Сподіваюсь, що плідна робота семінару залишить в учасників тільки позитивні враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень.

Хочу побажати всім учасникам семінару, щоб ваша праця була успішною, а прагнення творити на благо України – невичерпними. Творчої вам наснаги, взаєморозуміння та плідної дискусії!

## **ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

*А.С. Могілатенко, кандидат технічних наук*

*Командування повітряних Сил Збройних Сил України*

*В.В. Лук'яненко*

*Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана  
Кожедуба*

Війна російської федерації проти України характеризується інноваційністю підходів до ведення військових кампаній, які акцентують увагу на психологічній та інформаційній маніпуляції свідомістю населення. На сьогоднішній день основні зусилля російської пропагандистської машини спрямовані на дестабілізацію ситуації в Збройних Силах України, де військовослужбовці є головними об'єктами систематичних інформаційних атак з боку агресора [1].

Основною загрозою, що виникає в контексті інформаційних атак у воєнній сфері, є концентрація зусиль на технологіях інформаційно-психологічних впливів, що здатні трансформувати державу-опонента в регіон, охоплений кризою [2]. Ці технології включають різноманітні засоби маніпуляції індивідуальною та суспільною свідомістю. У сучасних умовах нестабільності та непередбачуваності ці засоби стають інструментами так званої «гібридної» або асиметричної війни. На даний момент їх активно використовують учасники геополітичного конфлікту, зокрема керівництво російської федерації [3].

Сучасна геополітична стратегія цієї держави базується на принципах і методах «гібридної» війни, що передбачає досягнення військово-політичних цілей шляхом підризу військового та економічного потенціалу супротивника, інформаційно-психологічного тиску, активної підтримки внутрішньої опозиції, а також використання партизанських і диверсійних методів впливу [3].

У відповідь на агресію росії зростає необхідність забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців, оскільки ворог здійснює деструктивний інформаційно-психологічний вплив на свідомість і морально-психологічний стан особового складу. Цей деструктивний інформаційно-психологічний вплив створює загрози, спрямовані на зміну цінностей і сенсу світосприйняття у військовослужбовців Збройних Сил України та погіршення їх морально-психологічного стану [4].

Під інформаційно-психологічними загрозами будемо розуміти фактори або їх сукупність, що створюють небезпеку функціонуванню суспільства, особового складу Збройних Сил України в інформаційно-психологічному просторі, які в перспективі впливають на моральну готовність військовослужбовців до виконання завдань за призначенням.

Джерела загроз в інформаційно-психологічному просторі можуть бути

як зовнішніми, так і внутрішніми [5; 6]. Основними внутрішніми джерелами загроз можуть виступати: невизначеність цілей і завдань розвитку суспільства, необхідних для досягнення моральних цінностей і мотиваційних установок особистості військовослужбовця, наявність соціальних конфліктів у суспільстві, дестабілізація суспільно-політичної обстановки в місцях дислокації військових частин, порушення інформаційного режиму життєдіяльності особового складу та роботи інформаційних систем військових частин.

До зовнішніх джерел загроз належать: діяльність сил і засобів інформаційно-психологічних операцій противника, застосування противником нової інформаційно-психологічної зброї, маніпулювання свідомістю людей через засоби масової інформації, діяльність іноземних держав, громадських і соціальних структур, спрямованих на дезінформацію української і міжнародної громадської думки щодо найбільш соціально-значущих питань життя суспільства, розробку і спробу реалізації низкою країн концепції інформаційно-психологічної війни.

До специфічних загроз для військової діяльності можна віднести: маніпулювання інформацією з метою впливу на свідомість військовослужбовців безпосередньо під час ведення бойових дій, спроби інших країн або недержавних структур використовувати інформаційні технології та ресурси для реалізації власних цілей і певних дій, що суперечать інтересам Збройних Сил України тощо.

Можливими наслідками перерахованих інформаційних загроз для військовослужбовців можуть бути: порушення систем управління військами, озброєнням і військовою технікою, зниження рівня морально-психологічного стану особового складу, створення обстановки невпевненості й тривожності особового складу Збройних Сил України щодо свого майбутнього, майбутнього держави, ослаблення волі до збройного опору, розкол військових колективів за політичними, релігійними, етнічними, службовими чи іншими факторами, протиставлення рядового і офіцерського складу, зниження боєздатності, тобто зниження боєздатності, дезертирство, симуляція хвороб, ухилення від виконання наказів командирів, зрада, колювання і сумніви в надійності зброї, в непереможності, пригнічення волі, створення спотвореної картини бойових дій, бойової обстановки, невиконання військовими підрозділами поставлених бойових завдань [7].

Розгляд загроз інформаційно-психологічної безпеки особового складу Збройних Сил України під час російсько-української війни дозволяє зробити висновки:

1. Деструктивний інформаційно-психологічний вплив створює загрози, спрямовані на зміну цінностей і сенсу світосприйняття у військовослужбовців, на погіршення їх морально-психологічного стану.

2. Під інформаційно-психологічними загрозами пропонуються розуміти фактори або їх сукупність, що створюють небезпеку функціонуванню

суспільства, збройних формувань в інформаційно-психологічному просторі.

3. Основні загрози в інформаційно-психологічному просторі держави доцільно розділити на чотири групи:

- 1) загрози у військовій сфері;
- 2) загрози інформаційного забезпечення воєнної політики держави;
- 3) загрози розвитку вітчизняної індустрії в області виробництва та застосування інформаційної та телекомунікаційної техніки;
- 4) загрози безпеці систем управління різних рівнів.

### **Список використаних джерел**

1. Теоретико-прикладні аспекти російсько-української війни: гібридна агресія та національна стійкість. Монографія / колектив авторів; за заг. ред. Ковалю М.В. Київ: НУОУ, 2023.

2. Богуш В. Інформаційна безпека держави. Київ: МК-Прес, 2005.

3. Хайрулін О.М. Інформаційно-психологічна безпека особистості в контексті мовної гри. *Вісник Національного університету України*. Київ, 2021. №1 (59).

4. Шевченко О. Інформаційно-психологічні операції: концептуальні підходи НАТО і провідних країн світу. *Соціальна психологія*. Київ, 2004. с. 111 – 121.

5. Устименко О. Сценарії та ситуації, що потребують планування застосування сил і засобів сектора безпеки і оборони України. *Державне будівництво*. № 2. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu\\_2014\\_2\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_14) (дата звернення 07.12.2024).

6. Присяжнюк М., Жарков Я. Аналіз засобів ведення інформаційної боротьби з використанням інформаційних технологій, форм і способів їх застосування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2007. № 14 – 15. С. 42 – 44.

7. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти. *Науковий вісник*. Київ, 2014. 24 с.

## **ВІЙСЬКОВА ОСВІТА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

*О.П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

У будь якій розвиненій країні світу освіта – це перше питання національної безпеки взагалі й інформаційної безпеки зокрема.

Ще у 2012 році у Нью-Йорку видали доповідь «Реформа американської освіти і національна безпека», підготовлену Незалежною робочою групою під керівництвом колишнього державного секретаря США Кондолізи Райс.

Фактично документ відповідає на питання: «Чому освіта є складовою національної (інформаційної) безпеки?».

Автори виділяють 5 основних загроз, які є надзвичайно актуальними у разі зволікання з подоланням негативних тенденцій в освітній царині:

- загроза для економічного зростання і конкурентоспроможності;
- загроза для воєнної безпеки;
- загроза для інформаційної безпеки;
- загроза для глобальних інтересів США;
- загроза для єдності і згуртованості нації.

На мій погляд, ці тези повною мірою підходять і для України.

Від системи освіти залежить:

- чи буде створене гідне майбутнє для наших дітей і внуків;
- або все, про що будуть думати батьки – це як вивести свою родину подалі від України і навчати дітей за кордоном.

Цілком очевидно, що сьогодні Україна стикається з ускладненням переліку викликів та загроз для освітньої системи і безпекового розвитку країни.

У сфері освіти на сьогоднішній день викристалізувалось певне коло безпекових проблем (зупинемося на 7 основних у контексті інформаційної безпеки):

- необхідність формування у населення ціннісних орієнтирів та соціально-патріотичних настанов, які б сприяли зміцненню національної безпеки та ефективному подоланню гібридних (передусім інформаційних) загроз;
- формування у здобувачів освіти безпекових компетентностей у процесі викладання соціальних, економічних, правових та інших дисциплін;
- орієнтація фахівців-освітян на пошук, попередження та вирішення майбутніх проблем;
- необхідність відмови від концепції з підготовки спеціалістів «на усе життя» на концепцію «навчання впродовж всього життя» (подвоєння і оновлення знань кожні 5 років);
- підвищення якості освіти і розширення навчальних методик;
- орієнтація на розвиток оборонно-промислового комплексу та зміцнення обороноздатності країни;
- вдосконалення медіа-освіти.

Крім того, на фоні широкомасштабної війни загострюються внутрішні протиріччя всередині країни. У зв'язку з цим, суттєво підвищується роль рівень освіченості населення, оскільки існує думка, що людина з вищим рівнем освіти є не лише грамотнішою, а й толерантнішою, менш конфліктною, готовою вирішувати проблемні питання у формі діалогу, а не

з позиції сили.

Такі люди є стійкішими до інформаційної агресії, яка сьогодні у нас є тотальною.

Малоосвіченими людьми легше керувати, маніпулювати, підмінити цінності й історичні факти, на що сьогодні націлений агресор.

Такі особи можуть створювати конфліктні ситуації в побуті та суспільстві, а також можуть стати об'єктом впливу у гібридній війні.

У сфері освіти можна виділити низку напрямків її розвитку для зміцнення інформаційної безпеки. Серед інших слід виділити:

- збереження високих показників охоплення освітою при поліпшенні рівня її якості;
- поліпшення стану вивчення пріоритетних груп навчальних дисциплін, передусім, суспільствознавчого і інформаційно-технологічного напрямів, а також іноземних мов;
- оновлення форм і змісту освіти з метою кращої підготовки молодих громадян до ефективної праці і захисту України;
- активне впровадження медіаосвіти як засобу підвищення рівня підготовки до самостійного життя й одночасно протидії інформаційній агресії;
- розширення участі у міжнародних науково-освітніх програмах, у першу чергу, програмі НАТО «Наука заради миру і безпеки»;
- розвиток освіти протягом життя.

Варто зазначити, що повномасштабна збройна агресія РФ проти України, внесла суттєві корективи у завдання, які ставляться перед освітою у контексті її ролі у безпековій системі, зокрема:

- посилилося значення освіти всіх рівнів як інструменту формування національної самосвідомості та здатності до критичного мислення;
- підвищився запит держави на підготовку кадрів, прямо пов'язаних із забезпеченням військово-оборонної та дотичних до неї складових безпеки;
- зросла потреба у швидкій підготовці фахівців вузького профілю, діяльність яких в умовах війни є критично важливою для підтримки соціально-демографічної та гуманітарної безпеки (психологів, реабілітологів тощо);
- розширилися напрями діяльності закладів освіти і представників академічної спільноти за рахунок активізації гуманітарної та волонтерської роботи, що сприяє підсиленню гуманітарної безпеки;
- спостерігається необхідність переорієнтації освітньої системи на підготовку фахівців, що володіють компетентностями, необхідними для забезпечення повоєнної відбудови України, у тому числі архітекторів, будівельників, фахівців з ІТ, управління проектами, логістики,

зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Отже овіта, виступаючи інструментом виховання свідомого громадянина, підготовки конкурентоспроможних фахівців, формування людського капіталу, підтримки національної ідентичності, забезпечення державотворення та сталого розвитку є однією з ключових детермінант як національної безпеки загалом, так і інформаційної безпеки зокрема.

## **ТРАНСФОРМАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ**

*В.А. Кротюк, кандидат філософських наук, доцент*

*Ю.Ю. Калиновський, доктор філософських наук, професор  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

*В.В. Чалапко, начальник факультету озброєння та військової техніки  
Військовий інститут танкових військ Національного технічного  
університету «Харківський політехнічний інститут»*

Сучасна людина змушена існувати у просторі підвищеної ризикогенності, на що вказують пандемії, новітні форми війни, природні катаклізми тощо. Реалізуючи життєві стратегії у інформаційному суспільстві, в умовах посиленого інформаційного протиборства людина стикається з численними загрозами та викликами, протидія яким потребує нових знань, навичок, засобів захисту. Базовим підґрунтям для інтелектуального самозахисту громадян інформаційним загрозам є якісна, гнучка система освіти, яка відповідає сучасним потребам щодо адаптації у швидкоплинних соціальних реаліях. Однією з таких концепцій освіти, яка охоплює всі вікові категорії здобувачів освіти, є трансформаційна освіта або трансформаційне навчання.

На думку К. Хоггана та Ф. Фіннегана поняття «трансформаційне навчання» (transformative learning) у загальному розумінні вбирає в себе не тільки формальні аспекти набуття освіти, але й передбачає отримання людиною різноманітних знань протягом життя. Можна констатувати, що «трансформаційне навчання» базується на інтеграції знань і життєвого досвіду, які знаходяться у стані перманентних змін. Вищезначені науковці стверджують, що «трансформаційне навчання» є породженням сучасного капіталізму, який характеризується високим рівнем динамізму, що спричиняє у свою чергу високий темп та інтенсивність соціальних трансформацій [1, р. 5].

3 точки зору фундатора концепції трансформаційного навчання

Дж. Мезіроу, процес навчання розглядається як простір свободи, де кожен має право критично усвідомлювати межі знанневих парадигм, переглядаючи їх змістове наповнення та виявляючи здатність долати психологічні та культурні межі (кордони), якщо вони стають бар'єром до об'єктивного бачення людиною самої себе і своїх відносин, а також перешкоджають відтворенню більш вільної для самовираження моделі існування, інтегруючи у собі накопичений досвід й нову схему функціонування в суспільстві [2].

Трансформаційне навчання створює умови для саморозвитку особистості, швидкої зміни вектору та траєкторії її самоосвітньої діяльності в умовах соціальної турбулентності та інформаційних війн. Сприймавши парадигму трансформаційного навчання, сучасна людина на якісно новому рівні зможе перебудувати власну систему знань, ефективно реагувати на інформаційні атаки та інформаційно-психологічні операції тощо.

Як зазначає С. Ганаба, трансформаційне навчання зорієнтовує людину на розвиток здатності міркувати та діяти відповідно до власних думок та переживань, а не лише поклатися на те, що вона почула та отримала від інших. Цей тип навчання корелюється з розвитком критичного та креативного мислення, формує вміння людини бути ефективною та успішною у мінливому й непрогнозованому бутті. Трансформативні практики дозволяють презентувати трансформацію людини (її якісну зміну) у складних, нелінійних соціокультурних контекстах за посередництва критичного відображення (рефлексії) ними власного досвіду, переконань, почуттів і ментальних уявлень для створення чи перегляду різних інтерпретацій. Людина постає як номада (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі), яка готова до постійних викликів буття, самонавчання у постійному навчанні й перенавчанні, переорієнтації стилю мислення. Вона демонструє здатність перелаштовуватись відповідно до умов – обирати адекватні рішення, у граничних проявах свого досвіду долати власні межі та актуалізуватись у своїх відношеннях з Іншим, на основі переосмислення власного досвіду самозмінюватись [3, с. 104].

Вочевидь, протидія сучасним інформаційним загрозам потребує від людини когнітивних зусиль, психологічної готовності до змін у соціальному та інформаційному середовищах, які випробовують її здатність до спротиву на основі критичного аналізу поточної ситуації.

У контексті нашої наукової розвідки, необхідно зазначити, що трансформаційне навчання спрямоване не тільки на молодь, але й на дорослих, що актуалізує його значення як засобу протидії сучасним інформаційним та духовним загрозам. До певної міри світоглядні підвалини та підходи трансформаційного навчання допомагають долати

консервативність поглядів громадян старшого віку, яка негативно впливає на формування когнітивно-психологічних бар'єрів проти ПІСО. Якщо людина вважає, що вона все знає і їй ніщо не загрожує – це є прямий шлях до потрапляння у тенети маніпуляторів суспільною свідомістю.

Трансформаційне навчання передбачає комплексну «перебудову» людини заради кращої адаптації до викликів та загроз сучасності, інформаційних зокрема. Можна впевнено стверджувати, що трансформаційне навчання спричинює відповідні зміни самої людини, її світогляду, емоційно-психологічних реакцій, ціннісно-вольових настанов тощо. На переконання Л. Горбунової, в процесі трансформаційного навчання змінюється не тільки мозок суб'єктів, але також їх загальна тілесна адаптація до свого оточення. Краще розуміння цих повністю тілесних, нейробіологічних процесів є важливим, оскільки, по-перше, це може допомогти нам зрозуміти інтегруючу роль, яку відіграє афективність в трансформації всього способу життя суб'єкта, включаючи його характерні особливості, інтерпретації та взаємодію зі своїм оточенням. По-друге, це надає підтримку холістському підходу до навчання, який, за обґрунтуванням Е. Тейлора підкреслює важливість педагогіки, яка залучає до процесу навчання тіло й емоції [4, с. 112].

Таким чином, результатом трансформаційного навчання є переосмислення людиною власного життєвого досвіду, формування критичного ставлення до наявних у неї знань та посилення самоосвітньої діяльності. Трансформаційне навчання сприяє подоланню стереотипного мислення та готує людину до існуючих та майбутніх небезпек в тому числі й інформаційного характеру. Завдяки новим підходам до навчання та набутим знанням і методам сприйняття дійсності, людина здатна ідентифікувати та нівелювати інформаційні загрози на рівні власної свідомості. Спираючись на досвід та знання, особистість вчиться якісно обробляти інформацію, боротись з фейками, формувати власні правила медіагієни. Трансформаційне навчання триває протягом життя, а його результати в першу чергу залежать від здатності людини до самопізнання та самоосвіти.

### Список використаних джерел

1. Hoggan C., Finnegan F. Transformative learning theory: Where we are after 45 years. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 2023. P. 5–11.
2. Mezirow J. Perspective tranfomation. *Adult Education*. 1978. Vol. 28. Number 2. P. 100–109.
3. Ганаба С. Трансформативна освіта в умовах «плинної модерності»: окреслення проблемного поля. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки.*

2023. № 33 (2). С. 94–108.

4. Горбунова Л. Трансформативне навчання дорослих: поворот до «цілісного розуміння» людини. *Філософія освіти*. 2017. № 1. С. 97– 127.

## **УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ВЗАЄМОДІЯ ЗА УМОВ ВІЙНИ**

*І.О. Поліщук, доктор політичних наук, професор Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Війна росії проти України актуалізувала проблему взаємодії між цивілізованими державами у протистоянні агресії з боку авторитарних варварів з рф. Саме відносини між Україною та ЄС набувають стратегічного значення для збереження та розвитку демократичної євроатлантичної цивілізації за умов агресії з боку авторитарної росії. Україна та Європейський Союз вступили у нову фазу своїх взаємовідносин, для якої притаманні зростання взаємозалежності між українськими та європейськими партнерами.

Однією з провідних тенденцій сучасного світового розвитку виступає тенденція до посилення інтеграції між різними країнами та міждержавними утвореннями. Цей тренд є настільки відчутним, що під його вплив попадають навіть ті держави, які офіційно не входять у жодний міжнародний альянс. Останнє розширення Європейського Союзу на схід зробило Україну безпосереднім сусідом ЄС. Ця відносно нова обставина істотно збільшує можливості для налагодження всеохоплюючої співпраці та взаємодії між Європейським Союзом та Україною. У світлі останніх подій, пов'язаних з повномасштабною агресією рф проти України, взаємна зацікавленість України в ЄС та навпаки ЄС в Україні набула наочного геополітичного змісту та значно зросла. Українці зі зброєю в руках захищають цінності, на яких сформувалася демократична євроатлантична цивілізація, фактично виконуючи роль її форпосту у протидії експансії з боку авторитарної (неототалітарної) росії. Україна пройшла етап вибору між європейським і євразійським векторами розвитку держави [1].

За умов суттєвих трансформацій в існуючому світовому порядку, коли найвпливовіші автократії заявили про свої амбіції збудувати свій окремий простір («руський мір», китайську історичну імперію тощо), демократичні країни на чолі з США опинилися перед гострою необхідністю консолідувати свої зусилля із захисту свого способу життя та ціннісних основ. Виникає об'єктивна потреба об'єднати потенціал країн світової демократичної коаліції для організації ефективного протистояння авторитарно-тоталітарній загрозі зі сходу. Україна та Європейський Союз відіграють та

відіграватимуть у цьому процесі головні ролі, адже географічно вони знаходяться на передньому краї протидії російській експансії. Без перебільшення можна зазначити, що від того, наскільки вчасно та ефективно вдасться створити дієвий механізм нейтралізації російської небезпеки залежить доля усього людства. Виходячи з цього, відносини між Україною та ЄС набувають стратегічного значення для збереження та розвитку усєї євроатлантичної цивілізації, адже в разі гіпотетичної невдачі ЗСУ в опорі російській армії з'являється реальна перспектива перенесення бойових дій на безпосередню територію країн Європейського Союзу. Функціонери фашистського режиму путіна та сам т.зв. президент рф неодноразово висловлювали свої військові погрози на адресу Польщі, Литви, Латвії, Естонії, у тому числі й із застосуванням ядерної зброї. За цих умов всебічне співробітництво між Україною та ЄС продиктоване вже й проблемою виживання у процесі військової інтервенції з боку рф.

Під безпосереднім тиском громадян України у березні 2014 року був підписаний політичний параграф Угоди про асоціацію, а у червні того ж року була ухвалена економічна частина договору. У вересні 2014 року Європейський Парламент та Верховна Рада України у синхронному режимі ратифікували укладену Угоду про асоціацію між ЄС та Україною. З 1 листопада 2014 року почала здійснюватися її тимчасова реалізація.

Як наголошує А.В. Бредіхін, «Україна була першою, але не останньою серед нових незалежних держав, які утворилися на теренах колишнього СРСР, що підписали Угоду про партнерство і співробітництво з ЄС. Слідом за нею аналогічна угода була підписана ще з десятьма колишніми радянськими республіками. Угоди з рештою країн набули чинності 1 липня 1999 року, за винятком Білорусі і Туркменістану, з якими ці документи так і не були введені в дію» [2, с.11].

Невдовзі після повномасштабного військового вторгнення рф на територію України 28 лютого 2022 року Україна подала офіційну заяву на членство в Євросоюзі. Президент України В.Зеленський подав прохання щодо негайного вступу України до ЄС за «новою особливою процедурою». На підтримку цієї ініціативи президенти восьми держав Євросоюзу закликали прискорити процес вступу нашої держави до європейської спілки. Того ж дня президент Європейської комісії У.фон дер Ляєн зробила важливу заяву, що Україна фактично вже належить до Європейського Союзу, і блок хоче, щоб Україна офіційно приєдналася до цього політичного утворення, але для цього знадобиться час. Сьогоднішню позицію керівництва ЄС передають слова У. фон дер Ляєн, сказані на саміті Україна-ЄС в Києві у лютому 2023 року: «Сьогодні ми приїхали з набором пропозицій, мета яких – забезпечити Україні безперешкодний доступ до Єдиного європейського ринку. Ми

хочемо допомогти Україні мобілізувати весь її економічний потенціал для боротьби з Росією, а згодом – для відновлення» [3]. Така позиція лідерки ЄС викликає в українців великий оптимізм щодо майбутнього членства України в Європейському Союзі. Разом з тим, після перемоги над РФ Україні належить пройти ще помітний шлях всебічного реформування з метою втілення у життя європейських стандартів у різноманітних галузях життя.

Шлях України у Європейський Союз відзначається унікальністю та нестандартністю. Загарбницька, неоколоніальна війна Росії проти України наклала свій відбиток на цей складний процес. Багато хто із сучасних політиків та політологів вбачає одну з головних причин російської агресії проти України якраз у намаганні припинити та згорнути процес євроінтеграції України. Проте виступаючи східним форпостом західної цивілізації, зі зброєю в руках захищаючи ліберально- демократичні цінності й власний суверенітет, Україна на практиці доводить своє природне право на повернення у європейську родину народів. Потерпаючи в усіх галузях розвитку, несучи великі людські, економічні та воєнні втрати, Україна успішно перейшла зі статусу асоційованого члена ЄС до статусу офіційного кандидата в повноправні члени Європейського Союзу. При цьому українці продовжують виконувати рекомендації Брюсселя щодо проведення базових реформ та розширяють секторальне співробітництво з ЄС.

По суті справи Україна та Європейський Союз вступили у нову фазу своїх взаємовідносин, для якої притаманні зростання взаємозалежності між українськими та європейськими партнерами, розширення взаємодії та співробітництва в оборонному, фінансовому та безпековому секторах, активізація спільного стратегічного планування, істотне посилення та об'єднання зусиль в організації масштабного опору російській експансії тощо.

У певному сенсі війна Росії проти України створила додатковий потужний імпульс для прискорення процесу інтеграції України у ЄС, адже і європейці, і українці чітко переконалися у реальній безальтернативності курсу на повернення України в європейську спільноту.

### Список використаних джерел

1. Якименко, Ю., Пашков, М. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. 2018 р. URL: <http://www.tepsa.eu/23326-2>
2. Бредіхин, А.В. (). Україна та Європейський Союз: ретроспектива розвитку відносин. Наука. Релігія. Суспільство. 2009. № 2. С. 7-12.
3. Урсула фон дер Ляєн: Україна буде членом ЄС. Рік тому ніхто не уявляв вашу швидкість. 2 лютого 2023 р. URL:

## **ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

*Н.В. Баловсяк, кандидат педагогічних наук, доцент*

*Український католицький університет*

У сучасному світі цифрові технології стали важливим інструментом у формуванні громадської думки та впливу на політичні процеси. Поява та розвиток інструментів штучного інтелекту (ШІ) загалом та генеративного штучного інтелекту зокрема розширили ці можливості. Російсько-українська війна та необхідність підтримки України з боку партнерів спричинила появу нових інформаційних операцій впливу, націлених на західну аудиторію. Такі операції, які є елементом гібридного протистояння, використовуються для прихованого впливу та досягнення цілей невоєнними методами. В останній рік ці операції все активніше використовують інструменти генеративного штучного інтелекту. Мета статті полягає в аналізі способів використання штучного інтелекту як гібридної загрози для медіапростору різних країн світу з метою подальших впливів в контексті російсько-української війни. Завданням статті є вивчення поширення дезінформації із використанням інструментів штучного інтелекту, аналіз особливостей таких впливів і розгляд прикладів конкретних інформаційних операцій впливу. У статті не розглядаються такі точкові способи використання генеративного штучного інтелекту як створення «глибинних фейків» deepfake-відео, в яких людей, зображених на відео, заставляють говорити те, що потрібно авторам відео і що не відповідає дійсності. Попри популярність цих методів та загальне зростання числа «глибинних фейків», цей спосіб використання штучного інтелекту для дезінформації наразі не є системним та глобальним як щодо географії його застосування, так і щодо зусиль його ініціаторів.

Вперше термін «гібридна війна» було запропоновано у 2005 року – тоді його застосували для опису стратегії «Хезболи» в Лівані. Від того часу це визначення стало центральним в обговореннях сучасних стратегій військового протистояння [4, с.8]. Перша згадка поняття «гібридна війна» у праці Ф. Гоффмана «Майбутня війна: зліт гібридних воєн» стала початком активного вивчення цього феномену вченими в різних галузях науки.

Вивчення проблематики гібридних загроз та війн активізувалось в останні роки в Україні. У вітчизняній науці після початку Великої війни активізувалися підходи до вивчення цього терміну та його сутності. Серед праць українських вчених є ті, які присвячені аналізу визначень поняття

«гібридна війна» та «гібридні загрози» (Ж. Павленко), історичному аналізу гібридної війни в Україні (М. Тараненко), інформаційним війнам (Курбан О.). Гібридний вплив дослідники визначають як комплексну стратегію, яка поєднує традиційні та нетрадиційні методи впливу, спрямовані на досягнення політичних, економічних або соціальних цілей без відкритого військового конфлікту [8, с.188]. Ця концепція включає в себе різноманітні інструменти, серед яких важливе місце відводиться інформаційним кампаніям. Інші дослідники також визначають важливість інформаційного компоненту гібридної війни. До прикладу, Худолій А. називає сучасну війну війною у мізках і за мізки, війною за когнітивний та комунікативний контроль, за владу над свідомістю людей, їхніми емоціями, мисленням, розумом і, відповідно, над їхньою поведінкою [11, с.57].

Пропонуючи визначення гібридної війни як прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів, Ю. Узденова підкреслює, що «в умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу» [10, с.173]. На думку С. Князева, завданням інформаційних воєн є збурення світогляду населення, підрив авторитету керівництва держави й загальна соціальна нестабільність [7, с.79].

Для подальшого вивчення гібридних загроз загалом та загроз для медіапростору ми послуговуватимемося підходом Г. Яворської, яка наголошує на тому, що наразі гібридна війна існує у двох режимах: фізичній реальності та дискурсивній конструкції. Авторка підкреслює, що сучасні війни на полі бою, які досліджуються в рамках поняття «збройний конфлікт», супроводжуються їхнім дискурсивним тлумаченням, вербальним описом та аналізом [2, с.42]. Якщо визначати гібридну війну як сутність, що має два прояви – матеріальний (фізичний) і дискурсивний, то, на думку Яворської, «у військовому (матеріальному) вимірі російсько-українська війна є локальним конфліктом, натомість дискурс цієї гібридної війни або інформаційний її прояв набув глобального масштабу» [2, с.43].

Сьогодні російська сторона веде явні бойові дії проти української сторони на полі бою. Загалом характер цього протистояння, який починався як гібридний конфлікт, уже перейшов межу власне гібридного і перетворився на конвенційну війну. Натомість протистояння Росії із іншими країнами, які відкрито висловили свою підтримку Україні має гібридний характер. Саме з ними у Росії відбувається гібридне протистояння або гібридний вплив, головним проявом якого є протистояння інформаційне. Цей інформаційно-дискурсивний компонент гібридного протистояння реалізується у вигляді інформаційних операцій впливу.

Інформаційними операціями (кампаніями) впливу називають скоординовані дії зарубіжного суб'єкта, метою яких є вплив політичні рішення та громадську думку в іншій країні, що в результаті може негативно відобразитися на суверенітеті, безпеці та інших інтересах країни-об'єкта впливу [5, с. 230]. Метою інформаційних операцій може бути, наприклад, вплив на свідомість людей, маніпуляція рішеннями аудиторії, обраною в якості цілі в певних інформаційних операцій. Усі ці впливи досягаються через використання інформаційних технологій, пропаганди, дезінформації та інших методів [6, с.332]. Інформаційні операції впливу стали одним із головних проявів гібридної загрози, глобальна мета якого – здійснення прихованого впливу на супротивника та його рішення без офіційного оголошення війни. Проявами інформаційних операцій впливу є маніпуляція та дезінформація, завдяки яким суперник опиняється перед суперечностями в інтерпретації певних наративів і приймає потрібні ворогові рішення. То ж інформаційні операції впливу є інструментом реалізації гібридних впливів під час гібридної війни [2, с.44]. Інформаційні операції сьогодні є обов'язковим елементом сучасних гібридних війн. Різні держави активно використовують їх для досягнення своїх цілей невоєнними методами [3, с. 120].

Сучасні інформаційні операції масово використовують сучасні інформаційні технології, такі як штучний інтелект і алгоритми машинного навчання. Ці інновації допомагають автоматизувати процеси створення та поширення контенту, адаптувати повідомлення до потреб цільової аудиторії, та, таким чином, підвищити ефективність маніпуляцій [5, с.230].

Штучним інтелектом (ШІ) називають технологію, яка дозволяє машинам виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Існує декілька видів штучного інтелекту, проте в останні два роки особливо активно розвиваються й використовуються генеративні системи штучного інтелекту. Їхня особливість полягає в здатності створювати зображення, текст, аудіо та інші типи контенту у відповідь на запити користувачів. Основна мета генеративного ШІ — створювати свіжі, унікальні матеріал, який відповідає даним, на яких він навчався [18].

Штучний інтелект в останні роки відіграє дедалі важливішу роль в інформаційних операціях впливу. Можна виділити три головних методи застосування штучного інтелекту в інформаційних операціях впливу:

- генерація контенту;
- автоматизація поширення інформації
- таргетування аудиторії [14].

Перший метод є відносно новим і він став можливим завдяки популярності систем генеративного штучного інтелекту (ChatGPT та

аналогів), інші два в тій чи іншій мірі використовувалися в операціях впливу біля 10 років.

Таргетування аудиторії є першим відомим прикладом використання ШІ в інформаційних кампаніях впливу. Алгоритми аналізують великі обсяги даних про користувачів — їхні інтереси, політичні погляди та поведінку в мережі та пропонують контент, який точно зацікавить таких користувачів. Завдяки цьому використанню штучного інтелекту в соціальних мережах для користувача створюється персоналізована інформаційна «бульбашка». Це дозволяє зловмисникам точно налаштувати свої повідомлення під конкретну аудиторію, що значно підвищує ймовірність їхнього впливу. Наприклад, користувачам можуть показувати фейкові новини або маніпулятивний контент, який відповідає їхнім попереднім уподобанням.

Найвідомішим прикладом використання елементів штучного інтелекту в інформаційних операціях впливу було використання під час різних передвиборчих кампаній продукту компанії Cambridge Analytica [15]. Особливо помітною діяльністю технологій Cambridge Analytica була під час виборів президента США 2016 року. Тоді зацікавлені сторони скористалися інструментами таргетування аудиторії для точнішого впливу на неї, а також засобами автоматизації поширення контенту. Таке поєднання роботи цих інструментів дозволило досягти кращого результату та досягти більшої аудиторії [1].

Компанія Cambridge Analytica спеціалізувалася на зборі та аналізі даних з соціальних мереж для створення персоналізованих політичних кампаній. Компанія використовувала алгоритми, розроблені на основі досліджень психолога Міхала Косінського, які дозволяли створювати детальні психологічні портрети виборців на основі їхньої активності в Інтернеті, зокрема, відміток «подобається» у Facebook. Виборча кампанія Дональда Трампа у 2016 році стала яскравим прикладом використання технологій Cambridge Analytica. Компанія збирала дані про мільйони користувачів Facebook через додаток, що надавав доступ до особистої інформації без їхнього відома. Ця інформація використовувалася для таргетування реклами та формування повідомлень, які відповідали інтересам і потребам конкретних груп виборців. В результаті, Cambridge Analytica змогла вплинути на результати виборів, застосовуючи психологічно обґрунтовані стратегії. Скандал навколо Cambridge Analytica спалахнув у 2018 році, коли стало відомо, що компанія отримала доступ до особистих даних понад 87 мільйонів користувачів Facebook без їхнього дозволу. Це викликало широкий резонанс і призвело до розслідувань з боку урядів США та Великої Британії. Виявилось, що дані використовувалися не лише для кампанії Трампа, а й для інших політичних проєктів по всьому світу, включаючи

---

кампанію за вихід Великої Британії з ЄС (Brexit) [2].

Окрім того, вибори 2016 року були знаковими через масштабне використання технологій дезінформації, зокрема, роботи російської «фабрики тролів», відомої як «Агенція інтернет-досліджень». Ця структура активно використовувала соціальні мережі для впливу на громадську думку, поширюючи фейкові новини та маніпулятивний контент. Одним із ключових аспектів діяльності фабрики тролів стало використання алгоритмів штучного інтелекту для автоматизації створення та поширення дезінформації. Завдяки технологіям машинного навчання та аналізу великих даних, ці структури могли генерувати контент, адаптуючи його до специфічних груп виборців. Це дозволяло їм створювати персоналізовані повідомлення, які відповідали емоційним тригерам аудиторії, таким як страх або обурення [1].

Штучний інтелект в той час також використовувався для управління ботами — автоматизованими акаунтами в соціальних мережах, які активно поширювали дезінформацію. Ці боти могли імітувати поведінку реальних користувачів, що ускладнювало їх виявлення, а також вони сприяли поширенню певних повідомлень, зробивши їх таким чином більш видимими в соціальних мережах, алгоритми яких просувають популярний серед користувачів контент. Автоматизація поширення дезінформації також стала можливою завдяки ШІ. Використовуючи алгоритми для управління ботами в соціальних мережах, зловмисники змогли швидко розповсюджувати фейковий контент серед широкої аудиторії [17].

З початку 2023 року, коли інструмент генеративного ШІ ChatGPT від компанії OpenAI став доступним усім бажаючим, зросло й побоювання того, що генеративний ШІ будуть використовувати в інформаційних операціях впливу. У 2024 році дослідники й великі технологічні компанії фіксували кампанії, які використовували генеративний ШІ для створення контенту.

Завдяки здатності сучасних інструментів генеративного ШІ створювати текст, що виглядає природно і переконливо, організатори інформаційних операцій отримали можливості генерувати великі обсяги фейкових новин, статей або постів у соціальних мережах, які можуть легко ввести в оману користувачів. Використання на допомогу до сервісів генеративного ШІ інших методів, до прикладу, автоматизація поширення контенту разом із таргетуванням аудиторії дозволило збільшити аудиторію фейкових повідомлень та досягти кращих результатів в операціях впливу.

Саме таке поєднання тактик використання ШІ в операціях впливу зафіксували компанії OpenAI та Microsoft влітку та восени 2024 року [13]. Найбільш відомою операцією впливу із використанням генеративного ШІ стала операція, що отримала назву Doppelganger. Вона є однією з найбільш

масштабних кампаній з дезінформації, пов'язаних із Росією, за останні роки. Ця кампанія використовувала штучний інтелект для створення маніпулятивного контенту на підробних веб-сайтах. Американське Міністерство юстиції заблокувало понад 32 доменних імен, які використовувалися для генерації та публікації фейкових новин. Ці новини здебільшого поширювали проросійські наративи про Велику війну в Україні. В рамках операції Doppelganger було створено велику кількість фейкових копій сайтів відомих медіа, таких як Reuters, The Washington Post, Reuters, Der Spiegel, Bild, Le Monde, Le Parisien. Ці ресурси поширювали дезінформацію про неефективність військової допомоги Україні та публікували заклики обмежити воєнну підтримку України.

Таку саму інформаційну кампанію впливу виявили й фахівці компанії Meta [16], яка володіє соцмережами Facebook та Instagram. В Meta явно пов'язали цю операцію з Росією. У звіті Meta сказано: «Ця операція була зосереджена на імітації веб-сайтів основних ЗМІ та державних установ для розміщення фейкових статей, спрямованих на послаблення підтримки України» [16]. Важливо зазначити, що контент, який генерувався за допомогою ШІ, не лише повторював традиційні російські наративи, але й адаптувався до специфічних потреб американської аудиторії. Спочатку особливо активною ця кампанія була в Європі, але згодом вона розширилась «за межі початкового націлювання на Францію, Німеччину та Україну, а також охопила США та Ізраїль» [16].

В Meta також розповідали про виявлення мереж ботів (автоматично працюючих акаунтів), які створювали та поширювали дописи в соцмережах й писали коментарі, аби заставити алгоритми соцмереж показувати ці дописи більшій кількості користувачів. Імітація дискусії, яку реалізовували ці автоматичні акаунти, так само сприяла більшій видимості цього контенту. Розповідаючи про роботу цих мереж ботів, в Meta наголошували, що інструменти штучного інтелекту допомагали створювати контент на різних мовах. Це саме підтверджували й фахівці OpenAI.

Організаторами цих інформаційних кампаній впливу були угруповання, дотичні до російських спецслужб. Що зайвий раз доводить те, що Росія використовує найсучасніші IT-інструменти задля гібридного протистояння не лише з Україною, але й з країнами Західної Європи та США, намагаючись через інформаційні операції вплинути на рішення урядів цих країн надавати Україні військову допомогу.

Таким чином, 2024 рік та виявлені операції впливу продемонстрували наступні паттерни використання генеративного штучного інтелекту в операціях впливу з метою реалізації гібридних загроз:

- створення контенту за допомогою ШІ-інструментів;

- переклад контенту на різні мови за допомогою інструментів генеративного ШІ;
- публікація контенту в соцмережах;
- створення коментарів до контенту засобами ШІ, імітація дискусії та вплив таким чином на алгоритми соціальних мереж, які краще реагують на контент із великою кількістю соціальних взаємодій.

Подекуди інструменти штучного інтелекту використовувалися й для створення діпфейкових (підробних) відео, але наразі ця тактика використання генеративного ШІ не набула масового характеру.

Всі ці приклади показують те, яким чином технології штучного інтелекту суттєво змінюють ландшафт інформаційних операцій впливу. Вони не лише полегшують процес створення та поширення фейків, але й підвищують ефективність маніпуляцій суспільною думкою. Це ставить серйозні виклики перед суспільством і державами у боротьбі з інформаційними загрозами, формує потребу в нових підходах до регулювання інструментів штучного інтелекту та захисту від подібного роду впливів.

Дослідження ролі штучного інтелекту (ШІ) у реалізації гібридних загроз, зокрема в контексті російсько-української війни, виявило значний потенціал цих технологій для маніпуляції інформацією та впливу на суспільну свідомість й майбутні рішення людей, які стали цілями цих операцій впливу. Проаналізовані кейси використання штучного інтелекту в створенні та просуванні інформаційних операцій впливу довели, що ШІ не лише змінює традиційні методи ведення інформаційних операцій, але й сприяє їх кращій ефективності, створює нові можливості для акторів, зацікавлених в інформаційних гібридних впливах.

Аналіз інформаційних операцій, виявлених у 2024 року, продемонстрував, що генеративний ШІ дозволяє створювати високоякісний маніпулятивний контент, для просування й популяризації якого використовувати підробні фейкові сайти, що маскуються під відомі легітимні онлайн-медіа. Все це може вводити в оману широкі верстви населення. Це особливо небезпечно в ситуаціях, коли інформація може суттєво вплинути на громадську думку та політичні рішення.

Водночас, автоматизація поширення дезінформації через ботоферми і соціальні мережі значно збільшує швидкість і масштаб впливу. Використання алгоритмів для таргетування аудиторії дозволяє зловмисникам точно налаштовувати свої повідомлення відповідно до інтересів і поведінки користувачів.

В умовах сучасних гібридних загроз стає очевидним, що ШІ стає потенційною зброєю в інформаційній війні. Саме тому перед суспільствами,

державами та технологічними компаніями постає задача у регулюванні застосувань штучного інтелекту із одночасними кроками щодо забезпечення інформаційної безпеки, розвитку критичного мислення й підвищення рівня медіаграмотності.

Проблема використання ШІ у гібридних загрозах потребує подальшого глибокого вивчення, особливо у контексті розробки методів нейтралізації автоматизованих кампаній дезінформації та розробки етичних стандартів для роботи з цією технологією.

### Список використаних джерел

1. Баловсяк Н. Реклама на політичне замовлення. *StopFake*. URL: <https://www.stopfake.org/uk/reklama-na-politychne-zamovlennya/> (дата звернення: 04.12.2024).

Баловсяк Н. Допоможи собі сам: як побороти алгоритми соціальних мереж і не стати жертвою маніпуляції. *StopFake*. URL: <https://www.stopfake.org/uk/dopomozhy-sobi-sam-yak-poboroty-algorytmy-sotsialnyh-merezh-i-ne-staty-zhertvoyu-manipulyatsiyi/> (дата звернення: 04.12.2024).

2. Білоусов М. Російська гібридна війна: загрози і кібервиклики для європейської інформаційної безпеки. *Регіональні студії*. 2023. № 33. С. 119–125. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/33/18.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).

3. Дзоздюк Я. Категоріальні основи дослідження гібридної війни як частини сучасної політико-правової реальності. *Політикус*. 2022. № 6. С. 7–12. URL: [http://politicus.od.ua/6\\_2022/1.pdf](http://politicus.od.ua/6_2022/1.pdf) (дата звернення: 04.12.2024).

4. Запорожець О. Операції впливу: концептуальний вимір. *Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент: зб. наук. праць*. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. Том 9. С. 232-244. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/114/113> (дата звернення: 04.12.2024).

5. Захаренко К. Інформаційні впливи як джерела загострення інформаційної небезпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 126. С. 331-336. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2017\\_126\\_82](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_126_82) (дата звернення: 04.12.2024).

6. Князєв С.О. Сучасні тенденції ведення інформаційних війн. *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози : зб. матер. круглого столу* (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ: НА СБУ, 2021. С. 78–80

7. Рева Т. Гібридні загрози та гібридні війни: сутність та аспекти

взаємодії. *Вісник Львівського університету. Серія філос.- політолог. студії*. 2022. № 40. С. 186–191. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.24> (дата звернення: 04.12.2024).

8. Сабов І. Політичний аспект використання штучного інтелекту. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 1 (3). С. 77 – 80. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/20/17> (дата звернення: 04.12.2024).

9. Узденова Ю. Гібридна війна: сутність, складові ТА ключові поняття. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35(74), № 4. С. 172–179. URL: [https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4\\_2024/28.pdf](https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/28.pdf) (дата звернення: 04.12.2024).

10. Худолій А. О. Інформаційна війна 2014-2022 рр.: монографія. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 208 с.

11. Яворська Г.М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети. Серія «Політика»*. 2016. № 4 (41). С. 41–48. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).

12. Disrupting deceptive uses of AI by covert influence operations | OpenAI. OpenAI. URL: <https://openai.com/index/disrupting-deceptive-uses-of-AI-by-covert-influence-operations> (date of access: 04.12.2024).

13. Nerents D. Features of fake content in the media space in the era of artificial intelligence development. *Litera*. 2024. URL: [https://www.researchgate.net/publication/385018332\\_Features\\_of\\_fake\\_content\\_in\\_the\\_media\\_space\\_in\\_the\\_era\\_of\\_artificial\\_intelligence\\_development](https://www.researchgate.net/publication/385018332_Features_of_fake_content_in_the_media_space_in_the_era_of_artificial_intelligence_development) (date of access: 04.12.2024).

14. Patterson D. How political campaigns use big data to get out the vote [Електронний ресурс]. Tech Republic. *Techrepublic*. URL: <https://www.techrepublic.com/article/how-political-campaigns-use-big-data-to-get-out-the-vote/> (date of access: 04.12.2024).

15. Raising Online Defenses Through Transparency and Collaboration | Meta. Meta. URL: <https://about.fb.com/news/2023/08/raising-online-defenses/> (date of access: 04.12.2024).

16. Rukuuka Bareebe. The Cambridge Analytica Scandal and Its Impact on Meta. URL: [https://www.researchgate.net/publication/368666866\\_The\\_Cambridge\\_Analytica\\_Scandal\\_and\\_Its\\_Impact\\_on\\_Meta/references](https://www.researchgate.net/publication/368666866_The_Cambridge_Analytica_Scandal_and_Its_Impact_on_Meta/references) (date of access: 04.12.2024).

17. Saurabh Pahune, Noopur Rewatkar. Healthcare: A Growing Role for Large Language Models and Generative AI. *International Journal for Research*

in *Applied Science & Engineering Technology*. 2023. Vol. 11, no.

VII. URL: <https://www.ijraset.com/best-journal/healthcare-a-growing-role-for-large-language-models-and-generative-ai> (date of access: 04.12.2024).

## **STRATEGIES FOR DEVELOPING PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND CRITICAL THINKING IN EMPLOYEES OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE AND CITIZENS FACING INFORMATION PRESSURE**

*V. Kerdyvar, Ph.D., senior researcher at the research and educational laboratory of extreme and crisis psychology, research center National University of Civil Protection of Ukraine*

In modern Ukraine, the development of psychological resilience and critical thinking under conditions of information pressure is of paramount importance due to the increasing complexity of the information environment and socio-political challenges. Employees of the State Emergency Service (SES) and the civilian population face the consequences of disinformation and manipulation, which can impact their ability to make well-founded decisions in crisis situations. The growing number of information attacks and fake news necessitates enhanced competence in processing information and fostering resilience, which are critical skills for countering manipulative influences, maintaining mental health, and ensuring safety.

The relevance of this issue is underscored by the persistent information pressure that can destabilize societal dynamics and erode trust in institutions. In such a context, strategies for developing critical thinking are essential to improving the population's ability to analyze and evaluate informational content. This not only enhances the effectiveness of responses to potential crises but also strengthens democratic processes, contributing to the formation of a conscious and responsible society. Therefore, researching and implementing methodologies for developing these skills is a vital task for scholars, educators, and practitioners working on ensuring information security.

The development of psychological resilience and critical thinking among SES employees and citizens facing information pressure is not only relevant but also a strategically important task for modern society. The challenging information environment, characterized by an abundance of disinformation, fake news, and manipulative influences, poses significant challenges for individuals and society as a whole.

SES employees, who serve in close proximity to conflict zones and are first responders in emergencies, require a heightened level of resilience and analytical skills to make quick and informed decisions in crisis conditions. Simultaneously,

---

citizens, as end consumers of information, also need training in critical evaluation of information flows to mitigate the impact of manipulation and maintain trust in official sources of information.

**The first aspect** of the importance of this topic is the preservation of mental health under constant information pressure. Information pressure not only destabilizes emotional states but also causes feelings of anxiety, panic, and helplessness, especially in crisis situations. Developing psychological resilience reduces the negative impact of these factors, helping individuals adapt to conditions of uncertainty.

**The second aspect** is enhancing the ability for critical thinking, which is a key tool in combating disinformation. Skills such as fact-checking, evaluating the credibility of sources, and identifying manipulative techniques enable individuals to remain rational and act thoughtfully even under active information pressure.

**The third aspect** is the impact on social stability and strengthening trust in institutions. People equipped with critical thinking and emotional resilience are less susceptible to mass manipulations, significantly reducing the risk of societal destabilization during crises. In an era where information is used as a tool of influence and even a weapon, fostering an informed society is essential for preserving democratic processes.

The proposed strategies for development, including educational programs on media literacy, psychological support, awareness campaigns, integration of information verification technologies, and an interdisciplinary approach, are key instruments for achieving this goal. Combining individual efforts with community initiatives will ensure that a broad segment of the population is reached, making the skill development process as effective as possible.

**Implementing systemic measures to develop critical thinking and psychological resilience will result in the following positive outcomes:**

1. *Improved individual adaptability and self-regulation:* People will become more resilient to stress and better equipped to handle emotional challenges.

2. *Enhanced professional competence of SES employees:* This will improve the quality of emergency response and reduce risks associated with poor decision-making.

3. *Reduced societal vulnerability to information attacks:* Critical thinking will act as a barrier to disinformation, protecting society from manipulation and destabilization.

4. *Establishment of a long-term information security strategy:* This will address current issues and prevent future crises.

In conclusion, building an information-resilient society is a critical condition for ensuring national security, maintaining social stability, and increasing trust in state institutions. This task requires a consolidated effort from researchers, educators, IT specialists, and government structures, as only a comprehensive approach will ensure maximum

effectiveness in addressing this issue.

## **ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ**

*І.О. Лисичкіна, кандидат філологічних наук, доцент*

*О.О. Лисичкіна, кандидат філологічних наук, доцент*

*Національна академія Національної гвардії України*

У сучасному інформаційному просторі когнітивні війни набувають особливого значення як інструмент впливу на суспільну свідомість та поведінку. Гендерний аспект цього явища потребує ґрунтовного наукового осмислення, оскільки маніпулятивні технології часто використовують гендерні стереотипи та упередження для досягнення деструктивних цілей. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних механізмів протидії гендерно орієнтованим маніпуляціям у контексті сучасних інформаційних викликів.

Мета дослідження полягає в окресленні гендерних аспектів сучасної когнітивної війни та виявленні особливостей використання гендерних наративів в інформаційному протистоянні, зокрема в соціальних мережах.

Сучасна когнітивна війна активно експлуатує гендерну проблематику через її глибоку вкоріненість у суспільній свідомості та значний емоційний потенціал. Встановлено, що маніпулятивні технології використовують традиційні гендерні стереотипи для формування упереджень та посилення соціальної напруги. Зокрема, виявлено тенденцію до штучного загострення протистояння між феміністичним та патріархальним дискурсами з метою поляризації суспільства.

В умовах когнітивної війни гендерні наративи використовуються для підриву довіри до державних інституцій через звинувачення у дискримінації, дискредитації суспільних лідерів та активістів шляхом гендерно забарвленої критики, формування негативного іміджу через маніпуляції темою гендерної рівності.

Соціальні мережі відіграють особливу роль у поширенні гендерно орієнтованих маніпуляцій, оскільки алгоритми соціальних платформ сприяють швидкому розповсюдженню провокативного контенту, який експлуатує гендерну тематику, а таргетування різних гендерних груп через персоналізовану рекламу та контент підсилює існуючі упередження. Гендерна тематика, яка природно викликає сильний емоційний відгук, стає ідеальним об'єктом для алгоритмічного просування. Системи рекомендацій автоматично виявляють та поширюють публікації, які провокують гострі

дискусії навколо гендерних питань, створюючи ефект «інформаційного бульбашки». Персоналізація контенту, яка є основою функціонування соціальних мереж, призводить до формування закритих інформаційних просторів, де користувачі переважно стикаються з контентом, що підтверджує їхні вже існуючі гендерні упередження. Наприклад, алгоритми можуть визначити схильність користувача до традиційних гендерних ролей і надалі пропонувати йому контент, який підкріплює ці погляди, ігноруючи альтернативні перспективи. Таргетована реклама в соціальних мережах використовує глибинні поведінкові дані для створення точних психологічних профілів користувачів, що дозволяє зловмисникам розробляти специфічні маніпулятивні повідомлення для різних гендерних груп. Механізм вірусного поширення інформації в соціальних мережах особливо ефективний для розповсюдження гендерно забарвлених наративів. Провокативні заяви щодо гендерної нерівності, випадки дискримінації або конфлікти на гендерному ґрунті швидко набувають масового розголосу завдяки функціям репостів та коментарів. При цьому емоційна складова таких повідомлень часто переважає над фактичною, що сприяє формуванню викривленого сприйняття гендерних проблем. Важливим аспектом є використання ботів та автоматизованих акаунтів для штучного підсилення певних гендерних наративів. Такі технічні засоби дозволяють створювати ілюзію масової підтримки певних гендерних стереотипів або упереджень, маніпулюючи громадською думкою через видимість «народного консенсусу». Соціальні мережі також надають платформу для координованих інформаційних кампаній, спрямованих на підриг гендерної рівності або загострення гендерних конфліктів. Такі кампанії можуть включати синхронізоване поширення дезінформації, створення фейкових «гендерних скандалів» або організацію цькування активістів гендерного руху.

У контексті протидії когнітивним атакам важливими постають гендерна медіаграмотність та формування критичного мислення щодо гендерних стереотипів та розвитку навичок розпізнавання маніпулятивних технік, які використовують гендерну проблематику.

Таким чином, гендерний вимір сучасної когнітивної війни характеризується складною взаємодією соціокультурних, психологічних та технологічних факторів. Ефективна протидія маніпулятивним впливам потребує комплексного підходу, що враховує специфіку гендерних аспектів інформаційного протистояння. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці інноваційних методів захисту інформаційного простору від гендерно обумовлених загроз.

## ВТОМА СУСПІЛЬСТВА

*В.Д. Кислий, кандидат психологічних наук, доцент  
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана  
Кожедуба*

*Д.П. Приходько, кандидат психологічних наук, доцент  
Харківська державна академія культури*

За останні роки у світовому інформаційному просторі з'явилась досить значна кількість праць присвячених втомі суспільства. На наш погляд це цілком зрозуміло, адже продовжується зростання особистої втоми кожного члена будь-якого світового суспільства. Згідно різноманітних наукових досліджень з'ясовано, що зрушення в психічній сфері внаслідок втоми виявляються в: погіршенні сприймання подразників, сповільненні процесів мислення, підвищеній дратівливості, появі депресивних станів тощо.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, депресією страждає близько 300 млн людей по всьому світі. В Україні через війну депресія стала найбільш поширеною проблемою серед психічних розладів, а новий фаворит медичних продажів – антидепресанти. Так прес-служба фармацевтичної компанії «Фармак» відмічає, що за період війни антидепресанти зросли у кількості продажів на 29%. А окремі препарати, що діють на нервову систему демонструють ріст споживання у понад 100%. Директор з продажів і маркетингу представництва північно-македонської фармкомпанії «Alkaloid» Артем Матвеев стверджує, що якби в останні півтора року з України не виїхали декілька мільйонів українців, загальне зростання ринку антидепресантів склало б щонайменше 70%. Як позитивне хочемо відмітити, що навіть зараз, попри зростання ринку через війну, антидепресантів українці споживають в рази менше, ніж у світі.

Якщо робити порівняльний аналіз втоми суспільств то можна побачити значну різницю в причинах, що її викликають. Так наприклад, Ален Еренберг - французький філософ, соціолог та психоаналітик бачить корінь депресії у переході від дисциплінарного суспільства до суспільства досягнень, а депресію вважає насамперед втомою від творчості та можливостей. До речі з 2023 року він є директором з досліджень Національного центру наукових досліджень у Парижі. Або Бен-Чхоль Хан - сучасний німецький філософ корейського походження, який здобув велику популярність на Заході в останнє десятиліття. Автор у книзі «Товариство втоми. Негативний досвід в епоху надмірного позитиву», розкриває одну зі своїх основних тез: західне суспільство переживає мовчазну зміну парадигми – надлишок позитиву, що веде до втоми суспільства.

Докорінно відрізняється ситуація в нашому суспільстві. За словами

Свгенії Близнюк (Gradus Research), війна викликає надзвичайне навантаження на психіку, оскільки супроводжується відчуттями постійної небезпеки, втрат, вимушеної адаптації до нових реалій, постійної невизначеності, що призводить до того, що люди втрачають бачення власного майбутнього, дуже конкретних (можливих чи бажаних) етапів розвитку свого власного життя чи членів своєї родини. На наше розуміння, останнім часом більшість українського суспільства незважаючи на війну, що триває скоро три роки, на погіршення економічної ситуації в країні та невпевненість у своєму майбутньому, знайшла якийсь особистий баланс у житті. Комусь не зважаючи на низьку кваліфікацію вдалось знайти більш оплачувану роботу, оскільки війна «звільняє» робочі місця. Інші разом з роботою отримали і бронювання від безпосередньої участі в бойових діях. Хтось з біженців знайшов житло на заході країни та починає будувати нове життя, оскільки не збирається у майбутньому повертатися на тимчасово окуповані території де все, що малось знищено. При цьому спостерігається зростання рівня агресії до тих, хто на їх погляд хоче порушити цей відносно комфортний стан. В інформаційному полі з'являється все більш матеріалів про бійки з співробітниками поліції та ТЦК, про повільне, но все ж такі зростання кількості військовослужбовців, які самовільно залишили свої частини тощо.

У військовій психології існує поняття бойового стресу, або бойової втоми, коли людина втрачає здатність виконувати дії, які раніше здавалися частиною повсякденної рутини. Втома в таких умовах може виявлятися через різні емоційні та тілесні прояви: гнів, страх, тривогу, головний біль, депресію та апатію, проблеми зі сном, втрату апетиту тощо. І для чималої кількості військових – такий стан є щоденною реальністю. Але для цивільного суспільства втома теж є значним фактором, оскільки впливає на усі сфери життя, до яких причетна людина.

За результатами соціологічного дослідження Gradus Research в межах проекту «Градус суспільства під час війни» більшість респондентів 55% зазначають, що у їх житті останнім часом переважає втома. Під час попередньої хвилі опитування у квітні 2023 року такий стан декларували 50% опитаних. Серед інших найбільш поширених станів опитаних переважають напруженість 43%, роздратування 32%, безсилля 31%, розчарування 29%, обережність 28%, страх 28% та гнів 25%. Крім того, 56% українців заявили, що в них недостатній рівень доходів, а 26% громадян називають свою зарплату надто низькою для проживання. Загалом близько 82% громадян незадоволені своїм фінансовим становищем. Також респонденти демонструють певний скепсис щодо рівня довіри до держави в майбутньому: лише 43% вірять у те, що до 2050 року в Україні пануватиме

високий рівень довіри до держави, і лише 39% очікують, що країна стане державою з низьким рівнем корупції. Директор Gradus Research Євгенія Близнюк зазначає, що це свідчить про усвідомлення того, що реформа державного управління та боротьба з корупцією залишатимуться ключовими викликами навіть після завершення війни.

Результати останньої хвили дослідження продемонстрували, що українці все більше відчувають втому та безсилля через невизначеність і мінливість війни. Водночас 57% опитаних вважають, що життя в Україні до 2050 року покращиться, що демонструє надію на майбутнє попри труднощі. Українці не зважаючи на існуючу втому та психічне напруження активно повертаються до роботи й будують плани на майбутнє.

## **ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**

*О.А. Савчук, кандидат психологічних наук  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

*В.І. Пасічник, кандидат психологічних наук, доцент  
Національна академія Національної гвардії України*

В широкому розумінні інформаційна безпека розглядається як «комплексна та багатогранна система, що включає різні аспекти інформаційного забезпечення та управління, які є критично важливими для ефективного функціонування держави, суспільства та окремих громадян» [2]. Поняття «інформаційної безпеки» іноді ототожнюється з поняттям «кібербезпеки» [3]. Хоча обидва поняття пов'язані із захистом цифрового простору, зазначимо, що система інформаційної безпеки України включає в себе дві складові: інформаційно-технологічну підсистему кібербезпеки (основний об'єкт захисту – техніко-технологічні ресурси) та інформаційно-психологічну підсистему (ціллю якої є захист суспільної ментальності та світогляду від підривних інформаційно- психологічних впливів) [1]. Наша увага переважно буде сконцентрована на другій підсистемі.

Інформаційна безпека є складовою національної безпеки держави. В умовах російсько-української війни вона стала одним з ключових чинників, які впливають на успішність протидії України як зовнішнім небезпекам, так і внутрішнім. До останніх доцільно віднести кризові явища в українському суспільстві, загрози у основних сферах життєдіяльності країни (політико-правовій, соціально-економічній, соціокультурній). Ключовими

небезпеками та викликами є загрози втрати «державного суверенітету, власної національної ідентичності та суб'єктності» [1].

Країна-агресор намагається використовувати всі наявні можливості для послаблення як позицій України на міжнародній арені, так і її внутрішнього потенціалу. Вона намагається зруйнувати не лише систему взаємовідносин між Україною та країнами-партнерами, а й взаємодію між військовими і цивільним населенням, між підрозділами Збройних Сил України та інших військових формувань і волонтерами. Також докладаються агресором активні зусилля для підриву моральної стійкості суспільства та зриву мобілізаційних заходів [1].

Система інформаційної безпеки України вибудовується та функціонує в процесі становлення української держави, що є першою особливістю розв'язання проблеми її забезпечення. В процесі державотворення варто виокремити такі його складові як захист верховенства права, становлення та розвиток громадянського суспільства. Зазначене обумовлює унікальність викликів, які виникають в цій сфері перед державою та суспільством. Другою особливістю є впровадження сучасних інформаційних технологій з метою оптимізації реалізації функцій держави, яке несе за собою певні загрози інформаційній безпеці [2].

Інформаційна безпека держави має ґрунтуватись на скоординованих діях держави та громадянського суспільства. Критичне значення для забезпечення дієвості системи інформаційної безпеки має ефективність прогнозування, виявлення та оцінки інформаційних загроз, у першу чергу, тих, які мають відношення до сфери оборони держави. В умовах війни особливого значення набувають інформаційна культура та громадянський опір дезінформації [2].

При удосконаленні системи інформаційної безпеки України необхідно врахувати необхідність: «1) подолання негативних наслідків тривалої інформаційно-психологічної війни росії проти України; 2) поширення проукраїнських стратегічних наративів у світі; 3) формування у громадян України критичного мислення, медіаграмотності та інформаційної гігієни; 4) врахування емоційного, когнітивного та смислового рівнів деструктивного інформаційно-психологічного впливу на людину;

5) поєднання цифрової та українознавчої компетентностей громадян України; 6) оптимізації комунікацій на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, ієрархізації, синхронізації та координації стратегічних комунікацій; 7) підвищення компетентності у сфері українознавства депутатів, урядовців, дипломатів, журналістів, військових, впливових осіб та лідерів громадської думки та суспільства загалом» [1]. Водночас у якості важливого фактору оптимізації та підвищення ефективності системи

інформаційної безпеки України розглядається поглиблення співпраці між фахівцями двох її підсистем [1].

Забезпечення інформаційної безпеки України в умовах інформаційно-психологічного протиборства є складним та багатоаспектним завданням. Воно вимагає комплексного підходу з урахуванням специфіки становлення української держави та впровадження сучасних інформаційних технологій. Важливу роль в реалізації цілей інформаційної безпеки відіграють рівень медіаграмотності та критичного мислення населення, сформованість інформаційної культури та сила громадянського опору дезінформації.

Перспективними напрями наукових пошуків у сфері інформаційної безпеки на нашу думку є: дослідження психологічних механізмів впливу інформаційно-психологічного протиборства на особистість та суспільство, розробка ефективних методик підвищення медіаграмотності та критичного мислення з урахуванням вікових особливостей, вивчення ролі соціальних мереж в інформаційно- психологічному протиборстві та розробка механізмів їх правового регулювання, аналіз іноземного досвіду забезпечення інформаційної безпеки в умовах гібридних війн.

### **Список використаних джерел**

1. Воропаєва Т. С., Авер'янова Н. М. Система інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни // August 30, 2024. Vilnius, Republic of Lithuania Collection of scientific papers "SCIENTIA".
2. Міненко Є., Захаренко К., Драпушко Р., Волянчук О. Суспільно-політична стабільність як складова системи інформаційної безпеки: виклики в умовах воєнного стану // *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2023. № 23. С. 41-54.
3. Політова А. С. Деякі аспекти забезпечення інформаційної безпеки в умовах збройного конфлікту // *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія* : матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу. Харків, 21 червня 2024 р.

---

---

## **ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ ГЕНДЕРНИХ НАРАТИВІВ ДЛЯ МАНІПУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ В РОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2024 рр.)**

*О.С. Гончарова, кандидат історичних наук, доцент*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

Російсько-українська війна, яка триває з 2014 року, супроводжується не лише військовими діями, а й масштабною інформаційною війною. Одним із потужних інструментів впливу у цьому протистоянні є гендерні наративи, які активно використовуються Російською Федерацією для маніпулювання суспільною свідомістю [3, с. 54]. Гендерні стереотипи, упередження та образи жінок і чоловіків служать інструментами пропаганди, які спрямовані на підрив національної єдності, деморалізацію суспільства, створення внутрішніх конфліктів і виправдання агресивних дій. Актуальність дослідження полягає в тому, що інформаційні війни є невід'ємною частиною сучасних конфліктів, а використання гендерних наративів посилює їхній вплив, поглиблює існуючі стереотипи та створює нові соціальні розколи. Аналіз цих механізмів допоможе зрозуміти, як гендерні аспекти маніпуляції сприяють реалізації стратегій агресора і як протистояти цим викликам у медіа- та культурному просторі.

Російська пропаганда в період війни активно експлуатує закорінені в суспільстві уявлення про роль і місце жінок і чоловіків, адаптуючи ці наративи до своїх стратегічних цілей. Використання таких стереотипів дозволяє створювати образи слабкості, жертви або, навпаки, агресора, які впливають на емоційний стан аудиторії, посилюють недовіру та формують хибне уявлення про реальність, виправдовуючи агресивні дії або дискредитуючи український спротив.

Основним напрямком використання гендерних наративів є деморалізація через жіночі образи. Одним із ключових аспектів такої стратегії є акцент на участі жінок у війні, що подається як свідчення кризи чоловічої відповідальності. Російські медіа часто акцентували увагу на тому, що українки змушені йти на фронт, займаючи ролі, які зазвичай асоціюються з чоловіками. Цей факт підносився як доказ «занепаду» традиційних цінностей та нібито нездатності українських чоловіків виконувати свої обов'язки захисників. Наприклад, у пропагандистських сюжетах жінок-військовослужбовиць описували як «жертв обставин», які змушені залишати свої домівки і дітей, щоб компенсувати нестачу чоловіків у ЗСУ [6]. Такий підхід має на меті не лише дискредитацію українських Збройних Сил, але й зниження довіри до обороноздатності України загалом.

Волонтерок, військових медиків та активісток, які надавали допомогу армії, часто демонстрували в пропагандистських сюжетах як «героїнь проти їхньої волі», які діють лише через страх або емоційний шантаж. Це зображення мало на меті знецінити їхній внесок у боротьбу за незалежність і знизити довіру до їхньої професійності.

Друга сюжетна лінія, яку активно експлуатує російська пропаганда – романтизація окупації через жіночі образи. Зокрема, вона використовує образ «захисника» для виправдання окупаційних дій. Жінок на окупованих територіях часто зображували як слабких, беззахисних і водночас вдячних за «визволення». У пропагандистських матеріалах вони постають у ролі символів страждань, які потребують «опіки» і «захисту». Зображення жінок, які нібито чекали «визволення» з боку російських військових та зустрічали їх з квітами, мало посилювати наративи про

«братній народ» та «спільну історичну долю». Особливу увагу приділяли зображенню жінок на окупованих територіях, які співпрацюють із російською владою. Їх зображували як приклади «мудрості» та «прагматичності», які розуміють «істинні цінності» та підтримують «відновлення історичної справедливості» [2, с.82]. Це створювало ілюзію, що окупація не лише є виправданою, а й бажаною з боку місцевого населення. Досить часто російська пропаганда використовувала теми «традиційних цінностей». Вона активно підкреслювала, що російські війська нібито приходять захищати «традиційний уклад життя» і «сімейні цінності», які, на їхню думку, в Україні занепадають через вплив

«деградуючого Заходу». Жінок представляли як уособлення цих цінностей, а їхню «вдячність» за окупацію подавали як доказ правильності російської політики. У цьому контексті з'являлися також історії про «кохання» між російськими військовими та місцевими жінками, що мали на меті створення ілюзії мирного співіснування та взаєморозуміння на окупованих територіях. Такі наративи відволікали увагу від реальних злочинів окупантів і сприяли легітимізації їхніх дій в очах міжнародної аудиторії. З іншого боку, українських чоловіків і жінок, які захищають свою країну, виставляли як «агресорів» або «маріонеток Заходу», які виконують чужі інтереси на шкоду власному народу. Зокрема, українських жінок-військових і волонтерок часто змальовували як «перевертнів», які нібито відмовляються від своєї «природної ролі» берегинь і стають «співучасницями злочинів» [5]. Ці образи були спрямовані на те, щоб виправдати військову агресію, демонструючи її як «гуманітарну місію» зі звільнення мирного населення. Тож романтизація окупації через жіночі образи стала важливим інструментом у російській інформаційній війні. Вона не лише виправдовувала агресію, а й формувала викривлене сприйняття

конфлікту, спрямоване на послаблення української єдності, деморалізацію суспільства і зміцнення проросійських наративів як серед місцевого населення, так і на міжнародній арені.

Досить часто використовувалася у російській пропаганді й дискредитація жінок-лідерок. Українські жінки, які займають лідерські позиції у військовій, волонтерській чи громадській сферах, систематично стають об'єктами дискредитації в рамках російської інформаційної війни. Пропагандистські наративи спрямовані на те, щоб підірвати їхній авторитет, поставити під сумнів їхню компетентність і створити негативне сприйняття серед суспільства. Одним із ключових методів дискредитації є поширення чуток про нібито «аморальну поведінку» жінок-лідерок. Волонтерок та військовослужбовиць звинувачують у «невірності», «зловживанні службовим становищем» або навіть у корупції [9]. Такі наративи спрямовані на підрив суспільної довіри до цих жінок, а також до їхньої роботи в цілому. Наприклад, у соціальних мережах та підконтрольних медіа поширювалися вигадані історії про «зловживання» зібраними для фронту коштами, які буцімто використовувалися жінками-волонтерками для особистих цілей. Особливу увагу приділяють спробам звузити роль жінок до гендерних стереотипів. Їхню участь у прийнятті важливих рішень часто представляють як «наслідок емоційності», а не професійної кваліфікації. Дії жінок-лідерок інтерпретують через призму їхнього особистого життя, підкреслюючи зовнішній вигляд, сімейний статус або стосунки. Так, російські медіа часто акцентують увагу на тому, чи «відповідає» поведінка жінки уявленням про її «традиційну роль», відволікаючи увагу від її реальних досягнень або впливу [4, с. 31]. Особливе місце займають кампанії, спрямовані на дискредитацію жінок-лідерок як «непотрібних» у традиційно чоловічих сферах, таких як військова справа. Волонтерок або військовослужбовиць звинувачують у тому, що вони «займають місця» або виконують завдання, які буцімто краще підійшли б чоловікам. Така риторика має на меті послабити позиції жінок у сфері оборони та дискредитувати їхній внесок у боротьбу за незалежність України. Крім того, жінок-лідерок часто виставляють як «агентів Заходу», нібито вони діють за вказівками іноземних урядів чи організацій. Це має підкреслити їхню «відірваність» від українських реалій і дискредитувати їхню діяльність в очах суспільства. У медіа також з'являються матеріали, які представляють жінок як «піар-кампанії» української влади чи армії, де їхній внесок применшується до формального виконання ролі для створення позитивного іміджу України на міжнародній арені. Ці стратегії мають на меті не лише деморалізувати жінок-лідерок і знизити їхню суспільну підтримку, а й підрвати загальну довіру до волонтерського руху, громадського сектору та Збройних Сил України. Таким чином,

дискредитація жінок-лідерок є частиною ширшої інформаційної війни, яка спрямована на ослаблення українського суспільства через маніпуляції та поширення дезінформації.

Використання гендерних наративів у пропаганді спирається на існуючі гендерні стереотипи та нерівність у суспільстві. У роки війни ці стереотипи загострюються, створюючи підґрунтя для інформаційних маніпуляцій. Зокрема, досить вміло російська пропаганда використовує та розвиває стереотип про жіночу вразливість. Цей наратив спрямований на посилення почуття страху, беспорядності й неспроможності української держави забезпечити безпеку своїм громадянам. Російські медіа систематично поширюють вигадані історії про злочини проти жінок у зоні бойових дій, зокрема сексуальне насильство, приписуючи ці дії українським військовим. Наприклад, у 2014 році з'явився пропагандистський сюжет про «розіп'ятого хлопчика», що акцентував увагу на стражданнях матерів та дітей у контексті військового конфлікту [8, с. 110]. Хоча цей випадок був спростований як фейк, він став одним із найгучніших прикладів створення образу українців як нелюдів. Інші наративи, як-от вигадані історії про жінок, які страждали від «жорстокості» українських солдатів, поширювалися як через підконтрольні медіа, так і в соціальних мережах. Такі меседжі спрямовувалися на формування уявлення про українських військових як аморальних «агресорів», а також на розпалювання ненависті до серед проросійськи налаштованого населення. Образ жінки-жертви у російській пропаганді доповнюється акцентом на її емоційності та слабкості. Вигадані історії про жінок, залишених своїми родинами, які втратили своїх дітей, чи змушених тікати від війни, покликані викликати у глядачів співчуття та посилити уявлення про хаос і неспроможність України впоратися із ситуацією. Особливо цинічним є використання теми сексуального насильства як елементу інформаційної війни. Російська пропаганда не лише вигадувала історії про насильство з боку українських військових, але й пояснювала, що це стало можливим через відсутність «захисту» з боку російських військ. Це наративно підтримує міф про Росію як «захисника», виправдовуючи її окупаційні дії. Через акцент на жіночій вразливості та стражданнях російська пропаганда досягає кількох цілей: а) дискредитація української влади (у суспільства формується уявлення про те, що держава не здатна забезпечити базовий рівень безпеки для своїх громадян); б) посилення почуття тривоги (емоційно забарвлені сюжети сприяють формуванню панічних настроїв і недовіри до офіційних джерел інформації); в) Виправдання агресії (пропаганда використовує наративи про «страждання жінок» для обґрунтування окупаційної політики як «захисту мирного населення»). Тож, образ жінки-жертви у російській інформаційній стратегії

стає одним із ключових інструментів для маніпулювання громадською думкою, сприяючи поширенню пропагандистських наративів про неспроможність України як держави.

Російська пропаганда для маніпуляції на гендерній тематиці досить часто вдається до маскулінізації війни. Війна часто репрезентується як виключно чоловіча справа, що знецінює внесок жінок у боротьбу за незалежність, зокрема їхню роль у волонтерстві, медичному забезпеченні та культурному спротиві [9]. Окрім цього, такий наратив формує викривлене уявлення про реальну структуру та функціонування суспільства у військовий час. Ця тенденція стає помітною як у медійному просторі, так і в пропагандистських наративах, які зосереджуються на героїзмі чоловіків, водночас ігноруючи або маргіналізуючи участь жінок у різних аспектах опору. Роль жінок у війні здебільшого зводиться до допоміжних функцій або зовсім виключається з історичного та суспільного дискурсу. Їхню діяльність у волонтерстві, медичному забезпеченні, культурному спротиві чи дипломатичній діяльності часто подають як «природне продовження жіночої сутності» або як щось другорядне у порівнянні з «героїчними» діями чоловіків на полі бою. Це знецінює реальні досягнення жінок, які беруть безпосередню участь у військових операціях, займаються стратегічним плануванням, забезпечують тил або ризикують своїм життям, допомагаючи пораненим і рятуючи цивільних. Маскулінізація війни також впливає на формування гендерних стереотипів у суспільстві. Наприклад, жінок, які вступають до лав Збройних Сил України або беруть участь у бойових діях, часто зображують як «відхилення» від норми. Їхню участь можуть критикувати або висміювати, а їхні досягнення – применшувати. Це формує уявлення, що військова сфера є «чоловічою територією», а жінки, які наважуються увійти до неї, порушують традиційні гендерні ролі.

Сучасні інформаційні технології радикально змінили способи поширення пропаганди, зробивши її більш персоналізованою, швидкою та масовою. Соціальні медіа, такі як Facebook, Twitter, Instagram і Telegram, стали ключовими платформами для генерування та трансляції маніпулятивних повідомлень, зокрема гендерно забарвлених. Це дозволяє створювати й поширювати контент, який впливає на аудиторію через стереотипи, емоційні реакції та фальсифікацію реальності [7]. Одним із найпоширеніших інструментів є вигадані сюжети, спрямовані на дискредитацію українських жінок, особливо тих, хто бере активну участь у військових, волонтерських чи політичних процесах. Пропаганда створює неправдиві історії про жінок, які нібито «зрадили» Україну або перейшли на бік окупанта, часто супроводжуючи це зображеннями, які мають викликати обурення або недовіру. Наприклад, у соціальних мережах поширювалися

фейкові дописи про українських військовослужбовиць, які нібито співпрацюють із російськими спецслужбами. Такі історії спрямовані на підрив морального духу суспільства та дискредитацію жінок як частини українського спротиву. Російська пропаганда часто вдається до сексуалізації жінок у соціальних медіа, намагаючись применшити їхню роль у суспільних і військових процесах. Зображення жінок у принизливих або об'єктивізованих контекстах слугують для створення враження, що їхня діяльність є несерйозною або залежить від їхньої зовнішності, а не професійних якостей. Наприклад, військовослужбовиць можуть представляти як «жінок для розваг» або «прикраси» для чоловічого колективу, а не як рівноправних учасниць бойових дій чи стратегічних процесів. Такі меседжі спрямовані на знецінення реального внеску жінок у боротьбу за незалежність та відновлення країни. Феміністичні ініціативи також стають об'єктом атак у соціальних медіа. Наративи, що висміюють або дискредитують феміністичні рухи, використовуються для посилення патріархальних стереотипів і відновлення уявлення про «традиційні ролі» жінок. Наприклад, поширюються дописи, які представляють феміністок як «агентів Заходу», що нібито руйнують українське суспільство. Ці наративи супроводжуються карикатурами, мемами та відео, які висміюють активісток, зводячи їхній рух до поверхневих чи навіть абсурдних мотивів. Для поширення гендерних маніпуляцій активно використовуються боти та тролі, які створюють і поширюють контент, спрямований на дискредитацію жінок. Ці облікові записи імітують реальних користувачів, розпалюючи дискусії та провокуючи конфлікти. Наприклад, у коментарях до публікацій про досягнення жінок у військовій чи політичній сферах часто можна побачити гендерно упереджені висловлювання, які ставлять під сумнів їхню компетентність або наголошують на «недоцільності» їхньої діяльності. Соціальні медіа дозволяють адаптувати маніпулятивний контент під різні групи аудиторії. Для старшого покоління це можуть бути пости з ностальгічними елементами про «традиційні ролі жінок», для молоді – меми або відео з популярними інфлюенсерами, які висміюють феміністичні рухи. Такі кампанії посилюють гендерні стереотипи, дискредитують жінок-лідерок та сприяють формуванню недовіри до їхньої діяльності. Тож, через меми, фейкові історії, сексуалізацію та атаки на феміністичні ініціативи формуються викривлені уявлення про жінок, які активно беруть участь у захисті та відновленні України. Це впливає не лише на суспільну свідомість, а й на ефективність українського спротиву в умовах інформаційної війни.

Українське суспільство активно реагує на виклики інформаційної війни, зокрема на спроби маніпулювати суспільною свідомістю через гендерні стереотипи. Завдяки синергії різних ініціатив, зростає розуміння важливості

боротьби з маніпуляціями та формуються ефективні інструменти для їхнього викриття [1, с. 4-5].

Важливу роль у цьому супротиві відіграє підтримка гендерної рівності. Російсько-українська війна стала каталізатором змін у сприйнятті ролі жінок у суспільстві. Українське суспільство дедалі більше визнає внесок жінок у різні сфери життя, включаючи ті, які традиційно вважалися «чоловічими». Зростає підтримка жінок, які беруть участь у військових діях, працюють на керівних посадах у волонтерських організаціях чи реалізують проекти, спрямовані на відновлення країни. Ініціативи, спрямовані на підтримку гендерної рівності, охоплюють не лише правозахисну діяльність, а й державну політику. Прийняття законодавчих змін, спрямованих на розширення прав жінок і забезпечення рівності, стає ключовим фактором у боротьбі з гендерними маніпуляціями. Наприклад, кампанії, які висвітлюють досягнення жінок у Збройних Силах України або їхній внесок у відновлення інфраструктури, формують нові позитивні образи, які протидіють пропагандистським стереотипам.

Важливу роль у протидії гендерним маніпуляціям відіграють феміністичні організації та активістки. Вони організують освітні кампанії, публічні лекції, тренінги з медіаграмотності та акції, спрямовані на руйнування стереотипів про жінок. Одним із успішних прикладів є ініціативи, які підкреслюють внесок жінок у різні аспекти суспільного життя, зокрема у військову службу та волонтерство. Феміністичні рухи також активно працюють над протидією дискредитації жінок-лідерок, допомагаючи їм боротися з гендерною дискримінацією та пропагандистськими атаками. Просвітницькі кампанії, які розвінчують фейки про «аморальну поведінку» чи «некомпетентність» жінок у публічній сфері, підвищують обізнаність суспільства та сприяють формуванню критичного ставлення до дезінформації.

Центральну роль у викритті пропагандистських маніпуляцій відіграють громадські організації та медіа. Ініціативи, спрямовані на підвищення медіаграмотності, допомагають населенню розрізняти достовірні джерела інформації та виявляти фейкові новини. Українські журналісти та фактчекінгові платформи, такі як «StopFake» або «Detector Media», здійснюють моніторинг контенту, поширюваного у соціальних мережах, і розвінчують найбільш небезпечні дезінформаційні кампанії. Особлива увага приділяється гендерно забарвленим наративам, які спрямовані на дискредитацію жінок. Окрім цього, українські медіа активно створюють матеріали, які висвітлюють реальний внесок жінок у боротьбу за незалежність та відновлення країни. Інформаційна протидія також включає залучення міжнародних партнерів. Вони допомагають розширювати

можливості для викриття пропаганди та створення об'єктивного уявлення про реальну ситуацію в Україні. Такі проекти, як співпраця з міжнародними організаціями з гендерної рівності, сприяють популяризації українського досвіду боротьби з інформаційною війною та гендерними маніпуляціями.

Важливою складовою протидії є зміна суспільних уявлень про роль жінок у війні та післявоєнному відновленні. Завдяки медіа, освітнім програмам і культурним ініціативам, зростає визнання рівноцінного внеску жінок у всі аспекти життя. Це дозволяє формувати нову національну ідентичність, в якій рівність і партнерство стають фундаментальними принципами.

Таким чином, російська пропаганда активно використовує гендерні наративи для маніпулювання суспільною свідомістю та посилення дезінформації під час російсько-української війни. Через гендерні стереотипи та образи, російські медіа сприяють деморалізації українського суспільства, створюють соціальні розколи та викривлене сприйняття конфлікту. Одним із основних інструментів пропаганди є подання жінок, які беруть участь у війні, як «жертв обставин» або «героїнь проти їхньої волі», що знецінює їхній реальний внесок у боротьбу. Водночас зображення жінок на окупованих територіях як вдячних за «визволення» посилює наративи про «традиційні цінності» та виправдовує агресію. Особливу увагу російська пропаганда приділяє дискредитації жінок-лідерок, намагаючись підірвати їхній авторитет і змістити фокус з їхніх професійних досягнень на гендерні стереотипи. Важливою складовою стратегії є також маскулінізація війни, яка знецінює роль жінок у військових і волонтерських процесах, формуючи у суспільстві хибне уявлення про «чоловічу» природу війни. Застосування соціальних медіа в пропагандистських кампаніях робить ці наративи більш ефективними, поширюючи дезінформацію серед широкої аудиторії через емоційно забарвлені та фальсифіковані історії. Такі маніпуляції спрямовані на формування враження про слабкість та нестабільність української держави, а також на підтримку російської окупаційної політики. Тому важливим завданням є критичне осмислення цих наративів та активна протидія інформаційним маніпуляціям в медіа-просторі. Український досвід свідчить, що суспільство здатне протидіяти цим маніпуляціям через підтримку гендерної рівності, розвиток феміністичних ініціатив і підвищення медіаграмотності. Подальше дослідження цієї теми сприятиме глибшому розумінню механізмів інформаційного впливу та розробці ефективних стратегій протидії гендерним маніпуляціям у сучасних конфліктах.

---

**Список використаних джерел**

1. Атаманова Н. В. Засоби протистояння інформаційним фейкам у сучасній державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 3–9.
2. Вовк М. Фейки як загроза національній безпеці в умовах гібридної війни. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 80–85.
3. Вовк С. О., Бадер А. В. Стратегії дезінформації Росії в російсько-українській війні: типологія фейкіців. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 53–59.
4. Грабовська І. Жіноче «обличчя» війни України проти російського агресора. *Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 30. С. 29–34.
5. Мусевич Р. Ю. Російсько-українська війна: гендерні виклики та упередження. URL: [https://wicc.net.ua/media/gender\\_challenges.pdf](https://wicc.net.ua/media/gender_challenges.pdf) (дата звернення 29.11.2024)
6. Оленін А. Роспроп поширив чергові фейки про «сотні тисяч загиблих українських військових» та «рекрутинг» жінок до ЗСУ. *Укрінформ*. 2024. 21 серпня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-factcheck/3897187-rosprop-posiriv-cergovi-fejki-pro-sotni-tisac-zagiblih-ukrainskih-vijskovih-ta-rekruting-zinok-do-zsu.html> (дата звернення 29.11.2024)
7. Толуб Н. Толуб Н. Гідра брехні та пропаганди: як росіяни витрачають мільйони доларів на фейки про Україну. *The page*. 2023. 30 січня. URL: <https://thepage.ua/ua/politics/fejki-ta-propaganda-rosiyi-proti-ukrayini-parativ-ta-kanali-prosuvannya> (дата звернення 29.11.2024)
8. Черниш Р. Ф. Фейк як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 109–114.
9. Як російський агітпроп намагається дискредитувати українок – дослідження «Детектор медіа». *Платформа «Жінки – це 50% успіху України»*. 2023. 2 жовтня. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/yak-rosijskyj-agitprop-namagayetsya-dyskredyuvaty-ukrayinok-doslidzhennya-detektor-media/> (дата звернення 29.11.2024)

## **ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОПАГАНДИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ КАМПАНІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ**

*С.О. Сідченко, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник  
О.В. Ревін*

*С.В. Залкін, кандидат військових наук, старший науковий співробітник  
К.І. Хударковський, кандидат технічних наук, доцент, старший науковий  
співробітник*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Надвисокі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних систем різноманітного призначення, включаючи глобальну мережу Інтернет та електронні засоби масової комунікації (ЗМК), призвели до формування глобального інформаційного простору. Разом із сухопутним, морським, повітряним та космічним простором, інформаційний простір в збройних силах більшості країн активно використовується для вирішення широкого спектру військових завдань.

Російська Федерація (РФ) веде постійну інформаційну війну проти України починаючи з моменту проголошення її незалежності. З початку 2014 року російська інформаційна політика спрямована на військову пропаганду. Вона набула ще більшої інтенсивності та агресивності. Її просування здійснюється за багатьма інформаційними каналами з залученням великої кількості ЗМК. При підготовці інформаційних матеріалів російська пропаганда чітко орієнтується на принципи організації пропаганди Й. Геббельса, що були розроблені у часи другої світової війни.

Так, перший принцип – пропаганди має бути багато, дуже багато. Вона повинна доводитись до народних мас постійно і безперервно, вдень і вночі, у всіх територіальних точках одночасно.

Другий принцип – гранична простота будь-яких послань. Чим більше людей сприймуть інформацію, тим краще. Меншість вимушено піде за більшістю.

Третій принцип – максимальна одноманітність ясних, коротких меседжів. Один і той самий меседж, гасло має повторюватися у кінці кожної промови, кожної статті.

Четвертий принцип – пропаганда не повинна дозволяти сумніватися, вагатися, розглядати різні варіанти та можливості.

П'ятий принцип – впливати переважно на почуття і лише в малій мірі апелювати до мозку.

Нарешті, шостий принцип – шок і брехня – ось основа досконалої пропаганди. Інформація має приголомшувати, адже розповсюджуються

лише шокуючі послання, адекватні дані проходять непоміченими. Зазначені принципи реалізуються в різних Telegram та інших каналах. При розміщенні інформації по телебаченню також використовується формула успішного телебачення, де 75 % – розваги, 25 % – пропаганда.

Для тримання українського суспільства у напруженому стані РФ намагається сформувати відчуття безнадійності, безвиході, невідвратної катастрофи, що насувається. Для цього використовують величезні фінансові і медійні ресурси. Медіа ресурси та окремі блогери, у тому числі українські, у гонитві за клікбейтом змагаються у жахливих заголовках.

Тож, постійний моніторинг матеріалів російської пропаганди, системний аналіз інформаційних заходів інформаційної кампанії РФ і організація ефективної протидії негативним інформаційним (психологічним) впливам російської пропаганди на даний час залишаються актуальним науковим завданням.

## **ПРОТИДІЯ ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ РФ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ (2014–2021)**

*О.Л. Скрябін, кандидат історичних наук, старший дослідник*

*І.Г. Євсєєв*

*Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України*

У 2014 році українська влада виявилась комунікативно неготовою до російської збройної агресії, її реакція на існуючі загрози гібридного типу, зокрема в інформаційній сфері не була проактивною. На той час держава фактично втратила роль повноцінного гравця на власному внутрішньому та світовому інформаційному полі. Цим скористалась росія, яка активно домінувала в українському національному просторі та заповнювала владний комунікативно- інформаційний вакуум заздалегідь підготовленою деструктивною інформацією з власних джерел, підсилюючи її негативною громадською думкою [1, с. 64].

Основними об'єктами інформаційного впливу з боку РФ в її гібридній агресії стали: населення та органи державної влади України; сили безпеки й оборони; економіка й фінансова система, а також сам інформаційний простір. Так, РФ ще від 1992 року здійснювала потужний інформаційно-психологічний тиск на свідомість як населення Криму, південних та східних регіонів України, так і Росії. Він був спрямований передусім на інтерпретацію історичних подій і, відповідно, перегляд кордонів України, дискредитацію її зовнішньополітичного курсу, творення негативного, «демонізованого» образу української влади та Збройних Сил України,

формування негативної думки про українське керівництво і політичну еліту, дискредитацію євроінтеграції України та її зближення з НАТО. Впливи рф на український інформаційний простір не обмежувалися застосуванням лише традиційних медіа та сталих форм деструктивної діяльності. Відтепер вона завдяки використанню кіберпростору отримала можливість створювати нові, конвергентні, методи тиску.

Проте, українська влада тільки у 2015 році розпочала здійснювати заходи, направлені на позбавлення рф домінування в національному інформаційному просторі. Так, у лютому 2015 року в Україні було заборонено трансляцію всіх російських серіалів і кінофільмів знятих після 2014 року, а також всі стрічки, вироблені після 1991 року, що пропагували армію і правоохоронні органи рф. Згодом, з 2016 року держава запровадила комплексну систему протидії інформаційному складнику гібридної війни рф. Спочатку було оновлено нормативно-правову базу, яка заклала базові підходи щодо формування системи захисту та розвитку національного інформаційного простору в умовах створення агресором гібридних загроз під час використання ним інформаційної сфери як ключової арени протиборства. Одночасно, для захисту українського інформаційного простору на радіо та телебаченні були введені мовні квоти щодо збільшення мінімальної частки на ведення передач та виконання пісень державною мовою [2].

Наступним кроком української влади щодо забезпечення захисту національного інформаційного простору стало позбавлення російських спецслужб можливостей слідкувати за громадянами України. Зазначене було реалізовано через блокування відповідних сайтів проти юридичних осіб ВАТ «Яндекс», ВАТ «Мейл.РУ Україна», ВАТ «ВКонтакте», «Однокласники». Окрім цього, було заблоковано сайти антивірусних кампаній «Лабораторія Касперського» і «DrWeb», а також заборонено транзакції і мовлення російських телекампаній: «ТВ Центр», «РБК», «ВГТРК», «НТВ-Плюс», «Звезда», «ТНТ», «РЕН», «ОТР».

Однак, прийнятих заходів виявилось недостатньо. Низка медійних кампаній та українських телеканалів, що фінансувалися країною-агресоркою, продовжували насичати телеефір антиукраїнським контентом. Тому, щоб запобігти поширенню деструктивної російської пропаганди на початку 2021 року в державі було запроваджено санкції проти телеканалів «NewsOne», «ZIK» та «112 Україна». Санкції передбачали анулювання ліцензій цих проросійських телеканалів. Втім, це не зупинило рф від просування антиукраїнської пропаганди в нашому інформаційному просторі. Для цього вона обрала телеканал «НАШ». Деякі українські політики за російськими вказівками на цьому телевізійному майданчику у своїх

висловлюваннях використовували деструктивні технології розпалювання ворожнечі, непропорційного звинувачення, негативну стереотипізацію та механізми створення негативного образу України та українців в очах світової спільноти. Для припинення такої антиукраїнської риторики в державі було вкотре було запроваджено санкції, зокрема до кампаній «Наша Прага», «НАШ 24», «НАШ 365», а також російської кампанії «Витрина ТВ» [3].

Слід зазначити, що завдяки вжитим заходам держави у протистоянні гібридній агресії рф в інформаційній сфері відбулись позитивні зміни у прийнятті громадянської ідентичності українців, яка помірно посилювалася протягом восьми років та досягла наприкінці 2021 року показника 64,6% проти 57,3% у 2015 році (під час широкомасштабної збройної агресії рф вона стрімко зросла до показника 84,6%) [4].

Таким чином, аналізуючи заходи України у протидії гібридній агресії рф можна визнати, що у 2014–2021 роках наша держава досягла своєї мети у позбавленні росії панування в національному інформаційному просторі. Для цього було сформовано механізми забезпечення інформаційної безпеки від негативного впливу рф, які полягали у створенні нормативно-правового підґрунтя, збільшенні частки українського контенту в теле- і радіоєфірі, забороні трансляції російських кінострічок, блокуванні ворожих інформаційних ресурсів, застосуванні персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до телеканалів, які поширювали ворожнечу і антиукраїнську пропаганду.

### Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К. : НІСД, 2014. 148 с.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій : Закон України від 16 червня 2016 р. № 1421-VII. 2016. *Офіційний вісник України*. № 54. Ст. 1882.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 лютого 2022 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: Указ Президента України від 11 лютого 2022 р. № 52/2022. 2022. *Офіційний вісник Президента України*. № 4. Ст. 101.

4. Показники національно-громадянської української ідентичності. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=1>

## RECRUITMENT AS A DRIVING FORCE FOR THE FORMATION OF A PROFESSIONAL ARMY

*R.Y. Zorkin*

*Ivan Kozhedub National Air Force University*

*O.E. Knysh*

*A2393 military unit*

*S.V. Rakytianskyi*

*A4961 military unit*

At the beginning of 2024, the first Ukrainian army recruitment center was opened in Lviv. The Ukrainian army recruitment centers are a pilot project of the Ministry of Defense of Ukraine, designed to build an effective and transparent mechanism for attracting Ukrainian citizens to military service. Today, 44 recruitment centers are open in more than 40 cities of Ukraine and their number is growing rapidly.

Recruitment is designed to replace outdated approaches to staffing troops with a clear mechanism for voluntary joining military service through recruitment centers and online. Today, the Ukrainian army needs motivated individuals who consciously make their choice to serve in a certain specialty in a specific military unit. As sociological surveys show, the overwhelming majority of Ukrainians are ready to join the defense of the Motherland if they have the opportunity to choose, taking into account their experience and education, understanding in which team and where to serve. Recruitment is precisely about voluntary and conscious choice.

In accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 16, 2024 № 564 "On Approval of the Provisions on Recruiting Centers", the directives of the Ministry of Defense of Ukraine and the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine in the Armed Forces of Ukraine for each type of troops, some branches and even in each brigade, separate recruiting centers are created. For the Ground Forces, this is the Recruiting Center of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine. The Recruiting Center of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine has mobile groups that are distributed among the operational commands of the North, South, West and East. The groups travel to populated areas of different regions of Ukraine – regional centers, towns, villages. Two or three days before arrival, the recruiting center communicates with local authorities. On site, the group communicates with people, offers vacant positions, image products, leaves the center's contacts. The Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine are also implementing a special program for the selection and training of specialists in unmanned systems – Drone Force.

---

Recruiting Center for the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine. The Recruiting Center for the Marine Corps of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine was transformed into the Recruiting Center for the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine from July 1, 2024. It is engaged in recruiting specialists who want to serve in the Marine Corps, in the Navy, or in the land components of the Naval Forces, or in naval aviation.

There is also a recruiting center for the Territorial Defense Forces, which staffs military units of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine.

The path of a recruiter: from a request to a military unit.

All citizens of Ukraine from 18 to 60 years old can apply to recruiting centers to join the service under a contract. According to the law, persons who have received a summons to the territorial acquisition centre and social support (TAC and SS) also have every right to apply to the center. It is prohibited only after receiving a military summons.

After a person has contacted the center, they are interviewed. There are two possible situations here.

The first is when the recruit already knows what position he wants to occupy and in what unit to serve. Then the center employees clarify his military registration data, age, health condition. Then they contact a representative of the relevant unit and find out whether the position the recruit is interested in is vacant and agree on further cooperation.

The second option is when a person does not know where he wants to serve. Then, during the interview, the center employees find out the person's civilian profession, profession and experience. According to them, a list of positions is offered from which the person can choose the one that appeals to him. Then, again, communication with the military unit takes place.

In addition, the center has its own psychological support group, which will work with recruits and conduct tests for their suitability. When a conscript has received a letter of recommendation from the unit, the center creates a petition to the TAC and SS to undergo the military medical commission (MMC) and clarifies military registration data.

During these processes, the center representative provides assistance and support to the recruit so that he can go through all the necessary procedures, in particular the MMC, faster and easier. Then the center prepares a personal file and sends the recruit to study at the training center, where he will receive basic military training. After completing basic military training, the person is sent to a military unit. From there, he will go to further professional training. This can also last from several weeks to six months, depending on the position and specialization that the recruit has chosen for himself. During this time and after

completing the training, the center monitors whether the candidate has entered the unit for which he received a letter of recommendation.

It is impossible to calculate the exact time from the application to the start of training, since it depends, for example, on whether the representative of the military unit can provide a letter of recommendation online or will have to go to another region of Ukraine to get it. Nevertheless, recruiting centers expect that these processes will be quick.

The center not only attracts recruits for contract service, but also consults and helps to enter higher military educational institutions and military colleges. The center can consult a person on military education, familiarize him with documents, regulatory framework and inform when entrance exams will be held. Employees will contact the admissions committee of the educational institution.

The highest military leadership of our country continues to make decisions on modernization of the army recruitment system. On the initiative of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, on October 1, 2024, amendments were made to the Government Resolution of May 16, 2024 № 560 "On approval of the Procedure for conscription of citizens for military service during mobilization, for a special period", the norms of which allow commanders to call volunteers directly to military units without contacting TAC and SS.

Now, the corresponding organizational directive defines the task of forming regular recruiting units in combat military units. This innovation will allow commanders to improve the organization and support of volunteer recruitment measures.

On November 18, 2024, the Ministry of Defense of Ukraine, in cooperation with the Ukrainian Center for Security and Cooperation, opened a support service for recruiting centers of the Ukrainian army. The support service is an up-to-date tool that allows improving the recruiting service and creating another entry point into the Defense Forces. The functionality of the support service will expand - in addition to consultations, recruiting and support of candidates at all stages, specialists will also record and work through complaints and problematic issues related to recruiting.

Now you can get advice on joining the ranks of the Defense Forces by phone. Operators who have completed the appropriate multi-level training will work seven days a week from 09:00 to 18:00. In parallel, operators will conduct so-called "proactive recruiting." This means working with people who are actively looking for employment options in the civilian sphere in related military specialties. For example, these could be drivers, doctors, psychologists, clerks, repairmen, etc.

Currently, the employees of the centers are offered the opportunity to train in European countries. Therefore, workers will be sent there to obtain the

appropriate specialty and skills.

Recruiting centers have already appeared abroad. Thus, the «Ukrainian Legion» initiative, designed to attract Ukrainians abroad to the Defense Forces of Ukraine, has officially begun recruiting new recruits. The first recruiting center opened in early October this year in Lublin, Poland, on the premises of the Ukrainian Consulate. The recruiting process takes place through the submission of applications on the official website of the Ukrainian Legion or through consulates and embassies. Candidates with Ukrainian passports are invited to the recruiting center for an interview with the commander, during which the position is determined, documents are checked and a referral for a medical examination is issued. A military medical commission operates on the premises of the center, which includes doctors and medical personnel with all the necessary equipment to conduct examinations and issue conclusions on suitability for service. If the medical commission is successful, the volunteer receives a date for signing a contract, usually two weeks after the completion of all checks. After signing the contract, the volunteers are sent to the training ground set up by the Polish side to undergo the appropriate training. Ukraine provides uniforms and logistical support, and the Polish partners provide weapons and equipment. In the future, the servicemen can be sent to improve their skills at one of the European NATO bases for several more months.

During the month of the center's operation, more than 500 applications were received from Ukrainian citizens living abroad wishing to join the Ukrainian Legion. In just one month, the center received applications from Ukrainian citizens living in 30 countries around the world. Most applications were received from Ukrainians living in Poland and the Czech Republic, but there are also applications from geographically remote regions – Great Britain, Ireland, and even Canada and the USA. In terms of age, about half of the applications were received from young people under 25, the other half were slightly older people. Approximately 80% of all Ukrainians who applied to join the Legion had no connection to the army before and did not serve in the Armed Forces of Ukraine. 90% of applications were received from men, and 10% from women.

And what about Ukrainian women. On average, the share of women in the country is 19% among all candidates through recruitment centers. Ternopil region is the leader in the number of women among candidates for the ranks of the Defense Forces of Ukraine who applied to recruitment centers – 48% of all applicants in the region. Next come Chernivtsi – 44% and Chernihiv – 39% of the region.

Recruitment centers of the Ukrainian army offer more than 10,000 vacancies in various military formations: the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine and the Security Service of

Ukraine. I would also like to remind you that the provision of consulting services in the recruitment center of the Ukrainian army is carried out on the principle of confidentiality. Recruitment centers do not hand out summonses.

We believe that it is a correctly selected and professionally directed army that will lead our country to Victory!

## **ПРИХОВАНІ ЗАГРОЗИ: ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ**

*І.М. Будур, С.А. Бойко, Р.А. Михайловський  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Як і більшість новітніх технологій, штучний інтелект може бути джерелом як для досягнення загального добра так і в злочинних намірах. Як саме він використовується, залежить лише від намірів людей, і тому ризики злочинного використання штучного інтелекту абсолютно не є примарними.

Реалії сучасного інформаційного світу такі, що правда та дезінформація так переплетені, що розрізнити їх практично майже неможливо. За допомогою штучного інтелекту фейки, які раніше потрібно було розробляти протягом тривалого часу, генеруються за лічені хвилини. Ми живемо у такому світі, де кожне слово, кожне зображення може бути виключно маніпулятивним. Тобто, ми маємо справу з новим викликом, а саме генерація дезінформації за допомогою штучного інтелекту. І у цьому руслі ризики значні: підрив довіри до авторитетних джерел, маніпулювання громадською думкою та суспільними настроями, втручання у виборчі процеси тощо.

Розглянемо найпоширеніші ризики, пов'язані з використанням штучного інтелекту у формуванні дезінформації та способи їх подолання.

По-перше, це імітація зображення людини та її голосу, або діпфейк. Діпфейк – це фото, відео чи аудіо, що створюється за допомогою алгоритмів машинного навчання, і повністю відтворює зображення чи відеозображення людини. Фактично створює фейковий матеріал. Нам може здаватись, що для того, аби ввести когось в оману за допомогою діпфейку, потрібно згенерувати неймовірної якості відео, але ні. Інструменти штучного інтелекту можуть досить професійно проводити маніпуляції зі звуком. Такі технології як «Respeecher» або «Descript» можуть імітувати голос конкретної особи, створюючи аудіозаписи, які звучать, наче вони були сказані реальною людиною. Показовою є ситуація, коли зловмисники проводять дзвінок із згенерованим голосом знайомої чи рідної вам людини

та просять перевести їм кошти на їхню банківську картку, або надати конфіденційну інформацію. Ці інциденти викликають серйозні питання щодо безпеки та можливості використання штучного інтелекту з маніпулятивною метою. Тому важливо завжди перевіряти достовірність інформації перед тим, як здійснювати певні дії після таких телефонних дзвінків чи повідомлень.

По-друге, генерування тексту з ноткою дезінформації. Чат-бот та віртуальний помічник з генеративним штучним інтелектом (ChatGPT), побудований на основі великої мовної моделі та оптимізований для ведення діалогів природними мовами, здатен генерувати відповіді в різних предметних областях, різного формату, розміру, стилю та рівня деталізації, враховуючи при цьому контекст розмови. ChatGPT може швидко створювати переконливий текст на будь-яку тему. Це може бути легко використано для створення фейкових новин, вигаданих історій або навіть наукових досліджень. Отже, з інформацією, створеною штучним інтелектом, потрібно поводитися обережно та перевіряти наративи, які він поширює, як наприклад про те, що Крим — це спірна територія.

Про необхідність усвідомлення всіх потенційних ризиків штучного інтелекту і як легко він може стати причиною дезінформації з приводу важливих, зокрема і геополітичних тем, свідчить випадок, коли українські медіа опублікували новину про те, що Сербія придбала 20 000 Shahed-136, які начебто замовила в Ірану. Як виявилось пізніше інформація була фейковою, а згенерував її штучний інтелект. Новина про купівлю дронів була поширена на акаунті X (Twitter). На цій сторінці всі новини генерує штучний інтелект. Цікавим є те, що частково новина була правдивою, оскільки заступник міністра закордонних справ Сербії, дійсно відвідував Іран. Проте, інформацію про купівлю дронів згенерував штучний інтелект. Таким чином дезінформація змінює довіру людей до медіа та підриває авторитет. Основною метою дезінформації є руйнування довіри до правдивої інформації.

Слід зауважити, що неправдива інформація в X (Twitter) поширюється доволі швидко зовсім не через спеціальних ботів, а внаслідок репостів звичайних користувачів. Тобто проблема полягає не лише в тому, що системи штучного інтелекту допомагають надзвичайно швидко згенерувати матеріали, що містять дезінформацію, а в тому, що у більшості людей недостатній рівень фільтрування того, чому вони вірять. Враховуючи це, надзвичайно важливим є визначення способів, які можуть допомогти обмежити дезінформацію. І одразу додають, що, якби це були лише боти, їм потрібно було б технологічне рішення.

Покажемо прикладом того, як дезінформація, внаслідок використання

штучного інтелекту може потенційно загрожувати демократії є випадок у Великій Британії. У серпні 2021 року внаслідок кібератаки зловмисники отримали доступ до даних 40 мільйонів виборців Великої Британії. Цей витік даних залишався непоміченим протягом цілого року. Лише в жовтні 2022 року було виявлено, що трапилась подібна атака, а громадськість повідомили про цю ситуацію аж через 12 місяців. В базі даних зберігались імена та адреси всіх виборців, зареєстрованих у період з 2014 по 2022 рік.

Зараз експерти попереджають, що ці дані можуть бути використані для дезінформації виборців за допомогою штучного інтелекту, який може допомогти у швидкому генеруванні неправдивої інформації.

Безумовно штучний інтелект не справедливо розглядати, як тотальне зло — це лише інструмент, який почали використовувати для досягнення злочинних цілей. Тоді як метою створення штучного інтелекту було спрощення та пришвидшення процесів людської діяльності. Останніми роками штучний інтелект стає помічником у протидії дезінформації та тотожних явищ. Показовим є те, що штучний інтелект є помічником Центру стратегічних комунікацій, де його використовують для моніторингу медіа-простору та аналізу онлайн публікацій. За допомогою автоматизованих засобів глибокого аналізу виявляють певні інформаційні тренди, відслідковують зміни реагування користувачів соціальних мереж на інформаційні тренди, виявляють мову ненависті.

Для того, щоб зрозуміти, що контент створено штучним інтелектом, можна використовувати той самий штучний інтелект, а також звернути увагу на аспекти, які менш притаманні живій людині та більш притаманні згенерованому матеріалу, такі як: монотонність, без емоційність, нестандартна інтонація та наголоси. Про «штучність» відео свідчатиме: невідповідності в анімації, неприродність рухів та жестів, несинхронність, дивні предмети на фоні.

Отже, враховуючи зростаючу роль штучного інтелекту в сучасному світі, особливо в контексті генерації контенту, нам варто бути особливо обережними щодо ризику дезінформації. Ці приклади підкреслюють важливість навичок вирізняти неправдиву інформацію та перевіряти джерела інформації в сучасному світі, де технології штучного інтелекту стають все більш доступними, та останнє, але не менш важливе — напружувати, як на державному, так і на бізнес рівнях, інструменти протидії дезінформації, яка, зокрема, створюється за допомогою штучного інтелекту.

---

## ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

*Г. Кулікова, Р. Рубльова*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Одна із складових інформаційної війни – це створення контрасту між сьогоденням і минулим. З кожним цивілізаційним етапом, глобальними змінами в світі чи в конкретній державі, виникає необхідність прийняття нової стратегії з ведення інформаційної війни. Аналізуючи інформаційні ресурси треба не забувати, що завдяки кібертехнологіям, вони постійно пришвидшуються і створюють стійкі ефекти. З'являються таємні режисери-ідеологи та всім відомі славнозвісні виконавці. Для вирішення цієї глобальної проблеми вкрай важлива координація зусиль, та спроба систематизації інформаційного сектору. Інтенсивність розвитку медіа світу дуже важко стримувати та контролювати. Розпорошуються структури, що акумулюють результати комунікаційної діяльності суспільств, під час поширення штучного інтелекту, популярних в світі соціальних мереж Twitter, Flickr, YouTube, Meta Platforms, американської транснаціональної холдингової компанії, материнської платформи Facebook, Instagram, WhatsApp та Reality Labs, месенджера Telegram, власником і засновником якого, є російський підприємець Павло Дуров та багато інших платформ. Аналіз та відстеження ресурсів дозволяє чітко окреслити виклики і загрози, з якими стикаються українські медійники. У площині геополітики, Україна, розглядається як предмет торгу між Росією і Заходом.

Безумовно сучасне інформаційно-психологічне протиборство російських та українських медійників оформилося як комплекс, що складається з техногенного й гуманітарного рівня. Головні чинники, це створення атмосфери напруженості та паніки, вплив на соціальну свідомість противника з метою його деморалізації, повне дезінформування, маніпуляції. Дійсно контролювання інформаційного простору – це запорука вдосконалення управління державою. Звісно, що для Росії універсальною парадигмою ведення інформаційної політики – це зменшення чисельності доступних каналів інформації. З 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення в Україну, компанія Meta Platforms, визнана Росфінмоніторингом екстремістською організацією. Задля упередження розповсюдження проамериканської пропаганди, правдивої інформації про українську війну, порушуючи міжнародний інформаційний обмін, у Росії з серпня 2022 року, заблоковані облікові записи та аккаунти п'яти соціальних мереж, платформ Facebook, Instagram, Twitter, вхід тільки через

VPN, YouTube під загрозою.

Ці дії демонструють достатньо високий високий індекс захищеності російського простору. Але телеграм канал в Росії розвивається і поширюється, що не дозволяє забути історію першої ідеї застосунку, яка з'явилася у 2011 році у Павла Дурова, коли до нього приходили спецпризначенці ФСБ. Згідно електронного ресурсу «<https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/Telegram.html>» Сервери Telegram розподілені по всьому світу з п'ятьма у різних частинах світу, а операційний центр за даними компанії базується в Дубаї, ОАЕ. Telegram випередив та і став найпопулярнішим додатком для обміну миттєвими повідомленнями в Йорданії, Казахстані, Камбоджі, Киргизстані, Молдові, Росії та Україні». Українська медіа спільнота сьогодні завдяки існуючим в українському громадському секторі системним моніторингом свободи слова, провідних друкованих та інтернет-ЗМІ, оприлюднює рейтинги українських ЗМІ, розробляє аналітичні матеріали, та наголошує увагу на політичні сили держави. Але покращення роботи сервера ТГ, розвиток технологій в усіх напрямках, будь то інтерфейс, робота платформи чат-ботів, захищеність, поява великої кількості мов, швидкий обмін файлами, можливість коментувати інформацію публікацій поширює в геометричній прогресії аудиторію, з'являються нові канали, які об'єднують тисячі користувачів, знецінюючи професійну українську журналістику. Нині популярність Telegram росте, міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко починаючи з 2023 року, наголошував про експертну оцінку взаємодії держави з цією соціальною мережею. Його стратегію продовжує, діючий наступник Микола Точицький. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення України почала активний розгляд питання щодо регулювання месенджера Telegram, де спостерігається ворожнеча російська пропаганда 25 березня 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект №11115, який дозволяє регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації. На сьогодні телеграм створив спільноту у собі, яка закрита від суспільства. Незважаючи на те, що штатні інструменти ТГ дозволяють відстежувати дії користувачів, premium аудиторія, а особливо молодь підтримує прогресивний розвиток мережі. Боротись з прогресом, можливо тільки більш новітніми технологіями, на які чекає наше суспільство. Зараз нагальні виклики і перспективи завдань медійників в Україні, складання своєрідного рейтингу загроз нашій державі, розвиток критичного мислення національної аудиторії, просування незалежної журналістики для зміцнення демократії в Україні. Власне сучасне інформаційне середовище – це сукупність результатів семантичної діяльності багатьох українців цієї сфери проти платних тролів і механічних

ботів. Так, наприклад, в українському громадському секторі з 1995 року діє та реалізує проекти медіа, створений Інститут масової інформації (ІМІ), заблокований Роскомнаглядом. Ця недержавна організація не підтримує жодної політичної сили чи державної інституції, фінансується за рахунок внесків громадян. Займається системною аналітикою з початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну. Так, наприклад, було виявлено, що до топу українського сегмента Telegram увійшли: «Труха ↻ Україна», «Мир сьогодні с Юрій Подоляка», «Реальная Война|Украина», «Лачен пише». Статистика підтвердила, що більшість каналів анонімні, а деякі працюють виключно на користь ігрових бізнесів.

Вже понад десять років Media Development Foundation, центр розвитку незалежних медіа в Україні створює освітні продукти та об'єднує досвідчених журналістів медійників і міжнародних партнерів. Загальна аудиторія цих платформ медіа, складає понад десять мільйонів осіб. І тому за підтримки та ініціативи центру, у жовтні 2022 року для обміну досвідом з усього медіа світу, був створений майданчик «Медіамейкер» Місія платформи національно орієнтований курс, направлений на побудову альтернативної моделі сучасного інформаційного протистояння українських медійників в умовах російсько-української війни та боротьба проти просування ворожого агента впливу в українське суспільство.

## **РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ ВІЙНІ**

*К.О. Яндола*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Сучасна інформаційна війна – це не просто боротьба за інформаційний простір, а комплексний інструмент впливу на суспільство, економіку та політику держави. Вона характеризується низкою особливостей, які відрізняють її від традиційних форм конфлікту, серед яких слід зазначити засоби її ведення: боти, тролі, соціальні мережі, штучний інтелект.

Зупинимося саме на штучному інтелекті (далі ШІ). Отже, ШІ став потужним інструментом у сучасній війні росії проти України. І поки науковці досліджують можливості ШІ та аналізують його загрози, він розвивається і проникає в усі сфери життя.

Аналіз сучасного медіапростору дає можливість стверджувати, що росія активно використовує ШІ для маніпуляції громадською думкою та дестабілізації суспільства в Україні та за її межами, максимально

використовуючи здатності ШІ.

Так, ШІ використовується як інструмент для генерації дезінформації. І хоч самі чат-боти (наприклад, CHATGPT, Gemini) «стверджують», що вони не можуть створювати фейки, у соціальних мережах та інших онлайн-платформах все більше з'являється текстів, які імітують стиль конкретних журналістів або політиків, фейкових відео та аудіозаписів за допомогою deepfake технологій.

ШІ також є інструментом для таргетингу (про що наголошують маркетологи, SMM-фахівці, запрошуючи на різні тренінги та семінари). Отже, ШІ дозволяє створювати персоналізовану рекламу, яка враховує індивідуальні інтереси та переконання користувачів. В умовах інформаційної війни це можливість поширення політичної реклами, яка підігріває соціальну напругу, пропаганди певних ідей та поглядів серед конкретних соціальних груп.

Можливості ШІ також використовуються для створення ботів та тролів, які поширюють дезінформацію та стають активними учасниками онлайн-дискусій. Прикладом цього є координовані кампанії в соціальних мережах, спрямовані на дискредитацію опонентів або створення фальшивих акаунтів для масового поширення пропаганди.

Крім того, ШІ дозволяє аналізувати великі обсяги даних з соціальних мереж, новинних сайтів та інших джерел для виявлення трендів та прогнозування поведінки користувачів. Така інформація може бути використана для визначення найбільш вразливих груп населення для проведення інформаційних атак, розробки стратегій для впливу на результати виборів тощо.

І це до того, що ШІ використовується для аналізу великих обсягів даних з різних джерел (супутникові знімки, дані радіолокації, соціальні мережі тощо) для виявлення цілей та прогнозування дій противника; дозволяє безпілотникам самостійно виявляти цілі, відстежувати їх та атакувати; оптимізує логістичні процеси, покращуючи постачання військ тощо. Тобто широке застосування ШІ з точки зору ведення традиційної війни унеможливорює його уникнення або відмову від його використання.

Крім того, у наведених прикладах дія ШІ позначена як негативна, але варто зазначити, що є й інша сторона. Так, наприклад, ШІ може виявляти дрібні невідповідності у мікровиразах обличчя, які важко помітити неозброєним оком (наприклад, якщо рух очей не синхронізований з рухом губ, це може бути ознакою підробки), а це дає можливість впізнавати deepfake. Або ШІ може бути використаний для створення чат-ботів та інших інструментів, які дозволяють користувачам швидко перевіряти достовірність інформації.

Таким чином, слід враховувати, що використання ШІ в інформаційній війні створює нові виклики для національної безпеки. Для протидії російській інформаційній агресії необхідно розробляти ефективні засоби виявлення та нейтралізації дезінформації, підвищувати медіаграмотність населення. Використання ШІ для протидії інформаційній агресії – це складне завдання, яке вимагає комплексного підходу. Поєднання технологічних рішень, правових норм та освітніх програм може допомогти захистити суспільство від дезінформації та маніпуляцій.

## **КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЖІНОЧОГО ГЕРОЇЗМУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

*Т.Є. Храбан, кандидат філологічних наук, доцент*

*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації*

Жіночий героїзм, і, відповідно, його концептуалізація перебувають у постійному розвитку. Але можна окреслити три історичні етапи, впродовж яких жіночий героїзм мав значні відмінні ознаки. Перший етап тривав від класичних грецьких і біблійних часів до кінця Середньовіччя в Європі. Література та мистецтво цього етапу зображують героїнь як праведних месниць, рятівниць-мучениць і воявниць, таких як амазонки та валькірії. Епоха Відродження поклала початок новому етапу, який тривав до кінця XIX століття. Цей період характеризується зміщенням акценту на романтичний образ рятівниці-мучениці та/або добродісної дівки, чистота якої зазвичай символізувалася білим одягом і силою волі. Повернення орієнтованого на дію та/або політично активний жіночий героїзм вирізняє третій етап, що розпочався наприкінці XIX століття і триває дотепер. Такі історичні події, як жіночі рухи проти дискримінації жінок у політичному та економічному житті, за надання жінкам виборчих прав, Перша та Друга світові війни сприяли змінам у концептуалізації жіночого героїзму: протест проти патріархальних обмежень, сексуальне визволення, відмова від «традиційної» сім'ї та шлюбу, гнучкість фізичного образу, більша незалежність від чоловіків.

Репрезентації героїв у засобах масової інформації слугують могутніми символічними моделями, за якими реальні люди оцінюються як достойні статусу та поваги. Хоча окремі дослідники ставлять під сумнів гендерну динаміку таких репрезентацій, інші дедалі вважають їх відповідальними за узаконення певних очікувань суспільства щодо традиційних гендерних ролей. Під час взаємодії з цими репрезентаціями індивіди та групи опиняються в рамках глибоко вкоріненої системної дискримінації. Навіть

вигаданий світ супергероїв, який надає можливості для маніфестації максимальної андрогінності, не може відмовитися від сильних чоловіків, які рятують слабких жінок. Навіть такі виняткові жіночі персонажі, як Диво-жінка, можуть сприяти відтворенню гегемоністського гендерного порядку, тісно пов'язаного з гетеросексуальністю, оскільки ці героїчні жінки часто залежать від чоловіків, які підтверджують їхню (гетеро)сексуальну привабливість та перемагають зло.

Висновки, отримані в дослідженнях, які використовують поведінковий підхід і спираються на психологічні концепції ризику/ризикованої поведінки та прояву емпатичної турботи про благополуччя інших людей, характеризуються меншою категоричністю стосовно того, що герой обов'язково має бути чоловічої статі. Припущення стосовно значущості статевих відмінностей для формування героїчної поведінки є абсолютно різними в теоріях, які наголошують на соціальних ролях, і в теоріях, які наголошують на еволюційних вподобаннях. На думку дослідників, якими б не були причини цих тенденцій, якщо героїзм вимагає як прийняття ризику, так і поведінкового вираження турботи про інших, було б розумно очікувати, що героїчна поведінка є найвищою мірою андрогінною. Очевидні гендерні відмінності в типах героїчної поведінки виявляються у сценаріях здійснення подвигу. L. Rankin і A. Eagly вказують, що в сценаріях фізичного ризику і порятунку герої традиційно представлені чоловіками, оскільки вони часто володіють більшою фізичною силою і міццю. Героїзм, пов'язаний із фізичним ризиком, більшою мірою асоціюються зі стереотипно чоловічими якостями, такими як сила, влада, безстрашність, воля, авантюризм, швидкість мислення, витривалість. Для чоловіків, але не для жінок, ризиковані вчинки можуть принести великі вигоди в плані статусу і влади. Водночас в емпатичних сценаріях центральним компонентом героїзму є поведінка, яка пов'язана з допомогою іншим і піклуванням про людей – діяльність, що за своєю природою є скоріше соціальною, ніж агентною, і стереотипно приписується жінкам Незважаючи на активне проведення досліджень, які вивчають гендерний аспект формування уявлень про героїзм, спостерігається недостатня кількість робіт, що присвячені схильності людей надавати статус «героя» іншим. На думку дослідників, ця тема заслуговує на більш пильну увагу, оскільки приписування героїзму тісно пов'язане з відтворенням і потенційним підривом гегемоністських гендерних порядків. Крім того, дослідження результатів процесу присвоєння героїчного статусу жінкам може допомогти змістити акцент з героїчних наративів на вивчення суспільних уподобань щодо героїв.

В українському суспільстві концептуалізація жіночого героїзму характеризується високим рівнем агентності. Безпосередній фізичний ризик,

пов'язаний з участю у військових діях, є важливим визначальним елементом у концептуалізації жіночого героїзму. Героїчний ризик, пов'язаний із допомогою іншим і турботою про людей, починає розглядатися не в руслі альтруїзму, а руслі домінування (політична або військова лідерка, викривачка). Оскільки сучасне суспільство як ніколи потребує сильних харизматичних особистостей, здатних вивести країну з глибокої системної кризи, спричиненою війною, жіночий героїзм починає вміщуватися в когнітивні рамки архетипного та прототипного героїв, а концептуалізація жіночого героїзму зміщується у бік лідерських якостей, які вважаються необхідними для об'єднання нації та керівництва країною. Ця тенденція, з одного боку, демонструє прогрес у забезпеченні рівного визнання героїчного статусу обох статей. Але, беручи до уваги нівелювання в концептуалізації жіночого героїзму смислів, які належать до уявлень про соціально-емоційний зв'язок з іншими людьми, альтруїстичну поведінку, спорідненість, приналежність, які характерні для концептуалізації просоціального і повсякденного героїзму, можна припустити, що наявні відмінності гендерної репрезентації в героїчному дискурсі будуть лише зміцнюватимуться, а не долатися.

## **ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ**

*Д. М. Тюріна, кандидат педагогічних наук, доцент  
Національний університет цивільного захисту України*

Російсько-українська війна створила нові виклики у сфері інформаційної безпеки. В умовах збройного конфлікту пропаганда, дезінформація та маніпулятивні повідомлення набувають особливої інтенсивності, спрямовуючи різні стратегії на чоловіків і жінок. Розуміння гендерних особливостей у сприйнятті інформації дозволяє формувати ефективні інформаційні кампанії, які зміцнюють стійкість суспільства до зовнішніх загроз.

Одним із головних чинників, що визначає сприйняття інформації в умовах війни, є гендерні особливості, які впливають на реакції та поведінку чоловіків і жінок щодо пропаганди та дезінформації.

Одним із важливих аспектів у сприйнятті інформації є емоційна чутливість. Жінки, зазвичай, демонструють вищу емоційну залученість до новин, особливо в кризових ситуаціях. Під час військових дій жінки демонструють вищий рівень емоційної реакції на новини, що стосуються безпеки родини, дітей та гуманітарної кризи. Пропаганда часто

використовує образи жертв війни, зруйнованих домівок чи катастрофічні сценарії, орієнтуючи їх на жіночу аудиторію. Це сприяє посиленню страху та тривоги, що може негативно вплинути на соціальну стабільність і сприяти поширенню панічних настроїв.

На протигагу емоційній чутливості жінок, чоловіки здебільшого підходять до інформації раціональніше, але це також відкриває можливості для маніпуляції з використанням їхньої соціальної ролі та обов'язків. З іншого боку, чоловіки здебільшого реагують на повідомлення, які наголошують на питаннях національної безпеки, героїзму та необхідності захисту Батьківщини. У таких випадках пропаганда часто апелює до відповідальності чоловіків як захисників родини та країни. Це може викликати додатковий психологічний тиск, що іноді призводить до емоційного вигорання або агресивної поведінки.

Ще одним значущим фактором у контексті війни є довіра до джерел інформації, яка суттєво впливає на поведінку чоловіків і жінок, а також на їхню здатність протидіяти дезінформації. Ще одним важливим аспектом є відмінності у виборі джерел інформації між чоловіками та жінками. Жінки під час війни більше довіряють офіційним джерелам, таким як державні повідомлення чи офіційні новини. Чоловіки, навпаки, частіше використовують неформальні канали, зокрема соціальні мережі або військові форуми. Це створює додаткові ризики: у соцмережах поширюється багато недостовірної інформації, що може впливати на прийняття рішень. Таким чином, довіра до джерел стає важливим індикатором стійкості до пропаганди та маніпуляцій.

З огляду на різні способи сприйняття інформації чоловіками та жінками під час війни, ефективна інформаційна політика повинна враховувати ці особливості. Використання гендерно орієнтованих підходів дозволяє не лише посилити вплив комунікаційних кампаній, але й забезпечити їхню релевантність для різних аудиторій. Розглянемо ключові аспекти застосування таких стратегій в умовах збройного конфлікту.

Для того щоб інформаційна політика була ефективною, необхідно враховувати специфічні потреби та емоційно-когнітивні реакції різних груп населення. Гендерно орієнтовані стратегії дозволяють створювати таргетовані меседжі, які відповідають очікуванням та особливостям сприйняття чоловіків і жінок. У цьому контексті важливо детально розглянути підходи до кожної з цих аудиторій.

Особливості інформаційних кампаній для жінок включають акцент на підтримці, практичній допомозі та емоційній стабільності. Таким чином, під час війни інформаційні кампанії, орієнтовані на жінок, мають включати: позитивні меседжі, що підкреслюють гуманітарну допомогу, підтримку

родин та захист дітей; практичні поради щодо виживання, евакуації та отримання допомоги; запобігання паніці через розвінчання фейків, які апелюють до страхів.

Залучення чоловічої аудиторії потребує акценту на їхній ролі у захисті, стабільності та відповідальності, а також подолання ризиків дезінформації.

Отже, чоловічу аудиторію варто залучати через: інформацію про важливість особистого внеску у захист країни; раціональні меседжі, які підкреслюють їхню роль у забезпеченні стабільності; освіту про небезпеку дезінформації, яка може дискредитувати збройні сили чи союзників. Комбіноване лідерство чоловіків і жінок забезпечує гармонійний баланс між емпатією, стабільністю та стратегічними діями в умовах війни. Жінки-лідери можуть стати символами стабільності, емпатії та підтримки, що допомагає знизити емоційне навантаження. Чоловіки-лідери можуть апелювати до рішучих дій та стратегічного планування. Поєднання цих підходів створює ефективну інформаційну політику.

Розвиток медіаграмотності є ключовим інструментом протидії дезінформації під час війни, коли інформаційні атаки набувають масштабного характеру. У цей період навчальні програми повинні враховувати специфіку різних аудиторій та їхніх інформаційних потреб. Для жінок корисними стають програми, які навчають виявляти фейки про гуманітарні кризи та перевіряти джерела інформації, особливо щодо безпеки родини. Чоловікам пропонуються тренінги з аналізу військової дезінформації та уникнення маніпуляцій у соціальних мережах, що допомагає їм діяти більш впевнено та раціонально.

В умовах війни особливо важливо забезпечити доступ до освітніх ресурсів для переселенців та інших вразливих груп, які втратили звичний спосіб життя. Це може включати розробку мобільних додатків для перевірки фактів, які забезпечують оперативний доступ до перевіреної інформації. Іншим важливим кроком є створення інформаційних центрів у місцях компактного проживання переселенців, де вони зможуть отримати знання та навички для критичного аналізу інформації.

Громадські ініціативи відіграють важливу роль у сприянні медіаграмотності. Організації можуть організувати воркшопи та тренінги, які допомагають подолати дезінформацію, що сприяє гендерним конфліктам або знижує моральний дух населення. Такі ініціативи також сприяють формуванню інформаційної стійкості суспільства та підвищенню рівня довіри до достовірних джерел у період криз.

Гендерні особливості сприйняття інформації відіграють ключову роль у кризових ситуаціях, особливо в умовах війни. Інформаційна політика, яка враховує емоційні, соціальні та когнітивні потреби чоловіків і жінок, сприяє

підвищенню стійкості суспільства до пропаганди та дезінформації. Особливо важливим є розвиток медіаграмотності, яка стає основою для протидії маніпуляціям і збереження довіри до офіційних джерел. У війні за інформацію врахування гендерного фактору може стати вирішальним елементом на шляху до перемоги.

### Список використаних джерел

1. Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції 15 червня 2023 р. Науково-дослідний інститут публічного права. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 346 с.

## ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ ДЕВІАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

*С.М. Соболева, кандидат педагогічних наук, доцент  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Російсько-українська війна призвела не лише до втрати людських життів, травм для фізичного та психічного здоров'я населення, руйнування населених пунктів та інфраструктури, але й до поширення різного типу девіацій у суспільстві, серед яких соціально-комунікативні. Ця проблема є надзвичайно актуальною, оскільки її ігнорування може мати далекосяжні негативні наслідки та сприяти певній деградації суспільства.

Виникнення соціально-комунікативних девіацій в Україні під час війни можна вважати закономірним явищем, що тісно пов'язане з почуттями страху, тривоги, небезпеки, втратою близьких людей, станом невизначеності та нестабільності.

У нашому дослідженні соціально-комунікативну девіацію ми розглядаємо як відхилення від установлених в суспільстві норм спілкування та комунікативної взаємодії людей, що виявляється через нестандартну мовну поведінку, використання неприйнятних жестів або вибір тем для розмови, які не відповідають певному соціальному середовищу чи ситуації.

Можна визначити різні види соціально-комунікативних девіацій, які завжди існували в суспільстві, але надзвичайно активно стали проявлятися в умовах воєнного часу. Такими є: порушення норм мовного етикету або невідповідність йому; неадекватні реакції під час спілкування; нездатність або небажання людей адаптуватися до соціальних норм і правил спілкування; ігнорування або нерозуміння невербальних сигналів; агресивна комунікація; широке використання інвективної лексики і сленгу та інші.

Якщо у мирний час головними факторами таких девіацій були

культурні відмінності, мовні бар'єри, певні психологічні аспекти, статусні відносини між співрозмовниками, емоційний стан або подразнюючі зовнішні чинники, то у воєнний час, ключовим можна вважати такі:

- стресові ситуації війни;
- розрив різноманітних соціальних зв'язків;
- порушення усталених та звичних комунікативних практик;
- інтенсивне поширення пропаганди та маніпуляцій через мас-медіа та інтернет;
- зниження довіри до державних владних структур;
- загострення соціальної нерівності;
- корупція в суспільстві;
- зміна соціальних норм та цінностей тощо.

Сьогодні найбільш поширеним негативним явищем в сфері соціальної комунікації в українському суспільстві є масове використання ненормативної (інвективної) лексики на всіх рівнях, що набуває масштабів своєрідної «епідемії». До інвективної лексики належать слова або вирази, які використовуються з метою висловлення образливих або агресивних думок або почуттів, вираження негативного ставлення до певної людини чи ситуації.

Науковці зазначають, що ненормативна лексика завжди була притаманна суспільствам, що знаходилися в стані війни. Але сьогодні вона поширюється надзвичайно швидко завдяки інформаційно- комп'ютерним технологіям, інтернету, соціальним мережам. В Україні, де щодня гинуть люди, руйнується інфраструктура та знищується все живе, інвективна лексика стає своєрідним психологічним захистом людини від постійного стресу.

Психологічний захист – це спеціальна регулятивна система стабілізації особистості, що спрямована на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту, головною функцією якої є огороження сфери свідомості від негативних переживань, що травмують. У широкому розумінні термін вживається для позначення будь-якої поведінки, що усуває психологічний дискомфорт [2, С. 150].

Значимо, що в умовах війни інвективну лексику можна вважати способом вираження негативних емоцій, обурення, страху або роздратування, зменшення особистих переживань та неприємних відчуттів під час стресу, фрустрації та емоційного напруження. Це часто є спробою виразити гнів та образу на ворога чи на саму ситуацію в цілому. Нецензурна лексика може бути природнім мовленнєвим процесом, причиною якого є розрядка психологічного напруження, вираження агресії, демонстрація переваги та домінування над супротивником, прагнення відповісти на фізичне та моральне насилля [1]. У той же час, використання нецензурних слів в окремих ситуаціях може викликати, незадоволення та негативні реакції з боку інших людей, призвести до конфліктів, поширення

агресивності, втрати довіри, розриву соціальних зв'язків тощо.

Отже, в українському суспільстві в умовах російсько-української війни відбувається поширення соціально-комунікативних девіацій, зокрема інтенсивна маргіналізація і забруднення української мови інвективною лексикою як у особистому, так і в публічному просторі. Спостерігається певна легалізація ненормативної лексики та зменшення її нецензурного значення. Стурбованість викликає її неконтрольоване та необмежене вживання дітьми та підлітками. Це може негативно вплинути на їх психічне здоров'я, емоційний стан, навички адаптації та взаємодії в суспільстві, спосіб життя, спричинити конфлікти з оточуючими та ін.

Підсумовуючи, зазначимо, що соціально-комунікативні девіації в умовах війни, в певній міри, можна виправдати. Але, варто зважати на можливість їх довгострокових наслідків для суспільства, що можуть виявлятися у ворожнечі, недовірі та конфліктах між різними соціальними групами, насильстві через психологічні травми, зневірі в культурних, національних та соціальних цінностях і нормах поведінки тощо. Ці питання потребують додаткових досліджень та пошуку шляхів запобігання, мінімізації та вирішення проблем щодо наслідків соціально-комунікативних девіацій в українському суспільстві.

#### **Список використаних джерел**

1. Гарлицька Т. С. Формування мовного оточення міста під впливом лінгвокультурних та соціально-психологічних чинників. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 164, 2018. С.12–16.
2. Шапа В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

## **ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОМУНІКАЦІЇ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

*В.М. Платонов, доктор філософії (PhD)*

*Національний університет цивільного захисту України*

Інформаційне середовище в умовах сучасної війни привірюється до поля бою. Соціальні мережі, сайти новин, месенджери та відео- платформи стають ареною для впливу на морально-психологічний стан користувачів. Для збільшення ефективності впливу та з метою охоплення більшої кількості людей, використовуються різноманітні психологічні методи інформаційного впливу та функціональні засоби з метою поширення неправдивої інформації з намірами посяяти паніку та зневіру до офіційних джерел інформації. Дослідники відзначають, що з початком військової

агресії РФ проти України розпочалася наймасштабніша інформаційна війна у соціальних мережах. Це пов'язано з тим, що, на відміну від інших країн, де відбуваються локальні бойові дії, в Україні практично не застосовуються обмеження на доступ до інтернету та практично відсутні заборони на використання соціальних мереж, окрім тих, які становлять пряму загрозу безпеці України [1].

У сучасних умовах комунікація в цифровому просторі забезпечила інтеграцію різних верств населення, включаючи цивільних, волонтерів, держапарат і військових. Це дало змогу ефективно координувати діяльність, швидко закривати нагальні потреби, оперативно поширювати інформацію про небезпеку та виявляти позиції й техніку ворога. Значна частина комунікації відбувається через соціальні мережі, месенджери та чат-боти, що дозволяє швидко обмінюватися інформацією навіть у критичних умовах.

Спілкування в соціальних мережах продовжується і набуває ще більших масштабів, і цьому сприяє багато факторів такі як: перебування в укритті, обговорення новин, передача інформації, збільшення користувачів соціальних мереж та ін. У зв'язку з цим ворог не хетує різними методами поширення неправдивої інформації (фейків) [2; 3]. Неоднозначні коментарі в обговореннях від сумнівних користувачів та підозрливих акаунтів дозволяють здебільшого ефективно поширювати потрібний ворогу наратив в різних публічних групах, які мають велику кількість підписників та активну комунікацію в коментарях.

На сьогодні ворог застосовує велику кількість сучасних технологій та ресурсів в створенні ботів та ботоферм до яких додаються можливості штучного інтелекту та алгоритми поширення інформації, які є показовими в соціальних мережах Facebook, Instagram, Telegram. Зараз «правильно» налаштований бот з можливостями генерації відповідей та коментарів за допомогою штучного інтелекту стає максимально реалістичним та схожим до дій пересічного користувача в мережі. Саме це використовує ворог у розповсюдженні фейкової інформації. З метою поширення панічних настроїв через шокуючу або нав'язливу інформацію про «негайну евакуацію», «застосування нових видів озброєння», поширення неправдивої інформації про владу з метою її дискредитації або неправдивої інформації про дії військовослужбовців, скандали та суперечки на тлі соціально-гострих тем. На жаль, пересічні користувачі несвідомо можуть допомагати в поширенні неправдивої інформації через репости. Тобто, можна з впевненістю говорити, що застосування таких методів поширення неправдивої інформації під час комунікації в інтернеті стають інформаційно-психологічними операціями ворога, що є доволі поширеним явищем починаючи з широкомасштабного вторгнення [4].

Іншими видом впливу в інформаційній війні є демонстрація та поширення діпфейків (підробок). Підробляються виступи медійних осіб, представників влади або військовослужбовців, де висувається підроблена інформація для впливу на користувачів з метою поширення ворожих наративів та спонукання користувачів самостійного поширення таких відео далі по близькій аудиторії та в різних соціальних мережах. З перебігом війни, методи та функціонал поширення ворожої пропаганди ставатиме все більш відточеним та менш помітним ніж був на початку війни.

З іншого боку, події які відбуваються в соціальних мережах та можливість архівувати практично всю інформацію (дописи, коментарі, фото, стікери-меми, голосові повідомлення) дозволяє утворити життєво- важливий досвід для протидії інформаційній війні в наступному, що є важливим надбанням для створення алгоритмів протидії та пошуку об'єкту поширення неправдивої інформації в мережі.

Таким чином, можливість протидіяти діяльності ботів та штучному інтелекту можливо через розвиток культури комунікації. Використання жаргонізмів, маловживаних слів, які розуміють певна група людей або місцеве населення. Критичне відношення та перевірка інформації за допомогою пошуку в пошукових системах, моніторинг підтверджених інформаційних каналів й аккаунтів та блокування неправдивої або спотвореної інформації, підвищення рівня довіри у населення до офіційних джерел інформації.

### Список використаних джерел

1. Афанасьєв І. Ю., Новохатько, Л. М., Сінько А. С. Інформаційно-комунікаційна діяльність та аналітика під час російсько-української війни (на прикладі соціальних мереж) Комунікаційні та комунікаційні технології (23) 2023 С. 156-163
2. Глушук Є. Фейки як інструмент тиску в умовах війни: особливості застосування та сприйняття. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, (67) 2023. С. 96-107. (Українською). <https://doi.org/10.15407/nr.67.096> (дата звернення 05.05.2024)
3. Стрільчук Л. Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України). Літопис Волині, (28) 2023. С. 235-239. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.33>
4. Христенко В. Є. Засоби психологічного впливу на воїнів в зоні бойових дій: український досвід. Проблеми екстремальної та кризової психології, 2(2) 2021 С. 86-96. <https://doi.org/10.52363/dcpp-2021.2.8>

---

---

**ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ НА  
ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-  
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:  
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

*А.О. Павицька*

*А.О. Худавердова, кандидат психологічних наук  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Інформаційно-психологічні операції (ІПСО) в сучасних умовах стають потужним інструментом впливу на суспільну свідомість, що використовується в межах гібридних війн.

Досвід російсько-української війни яскраво демонструє, як ІПСО перетворилися на один із найважливіших аспектів інформаційного протиборства, оскільки ці операції спрямовані на маніпуляцію масовою свідомістю, дестабілізацію громадської думки, створення конфліктів у суспільстві та підрив довіри до державних інституцій. Дослідивши вплив ІПСО на суспільну думку під час російсько-української війни через призму соціально-психологічних аспектів, бачимо, що особливий акцент зосереджено на вивченні методів дезінформації, маніпуляцій та пропаганді, які систематично застосовуються через різні медіа-канали, зокрема соціальні мережі, а також на їхньому психологічному впливі на різні групи населення.

Провідними методами, які використовуються в рамках ІПСО, є поширення дезінформації та фейкових новин. Пропагандистські ресурси часто застосовують емоційно насичені повідомлення, що спрямовані на формування страху, невизначеності, та підвищення рівня недовіри до офіційних джерел інформації. Ці повідомлення можуть мати вигляд як інформаційних вкидів, так і цілеспрямованих кампаній з дезінформації, орієнтованих на різні аудиторії. В умовах високого стресу та психологічного тиску населення, ці методи є надзвичайно ефективними, оскільки люди схильні до емоційних реакцій і можуть піддаватися впливу маніпулятивної інформації.

Соціальні мережі відіграють вирішальну роль у проведенні ІПСО. Боти, фейкові акаунти та організовані інформаційні кампанії використовуються для поширення дезінформації та пропаганди, що спрямовані на дискредитацію уряду, армії та інших державних інституцій. Зокрема, у фокусі таких операцій часто перебувають символи національної ідентичності, що підривають моральний дух населення.

Соціально-психологічний вплив ІІСО на суспільну свідомість важко переоцінити. Дезінформація та маніпуляції породжують у суспільстві відчуття страху, паніки та невизначеності. Під час війни емоційний фон населення зазвичай вразливий, що робить його більш чутливим до психологічних впливів з боку ворога. В ІІСО активно використовуються механізми когнітивних викривлень, зокрема підтверджувального упередження, коли люди схильні шукати інформацію, яка підтверджує їхні вже існуючі переконання, а також ефект повторення, коли постійне поширення однієї й тієї ж неправдивої інформації призводить до її сприйняття як правдивої.

Ще одним важливим аспектом є стимулювання поляризації суспільства. ІІСО часто спрямовані на загострення соціальних, політичних та національних конфліктів, що призводить до посилення розколів у суспільстві. Цей підхід базується на принципі «розділяй і володарюй», коли ворог створює або підсилює внутрішні конфлікти в країні, щоб послабити її обороноздатність. Соціальні мережі стали новим інструментом у руках тих, хто проводить ІІСО, оскільки вони дозволяють швидко й ефективно розповсюджувати інформацію серед великої кількості людей. Завдяки анонімності та можливості автоматизації (боти, алгоритми), ІІСО через соціальні мережі дозволяють маніпулювати думкою мільйонів користувачів, зокрема за допомогою «тролів» та інших агітаторів. Такі платформи як Facebook, Twitter і Telegram активно використовуються для поширення пропагандистських наративів, маніпулятивних зображень і відео, що можуть стимулювати емоційну реакцію та сприяти подальшому поширенню дезінформації. Тобто, чутки про події на фронті, перебільшені втрати, або ж приниження бойового духу українських військових — усе це частина ІІСО, спрямованих на деморалізацію суспільства та створення образу ворога як «невразливого» противника.

Важливим елементом протидії ІІСО є підвищення інформаційної грамотності населення, що включає здатність критично оцінювати джерела інформації та виявляти маніпуляції. Відповідні освітні програми, а також діяльність журналістських ініціатив, спрямованих на фактчекінг, можуть допомогти зменшити вплив дезінформації. Крім того, розвиток психологічної стійкості населення є ключовим фактором у боротьбі з впливом ІІСО. Інформування громадян про можливі психологічні методи впливу та проведення тренінгів зі стрес-менеджменту можуть сприяти зменшенню емоційного впливу ворожих операцій. Державні інституції мають розробляти стратегії протидії не лише на рівні технічного захисту від кіберзагроз, а й у сфері соціально-психологічної протидії інформаційним атакам.

Інформаційно-психологічні операції під час російсько-української війни є надзвичайно важливим інструментом формування суспільної думки та емоційного стану населення, що призводить до зростання рівня недовіри, поляризації та дестабілізації соціальних структур. Глибоке дослідження психологічних та соціальних аспектів ПСО дозволяє краще зрозуміти методи маніпуляції свідомістю, розробити ефективні стратегії протидії, які базуються на критичному мисленні, інформаційній грамотності та психологічній стійкості й зробити українській нації впевнені кроки на шляху до перемоги!

## **ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ БОРОГА**

*І.В. Кравченко, кандидат педагогічних наук, доцент  
Харківський національний університет Повітряних Сил України  
імені Івана Кожедуба*

У статті 17 Конституції України зазначено: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1].

В умовах війни великого значення, окрім військового-технічних засобів, набуває інформаційно-пропагандистське протиборство, яке має усі ознаки інформаційної війни. Поняття «інформаційна війна» з'явилося в середині 80-х років минулого століття на завершальному етапі «холодної війни». Його виникнення стало результатом роботи групи американських теоретиків, які займаються військовими проблемами. Популярним цей термін став після проведення операції, «Буря в пустелі» у 1991 році в Іраку, де нові інформаційні технології вперше застосували у військових цілях [2].

Інформаційна війна тісно поєднана з іншими засобами і є невід'ємною складовою ведення зовнішньої та внутрішньої політики держави агресора. Аналізуючи події десятилітньої війни проти нашої держави та доходимо висновку, що на підготовчому етапі безпосереднього вторгнення Росія розпочала інформаційну війну заздалегідь. З цією метою активним фронтом здійснювався інформаційний вплив на свідомість, психіку, ментальність українців через різноманітні, документальні і художні фільми, інформаційно-політичні телепередачі та інші.

Окрім того, активно розкручувалися та підбурювалися питання мови. Ворог великого значення надавав превентивній, інформаційній війні з метою створення серед населення сприятливого підґрунтя для безпосереднього великого вторгнення.

З перших днів гібридної війни з 2014 року українське суспільство стикнулося з масовим викидом з боку ворога, фейків та різного роду інформації з неправдивим змістом з метою дестабілізації в середині держави та збудження паніки серед людей. Мета ворога зрозуміла: посіяти розбрат, недовіру до керівництва Держави та її Збройних Сил, породження сепаратистських настроїв та ін. В рамках інформаційної війни ворог намагається формувати у суспільства в цілому або у окремої групи людей потрібну йому точку зору, громадську думку, світоглядну позицію щодо тих та інших питань на свою користь. Не випадково використовується вигідна ворогу термінологія «освободителі», «один народ», «бандерівці» і т. і.

Ситуація, яка сьогодні склалася в умовах російсько-української вимагає від нас єдності, спокою та рішучості. Усі органи держави, керівництво Збройних Сил України успішно працюють на максимум для найбільш ефективного захисту нашої країни та безпеки громадян. Задля досягнення перемоги необхідно чітко слідувати нормативно-керівними документами, інструкціями Міністерства Оборони та Генерального Штабу Збройних Сил України, не піддаватися паніці та ворожій дезінформації.

### **Список використаних джерел**

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року: офіц. текст. – Харків, - 72 С.
2. Михайлин І. Основи журналістики: підручник/І. Михайлин.-К. : ЦУЛ,2002.-284 С.

## **СТРАХ ЯК ЗБРОЯ: МАНІПУЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ КОНТЕНТОМ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ**

*В.О. Яковчук*

*В.В. Артюхова, кандидат психологічних наук  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба.*

До сучасних аспектів українсько-російської війни, що має гібридний характер, необхідно включати не тільки бойові дії (ближній бій, ракетні удари, масовані обстріли по цивільній інфраструктурі й енергетичних об'єктах), але й залучення інформаційного простору. У цих умовах медіасередовище відіграє важливу роль не лише як джерело новин, але і як інструмент психологічного впливу. Інформаційний контент стає ефективним інструментом маніпуляції суспільною думкою з метою досягнення політичних, військових та соціальних цілей.

Одним з найпотужніших механізмів впливу на масову свідомість є

страх, що може бути посиленням через постійне інформування про небезпеку, маніпуляцію фактами та акцентування невизначеності майбутнього. Страх – це базова емоція, яка виникає у відповідь на реальну чи уявну загрозу та може посилювати соціальну напругу, підриваючи стійкість суспільства та його здатність до супротиву.

Війна супроводжується інтенсивною інформаційною кампанією з сторони РФ, що включає поширення пропаганди, фейкових новин, маніпуляцій та навіть інформаційного терору. Це сприяє формуванню тривожних настроїв у суспільстві та посиленню відчуття страху як серед населення України, так і за її межами.

Російська сторона активно використовує інформаційний терор як один із елементів гібридної війни. Це включає поширення залякуючих повідомлень через соцмережі, телебачення та месенджери, наприклад, про «неминучу загибель» мирного населення, «масштабні атаки» або «повну окупацію». Ці повідомлення спрямовані на посилення паніки, деморалізацію населення та створення почуття безвиході.

Українська сторона, у свою чергу, зосереджується на інформуванні громадян про реальну ситуацію, мобілізації населення до спротиву та протидії фейкам. Проте навіть об'єктивний контент, наприклад, про наслідки ракетних ударів чи військові втрати, може викликати у людей страх, тривогу та відчуття небезпеки.

Соціальні мережі під час війни стали як засобом інформування, так і джерелом маніпуляцій, а також ефективним каналом поширення страху через особливості алгоритму платформ, що посилює емоційно заряджений контент. Українці можуть ознайомлюватися з свідченнями воєнних злочинів, а також переглядати фотографії та відеоматеріали, що документують наслідки бомбардувань. Цей контент є важливим для документування подій, але водночас постійне його споживання має токсичний вплив й викликає стрес, тривожність і страх за майбутнє, змушує зневірюватись та в цілому розхитує «картину світу» населення.

Особливу загрозу становлять фейкові інформаційні повідомлення, що поширюються російськими пропагандистами. Наприклад, розповсюдження неправдивих повідомлень про «здачу міст» чи «розкол в уряді» підриває довіру до влади та посилює почуття небезпеки.

В умовах війни колективний страх стає потужним явищем, яке впливає на поведінку суспільства. Поширення через ЗМІ та соцмережі інформації про ракетні атаки, загрозу застосування ядерної зброї чи наближення військ до певного регіону призводить до масових змін у поведінці населення. Це виражається у хвилях панічних евакуацій, акупівлі продуктів й медикаментів, а також зниженні економічної активності, тощо.

Окрім того, пропаганда часто використовує страх для маніпуляції громадською думкою. Наприклад, російські ЗМІ намагаються переконати українців у безперспективності опору, а міжнародну спільноту – у небезпечності допомоги Україні.

В цілому пролонгований вплив інформаційного контенту, який провокує страх, призводить до виникнення низки негативних наслідків для психічного здоров'я громадян, а саме:

- розвиток тривожних розладів: постійні повідомлення про небезпеку викликають відчуття тривоги, яке може переростати у хронічний стан та провокувати панічні атаки.
- депресія та безсилля: повсякчасні новини про руйнування, загибель людей та невизначеність майбутнього знижують рівень життєвої енергії та психологічної стійкості населення.
- зниження довіри до інформації: через надмірну кількість маніпуляцій та фейків люди починають сумніватися навіть у достовірних джерелах інформації, що в цілому підриває довіру до уряду та Президента.

Незважаючи на те, що запуск ініціатив створення Telegram- каналів для перевіреної інформації, боротьба з фейками через StopFake та ін., дозволяє протидіяти російській пропаганді, проте для зменшення впливу маніпуляцій на українське суспільство доцільно формувати інформаційну гігієну серед населення. У ній можна виокремити два основних напрямки: критичний підхід до інформації (перевірка джерел і уникнення поширення непідтверджених даних, обмеження споживання травматичного контенту), а також зосередження на позитивних новинах (розповіді про успіхи ЗСУ, допомогу міжнародних партнерів, підтримку волонтерів).

Отже, інформаційний контент в умовах війни стає потужним інструментом впливу на психіку людей. Він здатний як мобілізувати суспільство до опору, так і викликати масовий страх та деморалізацію. Як зазначають ряд науковців, Україна сьогодні стикається з масштабним інформаційним терором, проте завдяки формуванню інформаційної гігієни, медіаграмотності та системній роботі з протидії пропаганді можливо знизити негативний вплив такого контенту. Важливим є забезпечення інформаційного простору правдивими, але збалансованими повідомленнями, які допоможуть громадянам відчувати впевненість та надію навіть у складних умовах війни.

## **КОНТРОПРОПАГАНДА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

*А. І. Кравченко, кандидат педагогічних наук*

*Військовий коледж сержантського складу Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут*

Рада національної безпеки і оборони (РНБО) України у 2021 році прийнята, а Президент України Указом №121 (2021 від 25.03.2021 р.) затвердив Стратегію воєнної безпеки України де серед іншого зазначається, що пропаганда є одним із засобів ведення, розв'язаної РФ війни проти України. Широкомасштабне військове вторгнення РФ в Україну 24.02.2022

р. поставила у сфері протидії ворожій пропаганді нові виклики. Зокрема, якщо до вторгнення небезпеки ворожої пропаганди «простежувалися» у тому, що «через пресу, радіо, телебачення, інтернет-видання, соціальні мережі проводився масований, інформаційний вплив на громадян України» [1, с. 49], то після масового вторгнення ворожа пропаганда набула відкритих форм інформаційної війни. Засоби протидії ворожій пропаганді є контрпропаганда.

Контрпропаганда в рамках інформаційної війни визначається як тактика та стратегія враження ворожої пропаганди, а конкретніше – як ті психологічні операції, що ідентифікують пропаганду суперника та слугують для викриття його спроб впливати на суспільну думку [3, с. 149]. У ході російсько-української війни небезпечним для усіх громадян України для військовослужбовців Збройних сил є негативний вплив ворожої пропаганди, а саме внесення розбрату між армією, народом і владою, створення передумов (соціального вибуху, підбурювання до непокори влади тощо). В таких умовах роль і значення контрпропаганди є життєво необхідною складовою боротьби за незалежність і територіальну цілісність України. Сутність контрпропаганди – це активні дії, що розкривають облудність пропаганди опонентів, які поширюють негативно критичну інформацію. Головні принципи контрпропаганди – наступальність і послідовність. Завдяки контрпропаганді є формування стійкої громадянської думки й імунітету до пропаганди суб'єктів, що поширюють негативну інформацію [2, с. 48]. Контрпропагандистська робота з військовослужбовцями є етапом практичної реалізації рішення командира (начальника) щодо всебічного забезпечення підготовки та успішного виконання підрозділом поставлених бойових завдань.

При реалізації контрпропагандистських заходів необхідно дотримання важливих умов, а саме: завчасності, ідейності, емоційної витривалості, комплексності, системності та систематичності, поступальності, високої інтенсивності.

### **Список використаних джерел**

1. Близнюк А. С. Пропаганда та контрпропаганда: в умовах сучасної гібридної війни. Наукові записки Інституту журналістики. 2015. Т.60. с. 49-54.
2. Денисюк Ж. З. Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегії державної інформаційної політики. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Том 32(71).
3. Чернишова Т.О. Контрпропаганда в Українській реалії та перспективи. 5-а Міжнародна наукова конференція ХНУПС імені Івана

Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект: Збірник матеріалів, 25-26 травня. Х.: факт, 2021. С. 149-152.

## **ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ**

*В.В. Щепаняк*

*В.А. Кротюк, кандидат філософських наук, доцент  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Вже понад десять років як Україна героїчно протистоїть російській агресії. Увесь цей час росія методично і безсоромно знищує цивільне населення, перетворює на руїни колись затишні й мирні міста і села, катує полонених і заручників, ламаючи їхню психіку, їхнє життя та чинить багато інших злочинів проти людства, приховуючи їх сліди та намагаючись уникнути покарання в майбутньому. Ця терористична діяльність безпосередньо порушує Міжнародне гуманітарне право та Женевські конвенції про захист жертв війни. Проте стратегія росії спрямована не тільки на геноцид української нації, а й на нищення національної ідентичності шляхом негативного впливу на свідомість населення, організації пропагандистських кампаній та актів психологічного насильства, що в результаті дезорієнтує особистість та деструктивно налаштовує людей, сіє паніку і розбрат, підвищує напругу та ворожнечу всередині суспільства.

Одним із найпоширеніших інструментів ворожого маніпулятивного впливу є дезінформація. У наукових джерелах дезінформація визначається як систематичне поширення неправдивої, перекрученої чи маніпулятивної інформації з метою впливу на громадську думку, деморалізації населення, підриву довіри до державних інституцій та створення хаосу в суспільстві. Вона є ключовим елементом інформаційної війни, спрямованим на підрив морального духу, розпалювання ворожнечі та ослаблення готовності відстоювати незалежність та територіальну цілісність держави. Дезінформація проявляється у вигляді: фейкових новин, пропаганди, маніпуляції фактами, а також фабрикації матеріалів.

Росія намагається використовувати різноманітні антидемократичні заходи такі як залякування та психологічний тиск на українське суспільство. Ворог часто створював дезінформаційні повідомлення про загрозу безпеці, поширюючи неправдиву інформацію про громадянські невдоволення, кризові ситуації чи надзвичайні стани. Помилкова тривога та дезінформація під час надзвичайних ситуацій спричиняють паніку та страх, що

перешкоджає критичному мисленню та адекватній реакції на обстановку. Слід зазначити, що російська дезінформаційна кампанія проти України використовує різноманітні стратегії ведення війни, зокрема використання інформаційних та медіатехнологій (ЗМІ). Оскільки технології продовжують розвиватися, можливості засобів масової інформації стрімко зростають, що ускладнює боротьбу з дезінформацією.

Однією із найбільш гострих проблем сьогодення є маніпулювання масовою свідомістю. Використання маніпулятивних засобів у пропаганді значно підсилює вплив на розвиток як індивідуальних поглядів, так і поглядів суспільства. У стані перманентної небезпеки через воєнну агресію росії, роль пропаганди значно зростає, стає по згубності та інтенсивності рівносильною зброєю масового ураження. Внаслідок інтенсивних інформаційних атак особа, під впливом дезінформації, втрачає здатність адекватно аналізувати інформацію та сприймає її виключно в контексті, сформованому пропагандою. Довгострокові наслідки дезінформації проявляються у трансформації суспільних нарративів. Тривалий тиск маніпулятивної інформації має потенціал формувати стереотипи, які важко коригувати навіть після завершення активної фази конфлікту. Це ускладнює процес соціального відновлення, порушує національну ідентичність і перешкоджає національній консолідації. Враховуючи загрози для інформаційної безпеки українського суспільства, які спричиняє агресор через деструктивні інформаційно-психологічні впливи, гостро стоїть потреба у ґрунтовних наукових дослідженнях, що допоможуть нейтралізувати рівень впливовості російської пропаганди на свідомість особового складу збройних формувань і цивільного населення.

Підвищуючи рівень медіаграмотності, активності громадських ініціатив та впровадження державних механізмів протидії українське суспільство намагається активно протистояти інформаційним загрозам а також зменшити їх руйнівний вплив на свідомість українців.

## **ВИКОРИСТАННЯ РОСІЄЮ ІНОЗЕМНИХ ЗМІ ДЛЯ ДИСКРЕДИТАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

*А.А. Бабич, кандидат юридичних наук, доцент*

*С.І. Бистрова*

*Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба*

У сучасному світі засоби масової інформації стали не лише джерелом інформації, але й важливим інструментом політики, економічної діяльності

та повсякденного життя людей. Важко недооцінювати ЗМІ у формуванні суспільної думки щодо важливих аспектів життя суспільства пов'язаних з формуванням світогляду, політикою, емоційно-ціннісній оцінці тих чи інших подій та соціального виховання. Важливу роль відіграють іноземні медіа, особливо щодо інформації про суспільно-політичний контекст різних суспільств. Об'єктивна оцінка суспільно-політичних подій у світі набуває все більшої цінності, особливо в умовах російсько-української війни.

Щодо російсько-української війни, рф давно використовує медіа, як ще один плацдарм для ведення війни. російські ЗМІ є головними рупорами російської пропаганди та ідеології. На жаль, в сучасних умовах країна-агресор знайшла шляхи впливу і на іноземні ЗМІ, з яких є деякі дуже відомі і шановані видання з багаторічною історією. Водночас є світові медіа, де й без прямого впливу рф журналістська етика й об'єктивність почала зникати.

Говорячи про найяскравіші приклади поширення російських наративів у зарубіжних медіа, згадується британське інформаційне агентство Reuters та платформа Reuters Connect, що надає аудиторії новини з більш як сімдесяти новинних агенцій світу. Розглянемо одну зі статей, яка є явною пропагандою росії. 10 жовтня 2022 року у день масового ракетного удару росії по цивільній інфраструктурі України Reuters опублікували новину з назвою «Червоний хрест призупиняє роботу в Україні через причини безпеки», яка потім змінилася на «Ескалація насильства в Україні зриває роботу з надання допомоги». У статті агентство поширює дезінформацію, адже Міжнародний Червоний Хрест не покинув Україну, до цієї статті не додаються ані джерела цитат, ані контексту, що не відповідає журналістським стандартам і стає своєрідною допомогою країні-агресорці під час повномасштабної війни [1]. Згідно з даними LOOQME, цю новину з першим заголовком лише за першу добу процитували 366 видань з усього світу, тому всі подальші спростування або зміна заголовка вже не мали сенсу [2]. Такі приклади – неабияка проблема, адже тільки сайт Reuters відвідує 35 мільйонів користувачів на місяць. Також у 2023 році Інститут Масової Інформації критикував західні ЗМІ за їхні повідомлення про міжнародну підтримку України, зазначивши, що деякі медіа, такі як Der Spiegel, висвітлюють обмеженість допомоги від Європи, що могло призвести до недовіри та критики серед українців щодо західних партнерів [3].

Звичайно, окрім Reuters та Der Spiegel є й інші впливові медіа, які показують ситуацію в Україні через призму російською пропаганди. В матеріалах міжнародних ЗМІ про російсько-українську війну часто бракує контексту, журналісти не розуміють специфіку відносин України з рф, не вивчають історії, не сприймають рф як країну-терористку з імперськими

амбіціями, а росіян – причетними до війни. Результат цієї некомпетентності – необ’єктивні, а то й маніпулятивні матеріали, що грають на руку рф.

Важливим є нагадування, що англійська чи будь-яка інша іноземна мова медіаконтенту – це не показник ані якості матеріалу, ані його об’єктивності. Журналісти можуть потрапляти під вплив особистих упереджень та поширених стереотипів. Проте під час війни журналістська етика й компетентність виходить за межі звичайних дискусій, адже створений контент так чи інакше може впливати на національну безпеку України. Можна чітко простежити логіку та специфіку поширення пропаганди в рф, однак виявити кремлівські наративи й запобігти їм за кордоном набагато складніше.

Отже, перемога в російсько-українській війні здобувається не лише на справжньому фронті, а й на інформаційному, тому міжнародні ЗМІ – не просто сторонні спостерігачі, вони втягнуті в цю повномасштабну війну на рівні самої України. Кожне поширене ними слово впливає на перебіг війни, а отже, на життя мільйонів людей у різних країнах. Відтак міжнародні ЗМІ є невід’ємною складовою цієї боротьби, і їхня відповідальність полягає у правдивому та виваженому висвітленні подій, що враховує контекст і можливі наслідки, адже надмірна критика чи дезінформація можуть послабити оборону, а позитивний, але реалістичний погляд – сприяти загальній стійкості та підтримці України на міжнародному рівні.

### Список використаних джерел

1. Сайт спільноти «Детектор медіа»: <https://disinfo.detector.media/post/mizhnarodnyi-komitet-chervonoho-khrestatymchasovo-prypnyv-svoiu-robotu-v-ukraini-z-mirkuvan-bezpeky>
2. LOOQME: <https://www.looqme.io/>
3. Інститут Масової Інформації: <https://imi.org.ua/monitorings/zahidni-naratyvy-shho-z-inozemnyh-media-potraplyaye-v-infoprostir-ukrayiny-i61744>

## РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ СИМВОЛІВ ТА ТРАДИЦІЙ: ЯК КОМУНІСТИЧНИЙ РЕЖИМ ДИСКРЕДИТУВАВ ТА ЗАМІНЮВАВ ТРАДИЦІЙНІ УКРАЇНСЬКІ ЦІННОСТІ РАДЯНСЬКИМИ

*А.Ю. Зінченко*

*І.А. Нікіфоров, кандидат технічних наук, доцент  
Харківський Національний Університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

В умовах сучасної широкомасштабної російсько – української війни, що включає в себе не тільки збройну агресію, а й комплексні інформаційні та кібератаки, нагальним постає питання дослідження впливу радянської пропаганди на свідомість українського народу. Століттями російська імперія, радянський союз, а згодом і російська федерація насаджували в українському суспільстві свої наративи та намагались впливати на українців як інформаційно так і територіально.

Радянська влада методично знецінювала українську культуру, традиції, елементи побуту, національне вбрання підмінюючи їх на низькопробні «копії», що з часом прищепило українцям комплекс меншовартості. Роками у інформаційному просторі українських жінок представляли, як червонощоких у яскравих пластмасових вінках, а чоловіків – пузатими в атласних різнокольорових шароварах. Безумовно, що таке вбрання не мло жодного спільного з етнічно українським. Процес підміни згодом почали звати шароварщиною, умисною примітивізацією народної культури, спотворенням. Термін використовують на позначення способу репрезентації національної ідентичності за допомогою псевдонародного селянського та козацького одягу, елементів побуту, де зміст замінюється формою.

1930-ті роки, найважчі роки для України у складі радянського союзу. Розстріляне відродження, що ліквідувало майже 80% всієї української інтелігенції, що могла прославляти та розвивати національні традиції та національну ідею. Голодомор 1932-1933 років, умисний геноцид народу, винищення українського села, упродовж десятиліть масове вбивство людей штучним голодом не лише навмисно замовчувалося радянською владою, а й взагалі заборонялося про нього будь-де згадувати. В ті роки у союзі відкидали будь-яку національну ідентичність, окрім російської.

Народні традиції, одяг, обряди та елементи побуту інших етносів представляли у деградованому вигляді, через що ті втрачали свою цінність. Тодішній владі було складно повністю заборонити нашу культуру, тому вони планово підмінювали поняття, аби показати українців

низьковартісними. Отже, так, замість символічного орнаменту вишиванок, що є унікальним для кожної області України, сорочки оздоблювали стилізованими квітами надто яскравих кольорів і нехарактерними узорами. Народне вбрання максимально збіднювали, робили його простим, зі скупим оздобленням, часто для його виготовлення використовували дешевий блискучий матеріал, аби підкреслити низинність культури.

Шароварщина спотворювала усі сфери побуту і культури. Гопак позиціонували як розвагу для «малоросів», а традиційний акапельний спів замінили радянськими ансамблями. Замість того, аби розкривати суть весільних обрядів, акцентували увагу на застіллі. Допомогали створювати образ низькокультурного українці-малороса, кінематограф, театр та музика, що стали елементом пропаганди. Через декілька десятиліть методичного впливу пропаганди, більшість населення справді почав вірити у цей нав'язливий образ українця, а сценічні костюми ансамблів сприймати за народне вбрання.

Пропаганда активно дискредитувала герб, прапор, гімн та інші символи української державності. Тризуб, наприклад, був проголошений буржуазно-націоналістичним символом, а синьо-жовтий прапор пов'язували з контрреволюційними силами, особливо в контексті української революції 1917-1921 років. У роки Другої світової війни та після неї радянська пропаганда зобразила український національний рух, зокрема Організацію українських націоналістів та Українську повстанську армію, як фашистських посібників, а їх символи були прирівняні до символів ворогів радянського союзу. Ті, хто використовував або популяризував українські національні символи, піддавались репресіям. Наприклад, в УРСР за часів Сталіна і пізніше вважалося злочином демонструвати українські національні кольори або символи. Багато діячів української культури були арештовані або репресовані за підтримку національної ідеї.

Пропаганда намагалася нав'язати російську мову, історію та культуру як «старших братів» українському народу. Будь-які спроби відродження української культури вважались націоналістичними, а націоналізм ототожнювався з ворогами радянської влади. Радянська влада переписувала історію України, применшуючи роль українських державних діячів і героїв або представляючи їх як реакційних або контрреволюційних постатей. Натомість акцент робився на «єдності українського і російського народів» у складі СРСР.

Ці методи мали на меті знищити національну самосвідомість українців і закріпити радянську ідентичність як єдино можливу. Радянська пропаганда проти українських національних символів була системною ідеологічною кампанією, спрямованою на придушення української національної

ідентичності та знищення її виразників. Через дискредитацію, переслідування, культурну русифікацію та маніпуляцію історією радянська влада намагалася зруйнувати зв'язок українського народу зі своїм культурним та історичним спадком. Однак, попри всі зусилля, національні символи залишилися важливим елементом боротьби за незалежність, відродившись з новою силою в період здобуття Україною незалежності на початку 1990-х років та під час російсько- української війни.

## **СЛЕНГ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ ТА ЕМОЦІЙНОГО НАЛАШТУВАННЯ**

*П.О. Левченко*

*В.А. Кротюк, кандидат філософських наук, доцент  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
ім. Івана Кожедуба*

Як і в інших професіях, армія має власну неформальну мову – сленг, яким зазвичай користуються військовослужбовці між собою. Однак застосування таких термінів у формальних ситуаціях, наприклад, під час доповідей командирів чи на нарадах, не є прийнятним. Для деяких імена, як-от Дашка і Ксюша, є звичайними жіночими іменами, а для інших – серйозною зброєю. Російсько-українська війна додала цьому списку нові фронтові вирази, традиції та забобони [1].

Сленг війни – це соціолект військових, лексичні елементи, що виникають у військових та суспільних середовищах під час воєнних конфліктів. Вони включають спеціальні терміни, метафори, евфемізми, а також влучні та іноді провокаційні вирази. Важливість сленгів війни полягає в їхній здатності впливати на свідомість як військових, так і цивільного населення, сприяючи формуванню спільної ідентичності та виконуючи функції пропаганди й емоційного налаштування.

Сленг війни сприяє формуванню української ідентичності. Використання спільних термінів та виразів дозволяє військовим і цивільним учасникам конфлікту відчувати себе частиною єдиної спільноти. Це мова, яка має значення лише для тих, хто бере участь у певному конфлікті, і допомагає створити «своє» середовище на відміну від «чужого». Наприклад, такі вирази як «бійці», «побратими» або

«ворог» підсилюють почуття єдності серед військових, формують взаємопідтримку та солідарність. Вираз «Лем ми. Кіть не ми, то нико» («Тільки ми. Як не ми, то ніхто») є кредо бійців із Закарпаття, яке підсилює почуття гордості за свою національну приналежність та підкреслює сильну переконаність у важливості власного народу чи етнічної групи для виконання місії, що, в свою чергу, формує відчуття особливої

відповідальності та згуртованості. Цей феномен відіграє значну роль у підтримці морального духу, знижуючи психологічний вплив бойових дій [1, 2].

Сленг війни є ефективним засобом пропаганди, оскільки вони здатні не лише передати факти, а й викликати емоційну реакцію. За допомогою спеціальних термінів можна формувати у суспільства позитивне ставлення до однієї сторони конфлікту та негативне – до іншої. Наприклад, такі вирази як «кацапи», «орки», «москалі» мають негативне забарвлення для опису супротивника і формують уявлення про нього як про загрозу. У той же час своїх бійців часто описують у позитивному ключі такі вирази як «кіборги», «захисники», «стіна», як метафора, що підвищує їхню значущість і авторитет в очах населення.

Вирази війни також слугують потужним засобом емоційного налаштування аудиторії. Вони викликають певні емоції, такі як гнів, гордість, співчуття чи патріотизм. Наприклад, у назві військової операції можуть використовуватися символічні слова, що викликають відчуття рішучості та непохитності. Військові терміни, запозичені з мови війни, часто набувають певного сакрального значення, що дозволяє підтримувати високу емоційну готовність та налаштованість як у військових, так і в цивільних осіб.

Сленг війни виконує важливу психологічну функцію, допомагаючи справлятися зі стресом та зміцнювати моральний дух. У воєнному лексиконі ЗС України поширені терміни, як-от «пташка» (бойовий дрон), «очі» (прилад нічного бачення), «мішки» (танковий підрозділ), «4.5.0.» (все добре), «бавовна» (вибух у тилу ворога) тощо. Ці слова часто використовуються з іронічним забарвленням, що дозволяє нейтралізувати страх перед війною, підтримувати бойовий дух та знижувати психологічне навантаження.

Сленг як частина мови війни формує особливу світоглядну картину, відображаючи морально-філософські питання: слова, які характеризують ворога (наприклад, «рашисти»), формують у суспільстві уявлення про агресора як джерело зла, акцентуючи моральне право на опір. Сленг може використовуватись для чіткішого визначення «ми» і «вони», що сприяє залученню суспільства до ідеї захисту та справедливості.

Сленг війни є потужним інструментом соціальної згуртованості та пропаганди, формуючи національну ідентичність: масове використання виразів «Буча», «Харків-залізобетон» або «Чорнобаївка» сприяє інтеграції суспільства навколо спільних переживань. Ці терміни проникають у соціальні мережі, ЗМІ та повсякденне життя, формуючи наративи єдності та спротиву. Активне впровадження таких термінів у громадському просторі сприяє зміцненню патріотичних настроїв [1].

У медіапросторі України активно вживаються слова, які дегуманізують ворога. Хоча вони сприяють об'єднанню поглядів суспільства, такі терміни можуть бути трактовані як мова ворожнечі. При використанні сленгу необхідно створити баланс між підтримкою національного духу та

дотриманням міжнародних норм щодо інформаційної етики.

### Список використаних джерел

1. Військовий сленг Збройних Сил України. URL: <https://armyinform.com.ua> (дата звернення: 05.11.2024).
2. Сленг війни сприяє формуванню української ідентичності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3790100-formuvanna-ukrainskoi-nacionalnoi-ta-gromadanskoj-identichnosti-prioritet-derzavi.html> (дата звернення: 07.11.2024).

## ПРОБЛЕМАТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙНАХ

*А.О. Філонова, студентка бакалаврату*

*Н.В. Лепська, кандидат політичних наук, доцент  
Запорізький національний університет*

Інформаційні війни є важливим компонентом сучасних гібридних конфліктів. Вони впливають на всі аспекти суспільного життя, включаючи питання гендерної рівності. У ході таких війн гендерна тематика часто використовується як інструмент маніпуляції, дезінформації та посилення соціальної поляризації. Цей вплив має як прямі, так і непрямі наслідки для просування (або ж блокування) політики гендерної рівності.

Метою даного дослідження є аналіз сучасних гібридних інформаційних війн та їх впливу на актуалізацію проблематики гендерної рівності.

Першочерговим завданням інформаційних війн є маніпуляції суспільною свідомістю задля досягнення певних політичних, економічних або військових цілей. Основними інструментами інформаційних війн є соціальні мережі, засоби масової інформації, а технологіями – пропаганда, фейкові новини, застосування стереотипів та упереджень, маніпуляція візуальним контентом тощо.

Як проблематика гендеру використовується в інформаційних війнах? Перш за все це поширення гендерних стереотипів, зокрема про традиційні ролі чоловіків та жінок з метою збереження патріархальних норм [1, с.10]. Також достатньо поширеною є пропаганда, яка акцентує на «загрозі» сучасного фемінізму. В умовах сучасності інформаційні війни можуть бути спрямовані на дискредитацію жінок-лідерок. Це можливе через поширення дезінформації про жінок у політиці та суспільному житті, а також завдяки використанню змінених фото, мемів або фейкових заяв для дискредитації їхнього іміджу.

Інформаційні війни зачепили також й феміністичні та правозахисні

організації шляхом різних фальшивих звинувачень стосовно «руйнування традиційних цінностей». В цілому використання дезінформації відбувається задля формування негативного образу таких рухів.

Оскільки одним з основних інструментів такого різновиду гібридних війн є медіаполе, то дискримінація вчиняється безпосередньо через контент. Можна навести такі приклади як: сексуалізація жінок у медіа як спосіб знецінення їхніх професійних досягнень, або протиставлення «ідеальної матері» та «амбіційної кар'єристки» для створення суспільного конфлікту.

Надавши стислий аналіз використання тематики гендеру в інформаційних війнах, відзначимо тепер вплив інформаційних війн на актуалізацію проблематики гендерної рівності. По-перше, це підсилення гендерної нерівності, оскільки інформаційні атаки зміцнюють стереотипи. Все це призводить до формування думки, що боротьба за рівність – це «західна ідеологія», яка нібито загрожує традиційним суспільствам. По-друге, в межах інформаційних війн часто застосовується кібербулінг щодо жінок [2, с.114]. Найбільш поширеними формами цього виду булінгу є сталкінг, сексистська мова вороженечі, бодіфеймінг, флеймінг та аутинг.

В умовах повномасштабної російсько-української війни країна-агресор активно використовує гендерні теми для маніпуляцій, просуваючи уявлення про жінок як «берегинь дому» й дискредитуючи їхній внесок у військову та суспільну сфери [3, с.60]. Також російська пропаганда несе дезінформацію про роль жінок-військових, яка спрямована на підрив їхнього авторитету.

Задля запобігання та протидії негативному впливу інформаційних війн на просування політики гендерної рівності необхідно впроваджувати певні заходи. Передусім варто підвищувати інформаційну грамотність шляхом реалізації освітніх програм стосовно виявлення маніпуляцій та фейків у медіа, а також стосовно розвитку критичного мислення. Також варто проводити певні заходи з метою захисту прав жінок. Наприклад, це може бути створення платформ для підтримки жінок, які зазнають атаки у цифровому просторі, або ж розвиток міжнародної співпраці для посилення законодавства проти кібербулінгу та дискримінації.

Отже, інформаційні війни істотно впливають на сприйняття гендерної рівності в суспільстві. Для протидії негативним наслідкам інформаційним війнам в контексті реалізації політики гендерної рівності необхідно розвивати інформаційну грамотність у суспільстві, впроваджувати ефективні законодавчі механізми та підтримувати ініціативи, спрямовані на захист прав жінок у цифровому просторі.

### Список використаних джерел

1. Дослідження російсько-українська війна: гендерні виклики та упередження. ГО «Інформаційно-консультативний жіночий центр» [https://wicc.net.ua/media/gender\\_challenges.pdf](https://wicc.net.ua/media/gender_challenges.pdf) (дата звернення: 02.12.2024)
2. Мельникова-Курганова О.С. Гендерні ролі жінки під час війни // матеріали Другого науково-методологічного семінару «Права людини: відображення у медіапросторі», Київ, НАУ: 2023. С.113-115.
3. Інформаційна війна 2014-2022 рр. монографія. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 208 с.

### АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

*Р.І. Рубльова, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба*

*Я.В. Демченко, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба*

Інформаційне протиборство України та Росії триває уже значний проміжок часу, що не можна пов'язувати лише з повномасштабним вторгненням. Так, ще із отриманням Україною незалежності, Росія постійно намагається дискредитувати нашу державу, відобразити Україну у негативному світлі під час міжнародних заходів, відобразити свою велич порівняно із Україною. Все це робиться для того, щоб українці могли задуматися про те, чи дійсно вони є окремою нацією та чи можуть вони функціонувати у своїй державі повноцінно без допомоги східного сусіда. У той же час інформаційні війни проти України спрямовані на вплив щодо світової спільноти, щоб зменшити рівень фінансової та економічної допомоги нашій державі, продемонструвавши цим те, що Україна не спроможна бути державою без російської допомоги.

Інформаційна війна України проти Росії здебільшого носить такий собі оборонний характер. Наша держава відповідає нападкам сусіда та намагається за допомогою впливу на світову спільноту продемонструвати, що наша держава є суверенна, незалежна, економічно сильна, із гілками влади та власною системою війська. Також інформаційне протиборство нашої держави проти Росії націлена на те, щоб показати справжній рівень життя росіян та продемонструвати їхню реальну історію, яку вони часто змінюють. До того ж це можливість на міжнародному рівні

продемонструвати свою могутність та покращити імідж.

Філософський контекст інформаційного протиборства України та Росії полягає у тому, що інформаційна війна включає у себе аналітичний, технологічний, психологічний компоненти. Розробляючи заходи щодо інформаційного впливу, кожна сторона намагається завдати якомога більшого негативного впливу на іншу сторону, при цьому орієнтуючись на конкретну групу населення, використовуючи гострі проблеми, застосовуючи знайомі наративи, усвідомлюючи подальші дії тієї сторони та партнерів. Такий чіткий розрахунок дозволяє швидко досягати поставленої мети без застосування зброї. Оскільки тут основним є покращити свій імідж за рахунок погіршення становища супротивника.

Щодо історичного контексту російсько-українського інформаційного протиборства необхідно зауважити, що суперечки між державами почалися ще після того, як Україна стала незалежною. Тоді у 1990-х роках розпочалися так звані «газові війни», згідно яких Росія звинувачувала Україну у крадіжці газу під час транзиту його по території нашої держави. Все це яскраво висвітлювалося у російських засобах масової інформації, щоб зіпсувати міжнародний імідж нашої держави. Таким чином, Росія без надання вагомих доказів своєї позиції, впливала на зменшення ділової активності нашої держави, так як зарубіжні партнери хвилювалися щодо дотримання домовленостей зі сторони України та з обережністю ставилися до підписання договорів з Україною.

Україна на той період не мала чіткої інформаційної стратегії, що негативно впливало на імідж нашої держави. Після висвітлення російської позиції у засобах масової інформації, телеканали та радіостанції додавали до матеріалу короткі коментарі українських чиновників, які не підтверджували, але і не спростовували російську позицію, що дозволяло ворогу говорити про свою правоту.

Також варто зауважити, що дане інформаційне протиборство із початком 2000-х років посилилося ще тим, що російська сторона залякувала відключенням газу для України та прокладенням нових газопроводів в обхід нашої держави. Російська сторона у власних засобах масової інформації поширювала думку про те, що українці будуть тепер замерзати у своїх будинках, не буде опалення та навіть можливості приготувати їжу, вся інфраструктура перестане працювати. Також навіть публікувалися прогнози щодо того, скільки людей помре через відсутність газу.

Українська сторона відповіла на це даними щодо того, скільки газу міститься у сховищах і відповідно це створювало умови для заспокоєння власного народу. Проте російська сторона не підтверджувала ці дані, все одно наполягаючи на тому, що українці замерзнуть через відсутність газу.

Тож тут можна сказати те, що відсутність чіткої відповіді Росії з даного питання та намагання заспокоїти населення, тільки негативно впливало на посилення інформаційного протистояння. Оскільки вітчизняні медіа теж досить активно поширювали російські наративи.

Із початком військових дій зі сторони російської армії на території Донецької та Луганської областей у 2014 році, а перед цим із захопленням Криму у 2013 році, російська пропаганда почала поширювати інформацію, що українські військові вбивають мирне населення окупованих територій. Також поширювалися міфи про «нацистів» на території нашої держави та «бандерівців», які прагнуть знищити росіян. Із початком повномасштабного вторгнення, росіяни публікували багато фейкової інформації щодо проведення бойових дій. відповідь українська сторона публікувала матеріали про те, як росіяни підміняють історичні поняття та змінюють історію, а нині публікують інформацію про благородність самопожертви українського воїна та справедливості у смерті окупантів.

Тому важливим на цьому етапі є розроблення таких заходів, які могли б зміцнити інформаційну безпеку нашої держави. Першочергово, це чітка інформаційна стратегія, що має охоплювати підходи до роботи з різними «інформаційними вкидами» від Росії. Така стратегія має будуватися на тому, що інформаційна війна розрахована на різні групи населення, тому потрібно працювати з громадянами так, щоб вони могли зрозуміти, як перевірити інформацію та як реагувати на неї.

По-друге, формування цифрової грамотності населення. Держава не може відслідкувати всю інформацію зі сторони ворога, яка є потенційно небезпечною. Тому важливо навчити населення розрізняти фейкову інформацію, неправдиву інформацію, недостовірну інформацію. Для цього необхідно проводити спеціальні курси для особливо вразливих груп населення, зокрема, для дітей, підлітків, пенсіонерів.

По-третє, розробка заходів для інформаційної війни з Росією зі сторони України. Наша держава теж повинна впроваджувати такі заходи, які дозволили б дискредитувати Росію для міжнародних партнерів. Наприклад, запуск роликів у медіа та в соціальних мережах, які б демонстрували справжній рівень життя росіян, проблеми у їх державі та проблеми оборонного комплексу ворога. Це дозволить погіршити імідж держави-противника та покращити імідж нашої держави.

Водночас, ці три кроки реалізуються і зараз, проте не є достатньо вдалими в аспекті реалізації, оскільки впроваджуються лише частково, а також потрібно звернути більше уваги на соціальні мережі.

## **ПРОТИДІЯ ФЕЙКАМ: ЯК ВІДРІЗНИТИ ПРАВДУ ВІД МАНІПУЛЯЦІЇ**

*Б.О. Опришко*

*В.В. Артюхова, кандидат психологічних наук  
Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

У сучасному інформаційному світі українське суспільство зазнає величезного інформаційного перевантаження, що значною мірою зумовлене масовим поширенням фейкових новин. Розвиток інформаційних технологій створив умови для швидкого та широкого розповсюдження фейків. Основним джерелом новин для більшості населення сьогодні є соціальні мережі, які стали потужним інструментом для розповсюдження фейкової інформації, різного роду дезінформації та маніпуляцій, що загрожує інформаційній безпеці України.

Російська пропаганда у війні активно використовує фейки, що спрямовані на створення хаосу, дезорієнтації та деморалізації українського суспільства, підриєв довіри до влади та міжнародних партнерів, а також на розпалювання внутрішньої ворожнечі. За даних умов вміння аналізувати та перевіряти інформацію, розпізнавати маніпуляції стає необхідною навичкою для забезпечення інформаційної безпеки.

У сучасних наукових джерелах під фейком розуміють спосіб маніпуляції свідомістю шляхом надання неповної інформації, спотворення контексту, частини інформації з метою підштовхнути аудиторію до дій чи думок, які потрібні маніпулятору. Зазвичай фейкову інформацію розпізнати важко, але розуміння основних ознак та вміння критично мислити допомагають протидіяти цьому явищу.

З метою визначення рівня обізнаності населення щодо розповсюдження фейків у медіапросторі нами було проведено анкетування. У дослідженні прийняло участь 52 людини (22 чоловічої статі та 30 жіночої) віком від 18 до 60 років. Анкетування проводилось за допомогою спеціально розробленої анкети, що була розповсюджена за допомогою Google Форми.

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що незважаючи на впровадження ряду державних програм з підвищення медіаграмотності, через певні соціальні, економічні та психологічні чинники деякі групи населення лишаються вразливими до маніпуляцій та різного роду інформаційних атак. Так, біля 70% опитаних старше 45 років обирають переважно клікбейтні заголовки серед новин. Недостатній рівень критичності по відношенню до інформації робить їх жертвами маніпуляцій, що може негативно відобразитись на їх психоемоційному стані та соціальній позиції. Також, слід зауважити, що переважна більшість

військовослужбовців, або дотичних до цієї сфери респондентів, демонструють високу обізнаність в особливостях психологічних операцій противника, що дозволяє їм розпізнавати маніпулятивні техніки, спрямовані на дезорієнтацію та деморалізацію. Дані результати можна пояснити проходженням військовослужбовцями спеціального навчання, яке сприяє формуванню та розвитку в них навичок аналізу інформації, оцінки достовірності джерел, виявлення маніпуляцій.

Аналіз ряду джерел дозволив визначити, що до основних ознак фейкової інформації належать:

Емоційний наголос. Зазвичай маніпулятор хоче керувати аудиторією за допомогою інформації, що містить у собі сильний емоційний контекст – страх, обурення або здивування, адже у цих станах людина стає більш вразливою до впливу. Одним з прикладів може стати інформація яка періодично з'являється у новинах, про отруєння води майже в усіх містах України. Такого роду повідомлення можуть викликати паніку у населення, тривогу.

Анонімне джерело. Зазвичай фейкова інформація не має посилання на конкретні факти а також підтримки офіційних джерел. Прикладом може бути інформація про «секретний наказ» щодо мобілізації всіх чоловіків, яка не мала жодного підтвердження та посилання на офіційні джерела, і була швидко спростована Міністерством оборони.

- Відсутність деталізації. Фейкова інформація зазвичай спрощується або ж подає ситуацію тільки з однієї сторони, не пропонуючи різних точок зору або доказів. Яскравим прикладом може бути нещодавня інформація про те, що Національний банк України планує заборонити усі готівкові операції, а громадяни мають готуватися до обов'язкового переходу на безготівкові розрахунки. Такі новини не надають конкретних деталей, зазвичай вони не мають офіційного підтвердження і є частиною дезінформаційної кампанії, спрямованої на створення тривожності та недовіри до фінансової складової держави.

Важливо зазначити, що немає абсолютної гарантії від маніпуляцій, адже методи пропаганди постійно вдосконалюються. За таких умов навчання та розвиток критичного мислення стають основою для інформаційного захисту. Щоб уникнути поширення фейків та запобігти дезінформації населення, варто дотримуватися кількох правил:

1. Варто перевіряти джерела інформації. Довіряти тільки перевіреним ЗМІ, офіційним сайтам і профілям, що мають позитивну репутацію.

2. Критично оцінювати інформацію, наскільки вона правдива і які докази наводяться для підтвердження її.

3. Використовувати правила фактчекінга, та платформи для перевірки правдивості інформації (StopFake, FactCheck та інші).

Таким чином можна зробити висновок, що протидія фейкам – це колективна відповідальність. Поширюючи правдиву інформацію та уникаючи фейків, ми сприяємо формуванню надійного інформаційного середовища та підвищуємо рівень інформаційної грамотності та гігієни у суспільстві, що є важливим фактором та умовою перемоги у війні з росією.

## **СТРАТЕГІЇ БЕЗПЕКИ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ: КРАЇНИ РОЗВИНУТОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КРОЦІ ВІД ЗАБОРОНИ СОЦМЕРЕЖ ДІТЯМ ДО 16 РОКІВ**

*Л. Городнюк*

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені  
К.Д. Ушинського, кафедра філософії, соціології та менеджменту СКД*

Австралія стала першою з країн, яка офіційно, вустами прем'єра країни Ентоні Альбанезе наголосила про готовий план заборони користування соціальними мережами дітям до 16 років[1]. За словами голови австралійського уряду закон, проект якого винесуть на розгляд парламенту уже цього річ, і він набере чинності за рік після ратифікації, має на меті захистити психічне здоров'я австралійської молоді. Якщо закон ухвалить, то відповідальність ляже саме на соціальні медіа, яким за надання доступу до своїх платформ дітям, погрожують значними штрафами.

Австралія не єдина держава, де тема психічного стану юних користувачів Інтернету, винесено на порядок денний. В релізі головного хірурга США від 2023 року йдеться про те, що є переваги для психічного здоров'я для дітей і підлітків, коли вони зменшують або припиняють перебування в соціальних мережах більше ніж на місяць[2]. Посадовець констатує, що дослідження та пошук рішень тривають на тлі «національної кризи психічного здоров'я молоді», і при цьому 95% молодих людей віком 13-17 років повідомляють, що користуються соціальними медіа-платформами.

«Оскільки підлітковий вік і дитинство є критичним етапом у розвитку мозку, який може зробити молодих людей більш уразливими до шкоди з боку соціальних медіа», головний хірург закликав до невідкладних дій політиків, технологічні компанії, дослідників, сім'ї та молодь. Пізніше

двопартійна група американських сенаторів представила законодавство, яке, серед інших положень, заборонятиме дітям віком до 13 років створювати або підтримувати облікові записи в соціальних мережах, а медіакомпаніям – рекомендувати вміст, що використовує певні алгоритми, користувачам віком до 17 років. Американська академія педіатрії підтримала головного хірурга в тому, що сучасна ситуація потребує змін і ідей. «Сучасні діти та підлітки не знають світу без цифрових технологій, але цифровий світ не був побудований з урахуванням здорового розумового розвитку дітей. Нам потрібен підхід, щоб допомогти дітям як у мережі, так і офлайн, який би відповідав кожній дитині там, де вона перебуває, а також працював над тим, щоб цифровий простір, у якому вони живуть, був безпечнішим і здоровішим», – підкреслила президент Американської академії педіатрії Сенді Чанг.

Молоді люди використовують соціальні мережі весь час і повсюдно. Один з перших дослідників *homo digitalis* став Марк Пренскі, який поділяє сучасних людей на *Digital Natives* (вихідці цифрового світу, люди, які не бачили світ без комп'ютерів та пристроїв) та *Digital Immigrants*. І якщо у цифрових мігрантів життя розгортається в цифрову епоху, але світогляд сформовано за інших умов і вони пристосовані до існування без гаджетів, то цифрові аборигени не здатні приймати виклики світу без «світу в коробочці» [3]. Перед сучасною можновладцями, медиками, психологами, науковцями стоять практичні складні задачі: соціалізація особистості у цифровому просторі і навпаки – соціалізація сучасної людини з усталеними навичками цифрового буття в онтологічній системі «людина-гаджет» з мінімумом життя офлайн, у фізичному вимірі за межами віртуального світу, численні виклики людській природі і психіці, викликані різновидами інтернет- і гаджет-адикцій – нав'язлива потреба перебувати в інтернеті без будь-яких визначених цілей, багатогодинне перебування і особистісна самореалізація в соціальних мережах, адиктивний веб-серфінг, онлайн-лудоманія, онлайн-гемблінг, кіберсексуальна адикція (кіберсекс), безальтернативні віртуальні знайомства тощо. Під Інтернет(гаджет)-адикцією розуміють нав'язливе бажання увійти до Інтернету (зануритись у гаджет), знаходячись офлайн, і нездатність вийти з Інтернету (відкласти гаджет) у стані онлайн [6,7]. Дослідники психічних станів людини, що мігрує між віртуальним і реальним світом констатують не тільки низку розладів і патологій психіки, видів захворювань, яких не було донедавна, але і досягнення цифровою людиною таких специфічних станів свідомості як емпатичний резонанс, інтелектуальний інсайт, містичний екстаз [5].

---

### Список використаних джерел

1. Australia plans "world-leading" social media ban for children under 16/. URL: <https://www.cbsnews.com/news/australia-social-media-ban-children-meta-tiktok-youtube-x/>
2. Surgeon General Issues New Advisory About Effects Social Media Use Has on Youth Mental Health/ Електронний ресурс. U.S. Department of Health and Human Services URL: <https://www.hhs.gov/about/news/2023/05/23/surgeon-general-issues-new-advisory-about-effects-social-media-use-has-youth-mental-health.html>
3. Борінштейн Є.Р., Городнюк Л. С. Філософсько- антропологічний феномен Homo Digitalis як онтологічної системи "людина-гаджет". Studies in History and Philosophy of Science and Technology. Vol 33 (1). Дніпро, 2024. с. 15-21
4. Городнюк Л. Інформаційно-психологічний тиск при формуванні світогляду. У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Пovoєнний діалог культур: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Київ: НАКККиМ, 2023. С. 129-132.
5. Жидко М.Є. Феноменологія та топологія станів свідомості в контексті цифрового футурошоку. Інсайт: психологічні виміри суспільства : наук. журн. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 1. С. 26–32.
6. Керебко Ю. І. Вплив інтернет-залежності на особистість підлітків // Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 3. С. 190-193.
7. Кириченко В.В. Особливості споживання інформації особами юнацького віку (порівняльний аналіз досліджень 2014 та 2018 років). *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 62–67.
8. Фльорко Л. Соціальна самотність сучасної людини як філософська проблема. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2006. № 2. С. 31-46

### **ДО ПРОПОЗИЦІЇ ВВЕДЕННЯ ПОСАДИ ЗАСТУПНИКА КОМАНДИРА З МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

*А.А. Голота, М.І. Кожушко*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Свідомість людини є вищою формою психіки людини і результатом її трудової діяльності. Мораль є формою суспільної свідомості як складова психічної діяльності людини. На наше переконання морально-

психологічний (духовний) потенціал держави, як складова сукупного потенціалу держави, формується на підставі розвитку всіх інших його складових: економічного, науково-технічного, соціального, воєнного та культурного потенціалів. Тобто він береться не з нізвідки, а є похідним від результатів роботи наших громадян у сферах діяльності, які формують інші потенціали держави. Таким чином морально-психологічний (духовний) потенціал об'єднує не самі потенціали держави, а інтегрує усвідомлення громадянами їх досягнень в інтересах оборони держави в цих сферах, а отже оборонної свідомості і потенційних можливостей свого особистого захисту. Безумовно працює і зворотній вплив морально-психологічного (духовного) потенціалу держави (МП(Д)П) на ефективний розвиток потенціалів держави.

Маємо також звернути увагу на те, що в одному з підручників з МПЗ стосовно морально-психологічного (духовного) потенціалу держави визначено, що він складається із ставлення громадян до держави, рівня свідомості та організованості суспільства, ставлення громадян до захисту Батьківщини, готовності до подолання труднощів війни, морально-психологічного стану (МПС) особового складу та морально-бойових якостей особового складу. При цьому виявляється не зрозумілим чому складова МП(Д)П «морально-бойові якості особового складу» виокремлені із складової «морально-психологічний стан (МПС) особового складу», якщо вона є його складовою. Також якщо ми визнаємо, що морально-психологічний стан військ (сил) є реалізованою частиною МП(Д)П держави в цілому, то маємо визнати і те, що він є реалізованою частиною і кожної із складових МП(Д)П. Таким чином не можна стверджувати завдяки кому або чому ця реалізація відбулась, адже МПС особового складу формується завдяки впливу чисельних факторів як то державні інститути, громадянське суспільства, міжнародні комунікації, посадові особи різних рівнів тощо. Але не можна принизити роль самої військової організації в реалізації МП(Д)П, розуміючи, що це не може бути тільки заступник з МПЗ (з ППП) або хтось інший. В цьому процесі завжди задіяні практично всі посадові особи військового підрозділу, особливо командири всіх рівнів. Це розуміння питання дозволяє наголосити про особливу роль самої військової організації майже як складової МП(Д)П, враховуючи її мобілізуючу, спрямовуючу, ціннісну роль в формуванні світогляду та переконань військовослужбовців.

В контексті сказаного треба визначити, що реалізація морально-психологічного (духовного) потенціалу держави відбувається всіма шляхами комунікацій, які отримали право на існування в Україні, в тому числі і в секторі безпеки і оборони (СБО). Тому казати, що можуть бути якісь реалізатори МП(Д)П в Україні як демократичній державі в особі

конкретних посадових осіб, або структур є перебільшенням. Моральний дух армії – це завдання всієї держави. Ми маємо усвідомити, що повинна існувати цілісна державна програма формування та підтримання морального духу (морально-психологічного потенціалу) СБО, в якій і військові органи повинні мати свою визначену роль.

Об'єктивно така цілісна державна програма формування та підтримання морального духу (морально-психологічного потенціалу) СБО обов'язково колись має буде опрацьована, адже армія це політичний інститут держави, який вона формує та забезпечує. Але поки такої програми, як і державної концепції стратегічних комунікацій, немає, то треба врівноважено прийти до висновку, що треба розробити тимчасову відомчу Концепцію морально-психологічної підтримки персоналу з урахуванням вже прийнятих стратегічних державних документів. Зокрема у Стратегії воєнної безпеки України, яка була затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021, підкреслено, що всеохоплююча оборона України – це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства, у тому числі духовного та культурного потенціалів. А Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року затверджено Стратегію інформаційної безпеки. Так стратегічна ціль № 6 передбачає створення ефективної системи стратегічних комунікацій. Стратегічна ціль №7 передбачає розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу. В документі, зокрема підкреслено, що Міністерство оборони України, а також сили оборони в межах компетенції забезпечують: здійснення правових, організаційних, технічних, інформаційних та інших дій щодо забезпечення власної інформаційної безпеки, у тому числі захисту єдиного інформаційного середовища сил оборони, зокрема в місцях дислокації; протидію інформаційним операціям та іншим заходам інформаційного впливу, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань; донесення достовірної інформації до військовослужбовців Збройних Сил України, інших складових сил оборони.

На даний час в межах експерименту з впровадження системи психологічної підтримки персоналу доцільно в основу Концепції морально-психологічної підтримки персоналу покласти інформаційне забезпечення ЗС України. З цього приводу пропонуємо окремі пропозиції щодо створення базових підстав для опрацювання вказаного документа.

1. На базі відповідних наукових відомств ввести в практику як

мінімум щоквартальні огляди наукових робіт стосовно формування морального духу військ (сил), за підсумками яких надавати свої судження щодо запропонованих пропозицій щоб мати зворотній зв'язок для доцільних подальших досліджень.

2. Генеральному штабу ЗС України проекти керівних документів стосовно важливих питань військово-соціального значення, які не мають обмежень у користуванні, доцільно надавати для обговорення у форумі чи на конференціях до їх затвердження командуванням.

3. На час впровадження військового стану та проведення реформи військово-гуманітарної освіти ввести посади заступників командирів з морально-психологічної підтримки та стратегічних комунікацій, визначивши комплекс заходів інформаційного забезпечення ЗС України та систему їх реалізації.

4. Доцільно визначитись із місцем і роллю системи психологічного забезпечення ЗС України у взаємодії з психологічною службою ЗС України.

5. Психологічна підготовка має бути максимально прив'язана до бойової підготовки крім загальної психологічної підготовки та самопомоги.

## **ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

*К. В. Римар, С. П. Донченко*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Гендерні стереотипи завжди існували та відігравали важливу роль у формуванні уявлень про чоловіків і жінок та їх роль у суспільстві. Однак, російсько-українська війна зруйнувала або суттєво змінила деякі традиційні гендерні стереотипи та упередження і створила нові виклики у цій сфері. Це посилює інтерес науковців до теми гендеру та актуальність означеної проблеми.

Проведений аналіз наукових праць та публікацій дозволив визначити основні питання щодо сутності сучасних гендерних стереотипів і упереджень та їх особливості в умовах російсько-української війни.

У нашому дослідженні гендерні стереотипи ми розглядаємо, як певний вид соціальних стереотипів та трактуємо як стійкі уявлення щодо біологічних ознак чоловіків і жінок (фемінності та маскулітності), розподілу їх соціальних ролей, що призводять до утворення фізичних і психологічних бар'єрів у прагненні робити вільний вибір та максимально реалізовувати

свої права. Зазначена диференціація відбувається в процесі соціалізації людини, коли на різних її етапах акцентується увага на гендерному розподілі суспільних сфер активності (сімейна сфера – для жінок, позасімейна (публічна) – для чоловіків).

Російсько-українська війна внесла свої корективи щодо уявлень про традиційні ролі жінок та чоловіків, «чоловічі» та «жіночі» професії, участь жінок у війні, їхні професійні та лідерські якості. У першу чергу це стосується жінок-військовослужбовиць, кількість яких сьогодні перевищує 48 тисяч осіб, та жінок, які залучені до волонтерства, політичної діяльності, роботи в суто «чоловічих професіях». І, якщо стосовно цивільних жінок деякі гендерні упередження інтенсивно руйнуються у відповідь на вимоги воєнного часу, то жінкам-військовослужбовицям, попри всі старання та реальні результати, з 2014 року приходиться доводити, що вони не менш ніж чоловіки здатні до військової служби.

Стереотипи щодо «чоловічої» природи військової професії сьогодні залишаються доволі стійкими, оскільки переважна більшість людей вважають службу у війську суто чоловічою справою. Це іноді призводить до дискримінаційного ставлення до жінок, які вирішили пов'язати своє життя з армією. Виникає недовіра до рівня професійної компетентності жінок у військовій справі, їх здібностей ефективно виконувати бойові завдання в силу їхніх фізичних або моральних можливостей та скептицизм в цілому стосовно мотивації жінок до служби.

На даний момент виникає ще одна проблема щодо стереотипів у ставленні до жінок-лідерок у військовій сфері, коли недооцінюються їх лідерських якості. Жінки на керівних посадах в армії можуть стикатися з недовірою та опором з боку підлеглих (особливо чоловіків) через упереджене уявлення про жінку як «менш авторитетну» особу, досить агресивну та жорстоку у порівнянні з чоловіком, недостатньо здатну справлятися зі стресовими ситуаціями.

Жінки, які проявляють силу чи впевненість у командуванні, можуть бути неправильно сприйняті як надто жорстокі, що не відповідає традиційним уявленням про жіночність. Через гендерні упередження жінкам-лідеркам важче завойовувати авторитет, здобувати повагу та підтримку в колективі (особливо чоловічому), що призводить до додаткових перешкод у виконанні службових обов'язків.

Ще одним із найпоширеніших проявів гендерних стереотипів є уявлення про фізичну неспроможність жінки виконувати деякі військові завдання або витримувати умови бойових дій на рівні з чоловіками. Існує думка, що жінка краще буде виконувати завдання в сфері медичного обслуговування, зв'язку або підтримки. Як наслідок – жінки стикаються з

обмеженнями у допуску до бойових операцій, отримують посади з меншою відповідальністю або підвищеними умовами захисту. Це сповільнює їхній професійний розвиток, зменшує можливості для кар'єрного росту.

Жінки у військовій сфері також відчувають тиск гендерних норм, що передбачають наявності певної поведінки та зовнішнього вигляду. Від жінок часто очікують не тільки суворого дотримання дисципліни, але й постійної уваги до власної зовнішності, чого часто не вимагають від чоловіків. Це створює додаткове навантаження на жінок і може призвести до емоційного вигорання.

Не менш актуальною є проблема сексуальної об'єктивізації жінок-військовослужбовиць, що проявляється через сприйняття їх не як професіоналів, а як об'єкти сексуального інтересу. Жінки у військовій сфері часто стикаються з упередженим ставленням, що виражається в оцінці, у першу чергу, їхнього зовнішнього вигляду, а не навичок і компетенцій. Особливо помітним це стало в медіа та соціальних мережах під час російсько-української війни, де військовослужбовиць часто зображують як символічні об'єкти, що відволікає увагу від їхніх професійних досягнень, знецінює роботу, роль на фронті та у бойових діях. Таким чином, підкріплюються стереотипи і формується уявлення про жінок як «прикрасу» у військовому середовищі.

Отже, наслідки гендерних стереотипів для жінок-військовослужбовиць є серйозними і різноплановими. Вони можуть обмежувати доступ жінок до рівноправного професійного зростання, знижувати психологічну стійкість і викликати почуття ізоляції у військових колективах. Це може призводити до емоційного вигорання, адже їм доводиться не тільки виконувати свої службові обов'язки, але й боротися з упередженнями та стереотипами. Гендерна нерівність може підривати загальну ефективність військових підрозділів, оскільки в такому середовищі втрачається потенціал кваліфікованих фахівців лише через гендерні упередження.

Підсумовуючи, зазначимо, що сьогодні, не зважаючи на сталість гендерних стереотипів, жінки впевнено їх руйнують. Вони опановують нові ролі та активно долучаються до Збройних Сил України. Жінки стають символом незламності та патріотизму й щодня доводять, що гідно можуть стояти пліч-о-пліч із чоловіками.

## **ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ**

*С. В. Засікан*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Розгортанню рф 24 лютого 2022 року широкомасштабного вторгнення проти України передували інші етапи гібридної війни. Критичного аналізу потребують інструменти інформаційно- психологічного впливу на український народ та міжнародне товариство в період з 2014 – кінця 2021 рр. Хоч треба відзначити, що населення України зіштовхнулось з проявами активної інформаційної війни, вже на початку 00-х. росія завжди старалась втрутитись в політику України, називаючи українців «молодшими братами», а українське суспільство до початку повномасштабного вторгнення навіть не чинило особливо опору імперіалістичному баченню світу. Протягом всієї історії незалежної України, росія створювала тези з приводу спільної історії, братніх відносин та панславянїзму.

Інформаційно-психологічний вплив – це цілеспрямований процес, сфокусований на формування, зміну або підсилення певних поглядів, переконань, настроїв та поведінки індивідів або соціальних груп за допомогою інформації. Головним об'єктом впливу є ієрархія: окрема особистість, суспільство та держава загалом. Як зазначають науковці (наприклад, О. Дзьобань) вплив на особистість, суспільство та державу полягає в трьох формах. За допомогою суспільного ідеалу, національної ідеології, абстрактних уявлень про атрибути належного в різних сферах суспільного життя. Через те, що держава повинна формувати світоглядні уявлення про предмети і відносини, які можуть оцінювати через призму добра і зла, істинності й хибності, краси і неподобства, допустимого та забороненого тощо. Соціальні цінності входять в психологічну структуру особистості як особистісні цінності – це є одним з джерел мотивації її поведінки. На третьому році війни Україна переживає кризу в різних сферах, яка: підриває національну ідею, економіку, систему освіти, спричиняє розкол в політичних колах, породжує низку інституцій, які бажають нажитися на війні, призводить до втрати авторитету певних правлячих кіл, зменшує чисельність людей, які бажають залишитись в Україні після закінчення війни.

На початку повномасштабної війни в Україні був величезний підйом національної єдності громадян України, який варто було використати для правильного зображення ворога, а також мобілізації до війська

якнайбільшої чисельності людей. На жаль, замість цього українське ПСГО в більшості своїй обіграло «шароварні образи», вказуючи на те, який «ванька ідіот» та намагаючись висміяти противника, що виявилось неефективним в пролонговому періоді.

Для досягнення цілей інформаційного протиборства, в першу чергу, слід звернути увагу на систему освіти, тому що саме система освіти в період війни перетворюється на один з найважливіших фронтів боротьби. Вона має не тільки передавати знання, а й формувати особистість, здатну протистояти інформаційним атакам, зберігати національну ідентичність та мобілізувати зусилля на перемогу. Особлива увагу має бути приділена вивченню історії України, акцентуючи на героїчних епізодах та боротьбі за незалежність, розвиток почуття патріотизму та любові до своєї країни, формування критичного мислення для розпізнавання пропаганди та маніпуляцій, виховання толерантності та поваги до інших культур, але з одночасним підкресленням унікальності української культури. Все це має підвищити мотивацію під час здобуття освіти школярами/студентами, запобігти формуванню інфантильного суспільства, яке не здатне критично сприймати інформацію.

Росія зробила багато кроків вперед в інформаційних перегонах через далекоглядну політику інформаційної війни. Через поширення впливу на власне населення, якому нав'язали імперські та патріотичні погляди. Росіяне вважають, що Україна – «країна 404» через вдалі методи маніпуляції та пропаганди, які почали використовувати з самого початку виникнення держави. Україна ж в той час вела дипломатичні відносини з росією як з державою–партнером, що і стало однією з головних причин програшу інформаційної війни.

Одним з найбільших чинників, який впливає на забезпечення інформаційної безпеки – є конкурентна боротьба за володіння ЗМІ. Через процеси монополізації й концентрації політичної влади в одних руках відбувається просування тільки декількох вигідних для власника нарративів. Через це в електронних і друкованих мас-медіа з'являються тільки «потрібні новини». Саме це призводить до зосередження влади над споживачами інформації (які одночасно являються виборцями), над політичними партіями, громадськими організаціями та профспілковими об'єднаннями.

Зараз в Україні відбувається прямий вплив на ЗМІ через цензурування та об'єднання інформаційних каналів, але разом з цим впала якість подачі новин. З одного боку, нові правила та вимоги щодо інформації, яка

розміщується ЗМІ, обумовлені прагненням зберегти безпеку (не повідомляти про пересування ЗСУ, техніку тощо), але з іншого боку придушення «вільних ЗМІ» скоріше нагадує боротьбу з вітряками, а не прагнення надавати якісну та релевантну інформацію. З введенням жорсткої цензури ЗМІ в Україні впав рівень інформаційної гігієни, а разом з цим популяризуються «експерти у всіх областях», з'являються «фахівці», які прагнуть хайпанути на війні. Це призводить до поширення неправдивих або навіть шкідливих наративів, які інколи бувають ще більш дискредитуючими, ніж російська пропаганда.

Вважаємо, що сучасні ЗМІ повинні мати на меті не поширення «гарної картинки» для звітності і не «зомбування» населення. Позитивну динаміку в цьому контексті варто відзначити серед військових ЗМІ. Для того, щоб ефективно боротись з російською пропагандою необхідно, в першу чергу, «відкинути ідолів» в інформаційному полі, критично споживати інформацію із заангажованих джерел (політичних партій), навчитися аналізувати інформаційні джерела для отримання об'єктивної інформації, дотримуватись правил інформаційної гігієни, підвищувати власний рівень освіти.

## **INFORMATION WARFARE OF THE NEW GENERATION: FROM TRADITIONAL MEDIA TO DIGITAL TECHNOLOGIES**

*A. Zinchenko*

*Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University*

Information war of the new generation is one of the key forms of modern global conflict, which changes the nature of political, military and economic struggle in the world. It includes the use of information technologies to influence public consciousness, destabilize the government, and manipulate public opinion. This type of war is developing in conditions of rapid spread of digital technologies, changes in the media landscape and globalization of information flows.

It can be noted that many of the modern wars begin precisely with the preliminary heating of society with information and the so-called «information throws». The reason for the bombing of Baghdad by the United States was the information spread through all the world media that Saddam Hussein's regime allegedly has weapons of mass destruction. The war in Iraq continues, and the weapons have not been found. Information warfare is also started when it is necessary to achieve some goal. Experts put forward different versions regarding the true purpose of the attack on Iraq. The main goal of the destruction of Iraq

was not weapons of mass destruction at all, but a large amount of oil, which the American government sought to take under its control, or simply the long-standing misunderstandings of the family of George Bush Jr. with Saddam Hussein and the desire to gain a foothold in the Middle East to continue spreading their own interests.

The famous American diplomat Henry Kissinger said that «one newspaper or radio transmitter can weigh more than a squadron of bombers». This saying emphasizes that the most dangerous type of war today is informational.

Starting with print publications, radio and television, traditional media have always been a place of influence on society. They served as the main means of spreading news, ideas and propaganda. However, with the development of the Internet and digital platforms, there has been a revolution in communications, which has made possible the instantaneous dissemination of information on a global level. In the 20th century, states used radio, television, and print media to control the information space. During the periods of conflicts and wars, they were used by propaganda, which allowed states to form the desired image of events in the minds of the population. However, traditional media have certain limitations: control over information was localized and depended on the delivery of technical means. In the 21st century, with the advent of the Internet and social networks, the mechanisms of information struggle have radically changed. Digital technologies have made it possible to spread information faster and cheaper than traditional channels. Social networks have become a tool for instant communication between millions of people, lowering the cost and threshold of entry for information attacks.

Digital technologies make information globally available and incredibly fast in expansion. Misinformation, fakes and manipulation can reach millions of people in a matter of minutes. The use of social networks and messengers allows information attacks to spread instantly. In a digital environment, it is difficult to apply the source of information or its purpose. This enables different players to act anonymously, using the Internet to conduct information attacks without existing borders and controls. Social networks have become one of the main battlefields of the information war. Platforms such as Facebook, Twitter, YouTube and others allow the manipulation of public opinion through the spread of fake news, the creation of bot networks and the organization of information diseases. An important feature is the ability to target the audience by geographic, demographic and psychological characteristics. One of the main techniques of information warfare is to cause sensitive resonance in society. The creation of crisis situations, provocations and conflicts contribute to destabilization, and fear, hatred and panic become several tools of mass control.

Since the beginning of the war in eastern Ukraine in 2014, information

---

warfare has become an important component of Russian hybrid aggression. Russia uses mass media and social networks to spread disinformation both inside and outside the country, creating distorted images of events and manipulating public opinion. The influence of Russian information warfare on the results of the 2016 US election, particularly through social media and fake news, demonstrated that digital platforms have become a powerful tool of information warfare. This highlighted the vulnerability of democratic processes to information attacks. During the COVID-19 pandemic, various states and actors have used misinformation to create panic and mistrust of medical advice and vaccines. Information campaigns aimed at discrediting anti-epidemic measures were intended to destabilize many countries.

One of the key ways to protect against informational aggression is to increase the level of media literacy of citizens. People must be able to critically evaluate sources of information, check facts and recognize manipulation. The information war of the new generation has become an element of modern conflicts, turning the information space into a strategic battlefield. In the conditions of the development of digital technologies and globalization, information attacks are becoming more and more powerful and dangerous. An important role in the fight against these threats is played by media literacy, cyber security and the development of mechanisms for detecting and countering disinformation. In the future, the role of information technology in warfare will continue to grow, which will require constant improvement of countermeasures.

## **APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMBATING INFORMATION AND PROPAGANDA INFLUENCE**

*A. Lebid*

*Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University*

Artificial intelligence (AI) is a powerful tool that can both positively affect the information space and create significant threats. Against the background of a full-scale war between Russia and Ukraine, its role in providing informational and propaganda influence became obvious: on the one hand, it allows you to instantly spread true data and counter propaganda, on the other hand, it is used to create fakes, manipulating public opinion.

Ukrainian organizations are using AI to automatically translate and distribute official news to foreign audiences, allowing them to counter Russia's attempts to discredit Ukraine on the international stage. One of the key areas of use of AI in military settings is the detection of fake news and propaganda narratives. In

particular, Ukrainian IT volunteers and state structures actively use artificial intelligence algorithms to analyze media content, detect automated bots and networks that spread disinformation. For example, deep learning technologies are used to:

1. Detection of manipulations in photo and video content. Computer vision algorithms are able to analyze images and recognize signs of «manizam» of events that are actively spread on social networks.

2. Analysis of text messages for the presence of propaganda and aggressive narratives. Neural networks, such as BERT or GPT, can analyze news and social media content to detect misrepresentations or falsifications. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, it became an important means of combating fake news. This helps to quickly block unwanted content and expand information countermeasures.

3. Monitoring of cyber threats and infrastructure security. AI is used to detect attacks on information systems and manipulation in social networks. This makes it possible to promptly respond to cyber threats aimed at destabilizing the information environment of Ukraine.

For a deeper understanding of the problem of the impact of artificial intelligence (AI) on the information space, especially in the context of the Russian-Ukrainian war, it is necessary to take a closer look at its practical application, current examples of disinformation, and the results of public opinion research on the perception of AI in Ukraine.

AI is actively used to create false messages and images aimed at destabilizing public opinion both in Ukraine and abroad. For example:

1. Fake accounts with a Ukrainian «position». Research shows that social networks such as Twitter and Facebook are filled with automated accounts that spread Russian narratives under the guise of Ukrainian users. Many such accounts are created and supported by AI algorithms capable of generating realistic text in the Ukrainian language, mimicking ordinary users.

2. Fake news about the course of hostilities. During the attack on the Zaporizhzhya NPP, Russian sources spread information that alleged Ukrainian troops were shelling the facility themselves. For this, the AI generated text messages from the «scene of the event» that were supposed to look like eyewitness reports. The situation was complicated by the fact that these messages were distributed simultaneously in several languages, which is a sign of automation and the use of multilingual AI models. Bot networks using GPT algorithms actively generate social media posts with messages in support of Russian narratives. For example, a 2023 study found that up to 20% of war-related discussions on English-language Twitter were generated by automated systems.

3. Synthetic images of destruction. AI is also used to create fake images purporting to show destruction in Ukrainian cities due to the «own actions» of the Armed Forces. Such images are sometimes difficult to distinguish from real ones, even for experienced users. In particular, after the events in Buchi, «alternative versions» appeared on the network with photos changed with the help of AI algorithms. Thanks to this technology, the illusion was created that the alleged accusations against the Russian military were fabricated.

4. Manipulations with faces and voices. During the war, fake videos of Ukrainian politicians appeared repeatedly, where they allegedly call for surrender or talk about losses. AI makes it possible to create such deep fakes so realistically that it is difficult for viewers to distinguish the fake from the real thing, especially with the rapid consumption of content on social networks.

Studies of public opinion in Ukraine show that a large part of citizens is aware of the existence of disinformation technologies, but not everyone is able to recognize materials created by AI. According to a survey conducted in 2023 by the Center for Sociological Research «Rating», only 40% of Ukrainians are confident that they can distinguish real news from fake news created by AI, while another 35% answered that they feel insecure in their ability to recognize fakes. The remaining 25% admitted that they do not know how to distinguish reality from misinformation and believe that they lack the relevant knowledge and skills.

This indicates the importance of educational programs on media literacy, as well as the need to include information hygiene in educational programs. Governments and organizations can develop training programs that introduce citizens to the new types of threats that arise in information warfare.

Information hygiene is not only about checking sources and thinking critically, but also about understanding the technologies that can be used to manipulate public opinion.

In this regard, the following tips for citizens can be highlighted: beware of shocking content, monitoring information from official sources, verification of sources, using services for checking photos and videos, knowing how deepfakes are created helps to recognize manipulations faster.

To make the conclusion, we want to say that the role of AI in the fight for informational truth is extremely important. It not only helps to quickly identify threats, but also supports informing society in the conditions of information warfare. However, AI cannot replace human awareness, so it is important to develop critical thinking and media literacy among the military and civilian population. Educational initiatives organized by state and international organizations help Ukrainians resist disinformation and maintain stability in the media space.

## АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

*О. І. Піскун*

*студентка Харківського національного університету внутрішніх справ*

Суб'єктивне благополуччя особистості полягає в тому, що воно є важливим індикатором психічного здоров'я і загального задоволення життям. Суб'єктивне благополуччя не обмежується лише емоційним станом, а включає в себе оцінку власного життя, соціальних взаємодій та досягнень особистості. В умовах сучасного світу, де стреси та соціальні виклики часто впливають на психо-емоційний стан людей, вивчення цих аспектів набуває особливої важливості для розробки ефективних психологічних і соціальних програм підтримки. Підвищення рівня суб'єктивного благополуччя може стати ключем до покращення загальної якості життя і зменшення негативних наслідків стресу і депресії.

Соціально-економічні та геополітичні процеси, що розгортаються в сучасному світі, створюють умови для постійних змін системи цінностей, норм, відносин. Все частіше висока динаміка соціальних процесів зумовлює необхідність вивчення чинників, що лежать в основі внутрішньої рівноваги особистості, емоційно-оцінних відносин, що становлять його основу, а також їх співвідношення з механізмами регулювання поведінки. Баланс емоцій, психологічний добробут особистості, переживання задоволеності різними відносинами стають найважливішими психологічними явищами, вивчення яких виступає на передній план.

У зв'язку з цим існує нагальна потреба у вивченні психологічних засад формування психологічного благополуччя особистості та цінностей, які визначають процес життєвого розвитку. Це залежить від того, наскільки чітко ми зможемо зрозуміти, які чинники формують суб'єктивне благополуччя.

Актуальні дослідження суб'єктивного благополуччя особистості вказують на різноманітність підходів до його вимірювання та аналізу. Суб'єктивне благополуччя тепер розглядається не лише через призму задоволення від життя, а й через усвідомлення цілей та досягнень. Зростає інтерес до взаємодії між індивідуальними факторами і культурними контекстами, що впливають на відчуття благополуччя. Врахування соціальних та культурних відмінностей є важливим для глибшого розуміння явищ та процесів.

Спираючись на теорії К. Ріфф, що сформована в руслі гуманістичної психології, П.П. Фесенко та Т.Д. Шевеленкова припустили, що психологічне благополуччя особистості – це досить складне переживання задоволеності

власним життям, яке відображає як актуальні, так і потенційні аспекти життя людини.

Як предмет наукових досліджень стали фактори, що впливають на рівень прояву суб'єктивного благополуччя. Серед них можна відзначити особистісні (Т. Титаренко, Л. Сердюк), матеріальні (J. Flanagan, T. Campbell, D. Groenland), екзистенційні фактори (В. Франкл), а також життєві перспективи особистості ((R. Ryan, J. G. La Guardia), що переважають емоції (Е. Дінер, Р.С. Лукас) та інші.

Тому визначення складових благополуччя може бути не настільки важливим, як побудова цілісної системи для розуміння взаємодії зі структурою особистості в її взаємозв'язках зі світом та іншими людьми. Визначення внутрішньої структури благополуччя людей дозволяє зрозуміти природу процесу, за допомогою якого особистість досягає такого стану, в якому вона може відчувати і реалізовувати свій потенціал.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб проаналізувати соціально-психологічні чинники, що впливають на суб'єктивного благополуччя.

Вивчення чинників, які дозволяють людям вести повноцінне життя, є актуальним завданням сучасної психології. Психологічне та суб'єктивне благополуччя є тим феноменом, який характеризує таке функціонування людини. Однак високий динамізм життя, невизначеність і хаотичність змін, зростаюча складність людського існування, соціокультурні зміни і трансформації, кризи, з якими люди стикаються щодня, не дозволяють людям відчувати себе задоволеними своїм життям кожного дня.

Загальна ідея людського благополуччя існує з давніх часів. Його порізному пов'язували з іншими поняттями, такими як «щастя», «добробут», «задоволеність», «якість життя», і було предметом розгляду ще ранніх філософів. У сучасному суспільстві зміст поняття «суб'єктивне благополуччя» фокусується не стільки на виживанні, скільки на орієнтації забезпечення комфортного виживання та підвищення якості життя людства і кожної окремої людини. У вітчизняній та зарубіжній психології зростає інтерес до вивчення численних аспектів позитивного функціонування особистості (Е. Дінер, М. Аргайл, М. Селігман, К. Ріфф, М. Чіксентміхалі, Д.О. Леонтьєв, Т.М. Титаренко, Є.Л. Носенко, О.М. Знанецька, Л.З. Сердюк, Т.В. Данильченко, Є.І. Кологривова, П.П. Фесенко, Т.Д. Шевеленкова та інші). Більшість досліджень у цій галузі зосереджується на суб'єктивній оцінці людського життя, тобто особистісному змісті переживання щастя, яке визначається не об'єктивними показниками, а ставленням індивіда до себе, світу в цілому та його особистісних аспектів, і описується терміном «суб'єктивне щастя». Оскільки два основні підходи до трактування щастя в західній науковій традиції – гедоністичний та евдемоністичний, що з'явилися

на основі однойменного філософського вчення, – недостатньо прояснюють сутність та особливості досліджуваного феномену, за кордоном та в українській психології були розроблені альтернативні концепції суб'єктивного щастя. У психології розроблено низку концепцій суб'єктивного благополуччя. Багатогранність явища ускладнює їх групування в єдину систематизовану класифікацію. Кожна теорія фокусується на окремому аспекті людського життя, з якого виводиться бачення природи і змісту суб'єктивної оцінки.

Поняття психологічного благополуччя слід розглядати як конструкт, що складається з двох елементів: щастя (задоволеність життям, позитивні емоції, негативний афект) та осмисленості (зв'язаність, цілі, особистісне зростання). К. Ріфф [6] погоджується, стверджуючи, що люди перетворюють себе та навколишній світ навколо себе, стверджуючи, що вони досягають внутрішньої гармонії, перетворюючи світ навколо себе.

Дослідник психологічного благополуччя Р. Шаміонов [3] визначає психологічне благополуччя як поняття, що характеризується задоволеністю, представляючи власне ставлення людини до процесу, важливого з точки зору засвоєння нормативних уявлень про свою особистість, життя, зовнішнє та внутрішнє середовище. Особливої уваги заслуговує аналіз феномену психологічного благополуччя, представлений у роботах вітчизняних дослідників П. Фесенко та Т. Шевеленкової. На їхню думку, поняття психологічного благополуччя – це складне і цілісне переживання, що виражається в суб'єктивних відчуттях щастя і задоволеності собою та особистим життям, яке також пов'язане з базовими людськими цінностями і потребами.

Переживання значущості та цінності життя в цілому як засобу досягнення внутрішніх і соціальних цілей, умови реалізації свого потенціалу та можливостей. На цій основі Н. Волинець розробила ієрархічну модель психологічного благополуччя [1]. Внутрішні інтенції (усвідомлені та неусвідомлені ресурсні установки) вибудовуються на різних рівнях простору людського буття і формуються в різних видах діяльності. Вони формуються в якісно характерні ієрархічні рівні психологічного благополуччя людини: психосоматичне здоров'я, соціальна адаптованість та духовно-психологічне здоров'я.

У дослідженнях науковців психологічне благополуччя визначається як системна єдність оптимальних психологічних якостей і станів людини (особистісна зрілість, самореалізація, гармонійність особистості, суб'єктивне благополуччя).

Психологічне благополуччя має такі аспекти:

- ресурсний (особистісна зрілість, соціальна компетентність,

- емоційний інтелект, творча життєва позиція, особистісний потенціал, мудрість, духовність, відповідальність, активність тощо).
- процесуальний (самореалізація, індикатори - процес реалізації своїх цінностей, зусилля для цього, особистісна виразність своїх цінностей);
- наслідковий (психологічне благополуччя індивіда, індикаторами якого є результат відповіді на спільні для всіх людей екзистенційні виклики, наприклад, здатність жити в добробуті);
- результати у сферах, які є найбільш важливими для людей;
- самоприйняття, розвинена сфера спілкування, контрольоване середовище, автономний статус у житті, наявність сенсу життя, розвинена особистість тощо).
- структурні (внутрішня гармонія особистості, гармонія між особистістю та середовищем, гармонійне співвідношення різних сфер життєдіяльності особистості, інструментальність цінностей та цілей (синергія);
- позитивне ставлення до життя; інтегрованість та ієрархічність цілей і смислів; доступність важливих цінностей і смислів);
- оціночний (суб'єктивне благополуччя).

А. Адлер зазначав, що задоволеність життям виходить від соціального інтересу як основи людського існування. Він припускав, що люди живуть вигадкою й уявленнями про належне, і на поведінку людини набагато більше впливають очікування, пов'язані з майбутнім, ніж події минулого. Отже, задоволеність життям людей залежить від їхніх очікувань стосовно майбутнього, тобто індивід задоволений своїм життям, якщо воно відповідає його сподіванням і вимогам. Дослідник виходив із того, що люди, визначаючи за допомогою вигадки свої особисті цілі, тим самим (за допомогою цих цілей) визначають свою поведінку й стиль життя [2].

Кентрілл і Бредберн в своїх дослідженнях національного і міжнародного масштабу зачіпали такі теми як якість життя, задоволення її різними аспектами, індивідуальні відмінності в сприйнятті щастя, механізм і структура психологічного благополуччя та інші [5].

Вирішуючи питання про співвідношення наведених понять, психологічне благополуччя П.П. Фесенко розуміє як суб'єктивне явище, цілісне переживання, виражене в суб'єктивному відчутті щастя, задоволеністю собою і власним життям, а також пов'язане з базовими людськими цінностями і потребами. Воно безпосередньо залежить від системи внутрішніх оцінок самого індивіда [4].

Так, З. Фройд вважав основними умовами благополучного існування – значиму роботу, любов як внутрішнє переживання і нормальний інтелект.

А. Адлер змінює набір компонентів благополучності і додає дружбу як

найважливішу якість. За К. Юнгом, благополучність – це стан гармонійного стану людини, її індивідуалізація, цілісність та унікального індивіда. Благополучність особистості по К. Хорні вимірюється в тій мірі, в якій вона здатна стати цілісною, спонтанною і такою, що встановлюють значущі відносини з іншими людьми. Е. Фромм вважав основною метою особистості стати найбільш цілісною, відповідальною та відкритою.

Так, вирішуючи питання про співвідношення наведених понять, психологічне благополуччя П. Фесенко розуміє як суб'єктивне явище, цілісне переживання, виражене в суб'єктивному відчутті щастя, задоволеністю собою і власним життям, а також пов'язане з базовими людськими цінностями і потребами. Воно безпосередньо залежить від системи внутрішніх оцінок самого індивіда [4].

Проте, хоч якою б популярною не була спроба диференціації всіх існуючих напрямків, безсумнівно, є деякі області їх взаємного перетину щодо благополуччя особистості.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Теоретичний аналіз підтвердив, що суб'єктивне благополуччя є багатовимірним явищем, що формується під впливом різних соціально- психологічних чинників і вимагає комплексного підходу для його дослідження та підтримки.

Розуміння суб'єктивного благополуччя включають в себе різні аспекти психологічного стану особистості, її сприйняття власного життя, емоційного стану та рівня задоволеності життям.

Отже, сучасні дослідження підтверджують необхідність глибшого розуміння та аналізу суб'єктивного благополуччя як багатовимірного явища, що відображає складні взаємозв'язки між соціально-психологічними факторами та особистісними впливами. Це вимагає подальших наукових розвідок для ідентифікації ключових чинників, що впливають на внутрішню рівновагу особистості та її емоційно-оцінні відносини. Такий комплексний підхід дозволить ефективніше підтримувати та зберігати суб'єктивне благополуччя в сучасних умовах постійних соціальних та економічних змін.

### Список використаних джерел

1. Тарасюк Ю.М. Формування управлінської компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із військового управління. *Інноваційна педагогіка*. 2020. (26), 164-167.
2. Горбаль І. Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія "Психологічна": зб. наук. праць*. 2017. № 2. С. 293–303.
3. Лепешинський Н. Н., Пергаменщик Л. Л., Шкала психологічного

благополуччя К. Ріфф: процес та результат адаптації. *Практична діагностика*. 2012. №3. С. 73–96.

4. Сердюк Л.З. Психологічні технології само детермінації розвитку особистості (монографія). Київ 2018. 192 с.

5. Karhina N. V. Factors of Personality's Psychological Well-being. *Наука і освіта*. 2018. №1. С. 83–87.

6. К. Ріфф Ryan R. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychology*. 2000. Vol. 55 (1). P. 68–78.

## **АКУСТИЧНІ АТАКИ : МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ПСИХІКУ ТА ЕМОЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ**

*А. Моторя*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

Акустичні атаки – це метод психологічного впливу, в якому використовується звук або шум на різних частотах для створення психологічного або фізіологічного дискомфорту та тиску на людей. В умовах війни такі атаки стають частиною інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на знищення морального духу населення. Вони стають поширеним способом психологічного впливу на цивільне населення та військових. Їх метою є викликати страх, тривогу, дезорієнтацію, виснаження та дестабілізацію емоційного стану, підірвати психологічну стійкість, зробити людей більш чутливими до стресу.

Акустичні атаки в сучасній війні використовують інтенсивний шум, часті сигнали тривоги, вибухи інколи інфразвук (так звані «звуки війни») для створення психологічного тиску на населення та військових. Саме тому з'являється поняття «акустичного терору».

Акустичний терор – це навмисне створення нестерпних звукових умов шляхом систематичних ракетних, артилерійських обстрілів та інших військових дій, спрямованих на залякування цивільного населення. Цей вид насильства характеризується жорстокістю і безжалісністю, оскільки агресор свідомо використовує звук як зброю, порушуючи мирне життя і завдаючи психологічні травми. Постійні звуки сирен, вибухів та роботи систем ППО є невід'ємною частиною цієї злочинної тактики.

В різних містах та місцях України інтенсивність акустичного терору різна. Наприклад, на початку війни в Україні (лютий 2022 року) Київ став одним із міст, що зазнали найбільшої загрози. Частота повітряних тривог у

Києві була дуже високою через активні військові дії, ракетні обстріли та загрози з боку ворога. У перші місяці війни тривоги могли оголошуватися кілька разів на день, особливо під час великих атак. Наведемо трохи статистики за даними Air-alarms.in.ua:

- лютий – березень 2022 р. – висока частота тривог, що супроводжувалася постійною загрозою обстрілів, мешканці міста отримували попередження кілька разів на день;
- весна – літо 2022 р. – хоч тривоги продовжувалися, з часом ситуація стабілізувалася, і кількість тривог зменшилася, оскільки основні бойові дії перемістилися на інші території;
- осінь 2022 – 2023 рр. – знову спостерігалася ескалація конфлікту, особливо з новими ракетними обстрілами, частота тривог знову зростає, особливо під час масованих атак;
- станом на 2024 р. повітряні тривоги все ще мають місце, але їх частота залежить від військової ситуації. Однак, з часом мешканці адаптувалися до умов, але загроза все ще існує.

За даними Air-alarms.in.ua, станом на 30 серпня 2024 р. найбільшу кількість повітряних тривог мають Донецька (5 505), Запорізька (4 668), Харківська (4 667), Дніпропетровська (4 164) та Полтавська (2 805) області.

Також зазначається, що з початку повномасштабного вторгнення росії на територію України найдовша повітряна тривога була у Харкові: початок повітряної тривоги було оголошено у вівторок 23 липня 2024 року о 18:31, а про відбій – лише у четвер 25 липня о 21:02 – дві доби, дві години та 31 хвилину.

Акустичний терор стає предметом дослідження науковцями в різних сферах. Так, наприклад, Інформаційний центр Майдан Моніторинг за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні та під науковим керівництвом професора І. Руценко реалізують дослідження «Акустичний терор в контексті російсько-української війни: соціологічний вимір» . Предметом наукового дослідження є вплив звукового насильства, яке здійснює російська федерація проти мирного населення. Зокрема, дослідники зосередилися на аналізі ситуації, що склалася внаслідок терористичної війни та систематичних бомбардувань міста різними вибуховими пристроями. Автори дослідження розглядають використання акустичного терору як невід’ємну частину загальної терористичної стратегії, що застосовується агресором для досягнення своїх військово-політичних цілей.

Загалом можна виділити такі напрями акустичного впливу:

- прямиий фізичний вплив – постійний гучний шум може призвести до

пошкодження слуху, підвищення артеріального тиску, проблем зі сном та травматичної черепно-мозкової травми;

– психологічні наслідки – акустичний терор провокує почуття тривоги, страху, безпорадності, що може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії та інших психічних розладів;

– соціальні наслідки – порушення сну, концентрації уваги, комунікації ускладнюють соціальну адаптацію людей, які зазнали акустичного терору.

Пошук напрямів боротьби з акустичним терором об'єднав науковців різних сфер. Наприклад, в розвиток вже згаданого проекту в Національній службі здоров'я України презентували проєкт «Акустичний тероризм – нова глава міжнародного тероризму».

Перспективними зазначаються так заходи щодо зниження впливу акустичного терору:

– інженерні рішення, тобто будівництво укриттів, звукоізоляція приміщень, використання спеціальних матеріалів для зниження рівня шуму;

– технологічні рішення – розробка програм та застосунків, які будуть більш точно визначати траєкторію руху ракет, що дасть змогу більш чутливо встановлювати, в яких районах доцільно вмикати сигнал повітряної тривоги на конкретний період часу;

– медична допомога – надання психологічної допомоги, реабілітація слуху, лікування травм, пов'язаних з акустичним впливом;

– інформаційна кампанія – роз'яснення населенню про наслідки акустичного терору, навчання навичкам самопомоги та взаємодопомоги;

– міжнародне співробітництво – залучення міжнародних організацій для надання гуманітарної допомоги, розробки та впровадження програм з подолання наслідків акустичного терору.

Отже, акустичні атаки в умовах війни є потужним засобом психологічного впливу, що завдає значної шкоди емоційному стану і фізичному здоров'ю людей. Постійний шум від вибухів, сирен і інтенсивних звукових впливів викликає тривожність, страх, порушення сну та емоційне виснаження, що послаблює здатність населення та військових адекватно реагувати на стресові ситуації. Ці атаки не лише деморалізують і знижують моральний дух, але й створюють довготривалі психосоматичні наслідки, такі як посттравматичний стресовий розлад, що ускладнює процес відновлення. Для зменшення негативних наслідків акустичних атак необхідно розробити комплексну систему захисту, яка включає фізичні, психологічні та соціальні заходи підтримки для постраждалих, що сприятиме збереженню стійкості та зменшенню психологічного

навантаження.

## МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

*В. І. Головач*

*Харківський національний університет Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба*

З 2014 року між Україною і росією розпочався конфлікт, якому передувала латентна фаза. Протиборство та протистояння приймало різні форми, використовувалися найрізноманітніші засоби, залучалися значні ресурси. На різних етапах ця боротьба набувала форм гібридної війни, інформаційно-психологічного протиборства, проходились психологічні операції, провокації та інші заходи. Напруження зростало, ескалація посилювалася, що в кінцевому результаті призвело до повномасштабної війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року.

Російсько-українська війна характеризується безпрецедентною жорстокістю, широкомасштабним насильством та масовим порушенням міжнародного гуманітарного права. Скоєння численних воєнних злочинів, зокрема проти цивільного населення, руйнування житлової інфраструктури та культурної спадщини України, застосування тортур, фізичного і сексуального насильства, позбавлення волі з утриманням у нелюдських умовах. Війна спричинила глибоку гуманітарну кризу, призвела до масових втрат і поранень серед мирного населення, мільйони людей були змушені залишити свої домівки. Це трагічна сторінка сучасної історії, що закарбувалася болем і руйнуванням у житті кожного українця, змінюючи соціальні, економічні та політичні реалії не лише України, але й усього світу.

Росія веде гібридну війну проти України, активно використовуючи інформаційні технології для досягнення своїх політичних цілей. Методи впливу включають: поширення фейків, пропаганду, психологічні операції та кібератаки, спрямовані на дезорієнтацію населення, дискредитацію української влади та підрив міжнародної підтримки.

Агресивні інформаційні та пропагандистські кампанії суттєво підвищують вразливість громадян до психосоціального стресу. Це сприяє поширенню психічних розладів, як-то депресія, тривожність, посттравматичні стресові розлади, суїцидальні думки та інше.

За даними експертів, що працюють в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я вже станом на квітень 2023 року 40-50% українців потребували психологічної підтримки різного рівня інтенсивності. У певних категоріях населення ця потреба є особливо високою: серед

військових та ветеранів – близько 1,8 млн осіб, серед людей старшого віку – приблизно 7 млн, а серед дітей та підлітків – близько 4 млн. Сьогодні ці цифри зростають.

Це створює серйозні виклики як для держави, так і для суспільства. Бо психічна підтримка здоров'я людини є одним із пріоритетних завдань державної політики.

У збереженні ментального здоров'я громадянам може допомогти використання різних профілактичних та оздоровчих підходів, методик і технологій.

Одним із ключових аспектів є медіаосвіта та інформаційна грамотність, які передбачають навчання критичному мисленню, вміння аналізувати джерела інформації та оцінювати їхню надійність. Розвиток таких навичок сприяє інформаційній гігієні суспільства, дозволяє громадянам своєчасно виявляти дезінформацію та маніпуляції, а також запобігає поширенню негативного інформаційного впливу.

Другою важливою складовою є психологічна підтримка. Професійна допомога психологів і психотерапевтів може відіграти значну роль у подоланні стресу та тривожності, особливо в умовах інформаційної агресії. Психотерапія, разом із соціальною підтримкою родини та громади, формує основу для підтримки психологічної стійкості. Колективна психотерапія, а також спілкування з близькими та знайомими, має потужний потенціал у сприянні відновленню ментального здоров'я під час кризових і надзвичайних обставин.

Третім важливим підходом є активність на свіжому повітрі, фізичні вправи та дотримання здорового способу життя. Навіть мінімальна фізична активність позитивно впливає на емоційний стан, знижуючи рівень стресу та тривожності, а перебування на природі сприяє психологічному відновленню.

Четвертий підхід, що передбачає активну громадянську позицію та політичну участь, посилює стійкість суспільства до інформаційних атак. Залучені громадяни, які усвідомлюють політичний контекст, розвивають міцний інформаційний імунітет, що робить їх менш схильними до маніпуляцій.

Отже, медіаосвіта, інформаційна грамотність, психологічна та соціальна підтримка, фізична активність, емоційна стійкість, а також активна громадська позиція може забезпечити високий рівень психологічної адаптивності в умовах інформаційної агресії та сприяти збереженню ментального здоров'я громадян.

## **ВТРУЧАННЯ В ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У ГРУЗІЇ ЯК ВИД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОПЕРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ**

*П.К. Охотін, аспірант*

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

Роль інформації та інформаційних технологій у протистоянні та військових операціях суттєво зростає.

Розвиток інтернету посилив можливості формувати громадську думку та впливати на політичні, економічні фактори та прийняття рішень через вплив на інформаційне поле.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну продемонструвало, що інформаційна війна є інструментом досягнення політичних цілей війни поряд з кінетичним впливом. Російська Федерація розпочала використовувати тактику асиметричної війни ще до 24 лютого 2022 року.

Під час повномасштабного вторгнення в Україну Російська Федерація продовжує випробовувати нові види інформаційних операцій. У 2024 році у Російська Федерація провела інформаційну операцію в Грузії ціллю якої є зміна геополітичного курсу держави. Наша гіпотеза полягає у тому, що на прикладі Грузії апробовано комплексну інформаційну операцію, яка складається з комплексу заходів щодо ослаблення інституції Президента, визначення цільових груп в елітах, роботи з цільовими аудиторіями серед електорату, вивчення та робота з алгоритмами соціальних мереж і ослаблення опозиційних сил. Ми припускаємо, що подібні інформаційні операції Російська Федерація буде намагатися проводити також у інших демократичних країнах, у тому числі в країнах Європейського Союзу та Україні після закінчення воєнного стану.

Підхід Росії до інформаційної війни за участі невійськових акторів був описаний як так звана доктрина генерала Герасимова. У її основі – поєднання інформаційних воєн, кібернетичного впливу та психологічної війни з кінетичними діями для перемоги у війні. Таким чином, важливу роль у сучасних конфліктах відіграють не лише військові, але і співробітники ЗМІ, блогери, науковці, спеціалісти з інформаційних технологій, комп'ютерні хакери, представники бізнесу, транснаціональні злочинні організації та інші групи. Як передумови розробки нових методів інформаційної війни російські військові теоретики визначили фактори, які спрацювали також під час операції в Грузії:

1. Інформатизація соціального середовища. Інформація стає ресурсом боротьби як інструмент впливу на системи державного та військового управління, а також на громадську думку та індивідуальне мислення.

Якщо раніше ми стикалися з роботою так званих «фабрик тролів», то в Грузії було вжито комплексу заходів щодо управління не лише громадською думкою, але і цільовою роботою з елітами країнами. Введення санкцій

країнами ЄС і США проти грузинських політиків у цьому випадку були використані для посилення позиції Російської Федерації щодо неготовності Заходу гарантувати вступ Грузії до Європейського Союзу та захистити їх територіальну цілісність.

2. Збільшення військового потенціалу, що приводить до пошуку нових засобів отримання військової переваги.

На прикладі Грузії можна стверджувати, що використання інформації про воєнні дії в Україні були використані для впливу на політичні еліти та громадян Грузії як демонстрація намірів у випадку збереження країною проєвропейського курсу.

3. Розповсюдження зброї масового ураження, що несе за собою ризик переростання локального конфлікту у глобальну війну.

4. Розповсюдження кібер- і контркіберзброї. 21 жовтня 2024 року видання 'Bloomberg' оприлюднило інформацію про те, що спеціалісти хакерського угруповання «Turla», яке, за даними США, входить до складу 16-го Центру ФСБ, протягом тривалого часу отримували інформацію з особистих акаунтів семи грузинських чиновників, у тому числі заступника голови МЗС Грузії та послів.

5. Аналіз кількості населення та урбанізації, що передбачає застосування нових технологій при здійсненні активних дій.

Ми припускаємо, що саме аналіз соціально-демографічної ситуації у населених пунктах дав можливість визначити виборчі дільниці, де можна було сфальсифікувати результат, не очікуючи на опір спостерігачів і членів виборчих дільниць.

Вивчення сучасних аспектів інформаційного протиборства дозволяє зрозуміти зміни в тактиках і методах, що використовуються Російською Федерацією для отримання переваги.

В умовах інформаційного протиборства вразливою точкою є співвідношення між цінністю свободи та необхідністю контролю з боку держави, що використовують недемократичні країни у своїх активностях.

### Список використаних джерел

1. Брычков, А. С.; Дорохов, В. Л.; Никоноров, Г. А. 2019. О гибридном характере войн и вооруженных конфликтов будущего. – Военная мысль URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-gibridnom-harakterevoy-n-i-vooruzhennyh-konfliktov-buduschego/viewer> URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-10-21/how-russia-s-spies-hacked-the-entire-nation-of-georgia>
2. Alberto Nardelli, Ryan Gallagher. How Russia's Spies Hacked the Entire Nation of Georgia.
3. C.Prie. Hybrid Warfare. The Russian Intervention in Crimea in 2014 and the Lessons We Learned for the Current Military Context. URL: <https://tinyurl.com/4fxcd325>
4. Dr. G. Douglas Davis Dr. Michael O.SloboDchikoff Great- Power

Competition and the Russian Invasion of Ukraine. URL: <https://tinyurl.com/5cxwvv3n>

5. Vladimir Sazonov, Jaanus Sägi and Andres Saumets. Introduction: different aspects and challenges of the war URL: <https://tinyurl.com/24896j3z>

6. Vladimir Sazonov. Discourse of fear in strategic narratives: The case of Russia's Zapad war games URL: <https://tinyurl.com/yjnj3bvs>

7. S.Miller. Cognitive warfare: an ethical analysis. URL: [https://www.researchgate.net/publication/373656135\\_Cognitive\\_warfare\\_an\\_ethical\\_analysis](https://www.researchgate.net/publication/373656135_Cognitive_warfare_an_ethical_analysis)

## МАНІПУЛЯЦІЇ ЧЕРЕЗ МЕДІАКОНТЕНТ

*Ю.О. Вівчарчин, В. М. Ковальчук*

*Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана  
Кожедуба*

Маніпуляція медіаконтентом належить до методів, спрямованих на свідоме викривлення інформації з метою впливу на світогляд та ставлення аудиторії. Досягнення цього ефекту можливе через низку підходів і прийомів, які здатні формувати бажані погляди та поведінкові патерни в суспільстві, застосовуючи психологічні та соціальні механізми. Сучасні медіа функціонують як ключове джерело впливу на свідомість, стиль життя та ціннісні орієнтири, а їх маніпуляції можуть мати довготривалий ефект як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях.

Маніпуляції засобами масової інформації під час війни становлять важливий інструмент впливу на громадську думку та психологічний стан населення. Російсько-українська війна є наочним прикладом використання маніпуляцій через медіа-контент, який має значний вплив як на військових, так і на цивільних.

Маніпуляції країни-агресора спрямовані на деморалізацію, розбіжності в суспільстві, підриг міжнародної підтримки, залякування, послаблення морального духу та підриг довіри до офіційних джерел інформації.

Методи маніпуляції, які використовує Україна спрямовані на захист країни, зміцнення внутрішнього морального духу, захист від дезінформації, збереження єдності, мобілізацію міжнародної підтримки, зміцнення віри у перемогу.

Перша стратегія полягає у переконуванні, де російські ЗМІ активно створюють сприйняття «спеціальної військової операції» в Україні як позитивного та необхідного заходу. Використовуються логічні аргументи для обґрунтування агресії як захисту від заходів Заходу або боротьби проти так званих «нацистів» в Україні. Такий наратив формується для переконання

російської аудиторії в тому, що їхні дії виправдані. Навпаки, українські ЗМІ та державні органи активно спростовують фейки та маніпулятивні наративи, створюючи спеціальні платформи та кампанії для викриття дезінформації. Вони надають докази та роз'яснюють, чому певні твердження неправдиві. Також висвітлюють жорстокість російських військових дій, демонструючи численні докази воєнних злочинів та руйнувань.

Друга стратегія – навіювання. Це метод, використовується для створення почуття національної єдності серед росіян і виправдання війни через постійне повторення пропагандистських гасел, як-от «демлітаризація» та «денацифікація». Ці терміни служать мантрами, що закріплюють ідею про необхідність оборони. В Україні натомість регулярно в соціальних мережах, медіа та офіційних заявах висвітлюють незламних воїнів, волонтерів, успіхи на фронті та акцентують увагу на єдності у боротьбі за свободу, з метою мобілізації населення проти окупації.

Третя стратегія – наслідування, де росія намагається представити себе наступником певних історичних традицій, приписуючи собі моральне право на певні дії, а російські ЗМІ апелюють до героїзму радянських часів для підтримки поточних бойових дій, закликаючи наслідувати традиції та патріотизм. З українського боку увагу приділено козацьким традиціям та боротьбі за незалежність, також героїчним прикладам оборони міст, таких як Бахмут чи Маріуполь, що надихають завдяки відвазі та самовідданості простих людей.

Четверта стратегія – психологічне зараження. Російські пропагандисти застосовують це шляхом ширення фейкових новин, які спричиняють страх та створення відчуття безнадії серед українців, тоді як українська сторона поширює розповіді про успішні військові операції для підняття морального духу.

П'ята стратегія включає вибіркового підбір фактів, коли російські медіа висвітлюють конфлікт з однобічної перспективи, змушуючи замовчувати цивільні жертви в Україні. Натомість українські ЗМІ акцентують увагу на випадках агресії з боку Росії, щоб підкреслити жорстокість ворога.

Контрастна подача інформації, шоста стратегія, сприяє створенню різкої диференціації між двома сторонами. Російські медіа зображують себе визволителями, тоді як українські ЗМІ наголошують на окупаційній сутності російської армії.

Сьома стратегія стосується навішування ярликів. Російські ЗМІ часто характеризують українців як «нацистів», а українські медіа — російських військових як «окупантів», формуючи через це негативне ставлення.

Остання стратегія – використання стереотипів для спрощення сприйняття подій. Російська пропаганда намагається довести спільність

росіян та українців, щоб виправдати свої дії. Українські ж медіа акцентують увагу на історичних конфліктах з Росією, підкреслюючи значущість боротьби за незалежність.

Маніпуляції медіаконтентом здійснюють сильний психологічний вплив на населення. Важливо розуміти, що для ефективної протидії потрібно не тільки розвінчувати неправдиві наративи, але й активно формувати правдиву картину подій. Інформаційна стійкість, критичне мислення і медіаграмотність населення є запорукою успіху у боротьбі за правду в умовах інформаційної війни.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ІНФОРАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-  
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ  
НАУКОВИЙ СЕМІНАР ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО  
УНІВЕРСИТЕТУ  
ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

Відповідальний за випуск *В.А. Кротюк*  
Комп'ютерний дизайн обкладинки *Д. Клочко*

Техн. редактор *М.В. Дудко*

Коректор *Н.К. Гур'єва*

Формат 60 × 84/16

Ум.-друк. арк. – 10,00

Підписано до друку 19.12.2024

Ціна договірна Тираж 100 пр. Зам. 1557

Видавництво Харківського національного університету Повітряних Сил  
імені Івана Кожедуба

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2535 від 22.06.2006 р.

Адреса видавництва: 61023, Харків-23, вул. Сумська, 77/79